

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA HOLBÆK AMT

HISTORISKE AARBØGER XVI

UDGIVET AF

HISTORISK SAMFUND FOR HOLBÆK AMT

1922

I KOMMISSION HOS

P. HAASE (FR. LEHMANN & STAGE) KØBENHAVN

KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI, KOLDING

HISTORISK SAMFUNDS STYRELSE

Kmhr. Greve *A. Brockenhuus-Schack*, Bjergbygaard,
Formand; Kredslæge *I. Møller*, Kalundborg, Næstfmd.;
Kommunelærer *Albert Thomsen*, Holbæk, Sekretær og
Kasserer; Højskoleforstander *Povl Hansen*, Vallekilde;
Malermester *Hans Nielsen*, Asnæs; Forstander *J. Nylev*,
Uby; fhv. Forpagter *P. Holm*, Kalundborg; Højskole-
lærer *J. P. Jensen*, Høng; Gaardejer *P. Hansen*, Asnæs.

Fhv. Borgmester *N. E. Hansen*, Holbæk,
Æresmedlem af Styrelsen.

Redaktionsudvalg: Kommunelærer *Thomsen* (Fmd.),
Kredslæge *Møller*, Højskoleforst. *Povl Hansen*,
Forst. *Nylev* og Højskolelærer *J. P. Jensen*.

Foredragsudvalg: Forst. *Nylev* (Fmd.), Forp. *Holm*
og Malerm. *Nielsen*.

INDHOLD

	Side
<i>Christian Olsen: Fra mine Forældres og mit eget</i>	·
Hjem, Slægtsminder og Folkeminder I.....	3
<hr/>	
<i>Forst. J. Nylev: H. J. Hansen</i>	132
<i>Dr. phil. Marius Kristensen: P. K. Thorsen</i>	142
<i>Forst. Poul Hansen: Lidt fra Vallekilde</i>	148
<i>Villars Lunn: Kvæghold paa Knabstrup for 100</i>	
Aar siden (ved Forp. F. Lunn, Knabstrup)	155
<i>Museumsinspektør Dr. phil. Poul Nørlund: Højby</i>	
Kirkes Kalkmalerier	169
<i>Samme: Hørve Kirkes Kalkmalerier</i>	176
<i>Niels Stenfeldt: En Degnehistorie fra Vig</i>	179
<hr/>	
<i>Historisk Samfund i 1921 (ved Albert Thomsen)</i> ..	181
<i>Holbæk Amts Aarbøger 1907-21 (Indholdsfortegnelse)</i>	186
<i>De nye Vedtægter</i>	189
<i>Regnskabet 1921</i>	191

FRA MINE
FORÆLDRES HJEM
OG HJEMEGN.

SLÆGTSMINDER OG FOLKEMINDER

VED

CHRISTIAN OLSEN

KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI

1922

FRA BEDSTEFORÆLDRENE'S TID.

Faders Hjem og Hjemegn.

Den fædrene Slægt.

MIN Farfaders Farfader hed Anders Andersen. Han var Gaardejer og boede i »Haabet« i Syvendekøb ved Mørkøv. Hans Hustru hed Ane Johansdatter. De havde kun et Barn, Sønnen Ole Andersen, f. c. 1778 eller 79.

Ole Andersen blev senere gift med Christiane Marie Jørgensdatter, f. 1787. Hun var Datter af den meget musikalske Hjul- og Karethmager Jørgen Rasmussen i Torbenfeldt ved Mørkøv, og det er fra ham, Musikken i vor Familie stammer.

Ole Andersen og Christiane Marie kom til at bo i »Bankehuset« i Bennebo (Skamstrup Sogn). Ejendommen var saa stor, at de kunde holde nogle Køer og et Par Heste. Ole Andersens Bibeskæftigelse var at køre Fragt for Chr. Pranger i Jyderup. Paa hans sidste Rejse til København (ved Kyndemissetider 1814) med et Læs Kalve, modtog han af Slagteren i København 1000 Rbd. og for sig selv 350 Rbd. Der var en Kældermand¹, der saa, at Ole Andersen fik udbetalt alle de mange Penge, og han fik da den forbryderiske Ide at ville røve dem. Kældermanden fik en Kammerat med sig, og de begyndte saa at gaa ud ad

¹ »Kældermand«, Indehaver af en Kælderbeværtning.

Roskilde Landevej, som de vidste Ole Andersen skulde køre hjem ad. Han indhentede dem ogsaa snart, og da de bad om at køre med, gav han dem Lov dertil uden at vide, hvilken Fare der truede ham. Da de havde kørt noget, slog den ene af Mændene Ole Andersen oven i Hovedet, saa han segnede bag over, den anden kastede sig over ham og flaaede Tøjet op paa ham. Da de havde fundet Tegnebogen med alle de mange Penge, sprang de af Slæden og løb ind bag Grøften, hvorfra de holdt Øje med den overfaldne.

Da Ole Andersen troede, Røverne var væk, løftede han Hovedet for at se efter Hestene, men aldrig saa snart saa Banditterne, at der var Liv i ham endnu, førend de sprang frem og tog »Kæppen« af Slæden, og med den slog de nu den arme Mand saalænge, til han tilsidst laa død hen. Først da flygtede Morderne. Ole Andersen var dog ikke død, da han saa Mændene var af Syne, rejste han sig, og han havde endnu Magt til at køre ind hos Gæstgiver Rugaard i »Roskilde Hvile«. Da han var kommen ind i Kælderstuen, fortalte han, hvad der var hændet ham, men der blev vist ikke fæstet synderlig Lid til det, ihvertfald ser det ikke ud til, at de har anmeldt Overfaldet eller gjort det ringeste for at hjælpe den ulykkelige Mand.

Ole Andersen, der var mere død end levende, satte sig om bag Bordet og lagde Hovedet i Hænderne. Saaledes sad han hele Natten og klagede sig, talte om, hvorledes det dog nu skulde gaa hans Kone og tre Børn. Da man om Morgenen kom derind, var han død.

En Del Aar efter slog Kældermænd en Jomfru ihjel. Denne Gang blev han grebet og dømt til Halsugning. Da han naaede Retterstedet, bekendte han,

at han en Gang havde slaet en Mand fra Torbenfeldt Gods ihjel.

Christiane Marie sørgede ikke meget, og allerede om Sommeren samme Aar giftede hun sig med Gaardejer Hans Jørgensen i Axelholm.

Med Ole Andersen havde hun tre Sønner, af hvilke den ældste, Anders Olsen (f. 9. 1. 1808), var min Farfader. Da han var lille, vilde han saa gerne lære at spille, men maatte ikke for Stedfaderen. En Gang da Moderen (der var meget musikalsk) og Stedfaderen var til Kildemarked, købte hun en lille Violin til Anders. Hun maatte gemme den under Forklædet paa Hjemturen, for at Manden ikke skulde opdage den.

Da Anders havde haft Violinen en lille Tid, gennemtrumfede Moderen, at han skulde hen hos hendes Broder, der »kendte Noder«, og lære at spille; og da han havde været der i 14 Dage, var han »udlært«. Det er al den Undervisning, Farfader nogensinde har faaet.

Efter at være konfirmeret kom han i Skrædderlære. (Skrædderne var i de Tider ofte Spillemand), men da han ikke kunde udholde at sidde dér med Naal og Traad, tog han Plads som »Udrider« paa Nørager.

Den mødrene Slægt.

Min Farmoders Farfader var Gaardejer Hans Christensen i Høed ved Jyderup. Han var født i Thorslunde 1747. Hans Hustru, der hed Ellen, var født 1749 i Hyrehuset i Bjergby Sogn. De havde begge to tjent hos Herskabet paa Eegholm i Hornsherred. Deres Bryllup stod paa Eegholm, og da de var lovet den første Gaard, der blev »hoverifri«, fik de den i Høed.

Hans Christensen og Ellen var meget ansete Folk, flittige og stræbsomme, saa de havde det godt. Ellen var umaadelig flittig, stod saaledes op om Morgen tidlig for at samle alle de Fjer op, Gæssene havde tabt om Natten, og det kan nok være, hun var glad, da hun endelig havde faaet samlet til en hel Dyne.

De stod meget højt anskrevet hos daværende Pastor Gøtsche i Jyderup. Naar han havde været der paa Besøg, fulgte de ham paa Vej, han fulgte dem saa et Stykke tilbage igen, de atter ham og saaledes i en Uendelighed, saa meget havde de at tale om.

Da Hans Christensen døde (1815), fik Sønnen Christen Hansen (f. 1785), Gaarden. Ellen kom saa paa Aftægt hos ham til sin Død 1829 (80 Aar gammel).

Christen Hansen var en meget daarlig Landmand, og det gik hurtigt ned ad Bakke for ham. Hans Hustru, Karen Jensdatter, var en stræbsom og agtværdig Kvinde, der altid sørgede for at faa Udgifterne betalt i rette Tid. Hun var saa agtet og godt lidt af Byens Folk, at de gerne laante hende Penge til at betale Udgifterne med, men naar hun endelig langt om længe havde faaet sparet Pengene sammen til at betale Laanet tilbage med, maatte hun ikke sely gaa med dem, nej, saa var Christen Hansen den store Mand, der flot kom og betalte enhver sit.

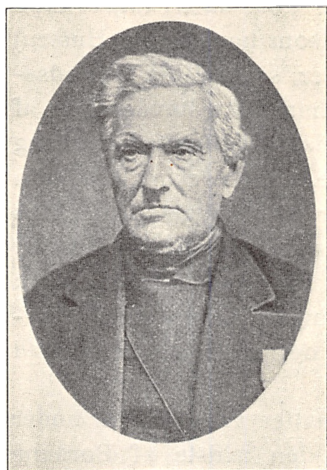
I Høsten 1831 blev hun syg af »Omgangssyge« (vistnok Tyfus). Hendes Dygtighed og Ordenssans laa hende i den Grad i Blodet, at hun, medens hun laa paa sit Dødsleje, stod op i Vildelse, tog et Lagen om sig og gik ud i Haven og tog Løgene op. Da hun kort efter døde, var der med hende paa én Gang fire Lig i en saa lille By som Høed.

Med Karen havde Christen Hansen 9 Børn.

Aaret efter giftede han sig igen. Hans anden Hustru hed Juliane Bauer og var fra Svogerslev ved Ros-

kilde. Hun var skikkelig og god, men turde ikke tage sig den Magt over ham (som hans første Hustru) til at lede hans svage Karakter, saa det gik ustandselig tilbage for dem, og da han ikke havde Spor af Energi, var sær og gammeldags med sit Landbrug og tilmed begyndte at drikke, endte det med, at han maatte gaa fra Gaarden. Der blev bygget et lille Hus til dem ude paa Marken, men det blev aldrig færdigt. Christen Hansen forlod den synkende Skude og gik tilfods ind til de voksne Sønner i København. Juliane derimod flyttede ind i det ufærdige Hus med sine fire smaa Børn.

Christen Hansens ældste Datter var min Farmoder Karen, f. 10. 3. 1809. Som den ældste af Børnene maatte hun tidligt tage fat og arbejde med, og det var ikke Smaating, der blev budt hende. Hun maatte saaledes tilligemed Karlen læsse og strø Gødning. Dagligt muede hun Kostalden, kørte Harve og Plov, ligesom hun ogsaa var med til at grave baade Vand- og Vejgrøfter. Da hun var 24 Aar gammel, rejste hun fra Hjemmet og tog Plads hos General Rothe paa Aggersvold, og var derefter en Tid hos en Gaardejer i Høed. En skønne Dag kom der Bud til Karen fra Gaardejer Lars Andersen i Jyderup, om hun ikke vilde komme op og stege Ænder til et stort Gilde, han skulde have. Karen kom og stegte Ænderne aldeles mønsterværdigt, dette i Forbindelse med den Godhed og Omhu, hun havde udvist overfor Lars Andersens aandssvage Barn, bevirkede, at den 33 Aar ældre Mand friede og fik ja. Karen sagde senere, at hun gjorde det for at komme i ordnede Forhold. De var kun gift i to Aar, da døde Lars Andersen, 1834. Forinden sin Død, foreslog han Karen, at hun skulde gifte sig med Anders Olsen, min *Farfader*, hvilket hun ogsaa gjorde den 13. Marts 1835.

Anders Olsen.

Farmoder Karen.

Anders Olsens og Karens Hjem.

Anders Olsen var en flot og stadselig Mand, 67 Tm. høj, rank, kraftig og særdeles velskabt. Han førte sig udmærket, og hans præsentable Ydre i Forbindelse med hans enestaaende musikalske Evner og øvrige brillante Egenskaber, hævede ham højt over Samtidens Bønder. Det var derfor intet Under, at netop han, der var saa retsindig og ubestikkelig, blev udnævnt til Sognefoged i Jyderup, i hvis Omegn der paa det Tidspunkt huserede nogle slemme Tyveknægte.

Der var nok at tage fat i paa Gaarden. Han merglede, drainede, ryddede og fyldte Huller, men i sin Fritid læste og spillede han meget. Han var meget dygtig i Verdenshistorie og Geografi. En Gang kom han saaledes op at trættes med Præsten, Pastor Bache, om Afrikas Størrelse. Anders Olsen holdt paa sit, Præsten paa sit, og da Anders Olsen ikke vilde give sig, sagde Præsten for at klare sig:

»Hvad, hvor tør De vove at sige Deres Præst imod?«

Anders blev vred og gik ind og hentede Geografien, og det viste sig jo saa, at Præsten havde Uret.

Musiken var dog det, der mest optog ham, og han udviklede sig stadigt paa egen Haand, saaledes at han snart kunde spille baade Violin, Violoncel, Clarinet og Fløjte. Han skrev selv sine Noder. Naar han blot een Gang havde hørt en Melodi, kunde han huske den, og han var saa musikalsk, at han, uden at prøve den først paa Instrumentet, kunde skrive den ned med det samme. Var der nogle Danse, der særlig tiltalte ham, udsatte han dem for flere Instrumenter, saa han kunde spille dem sammen med sine Venner eller Børn.

Farmoder Karen var en meget dygtig Kone, der foruden at passe sit Hus ogsaa maatte passe Kroen (de fik Krobevilling fra 1851—75, hvilket Aar Farfader byggede Hotel Skarritsø). Hendes Valgsprog var: »Den, der intet vil øge, skal meget nyt lægge øde.« Hun holdt sit Hjem rent og pænt, opdrog sine Børn udmærket, læste i sin Bibel, var gudfrygtig og formanede Børnene til at være det samme. I Regelen var hun i godt Humør og saa gerne, at andre ogsaa var det. Saa hun, at der var noget i Vejen for andre, kunde hun for det meste faa dem glade igen, og hun lettede da ogsaa Byrderne for mange med Raad og Trøstegrunde.

Farmoder var mild og sagtmodig, naar Farfader, der var meget hidsig, rasede allermest, tav hun stille: »Man skal bare tie stille, medens Uvejret raser, har man saa nogen Ret, faar man det nok bagefter,« sagde hun engang til Moster Lisbeth.

Her er et Par Prøver paa hans Hidsighed.

Han var jo en ren Mester til at spille paa Fløjte,

men en Gang vilde den ikke rigtig lystre, det var ligegyldigt hvor meget han blæste, saa kom der ikke en Lyd. Han tog da Fløjten, og uden at sige noget gik han ud i Gaarden og gennem Stalden. Farmoder, der ikke kunde begribe, hvor han skulde hen med den, listede sig bag efter ham, og inde fra Staldens Vinduer saa hun da Farfader grave et Hul i Møddingen, hvori han kylede Fløjten, ledsaget af nogle Eder og Forsikringer om, at nu kunde den for ham godt ligge og raadne til Dommedag osv. Derefter lagde han nogle Grebfulde Møg ovenpaa Fløjten, og med Foden traadte han det godt til om det genstridige Instrument.

Neppe havde han fjernet sig, førend Karen listede sig frem og gravede Fløjten op, rensede den og sendte den til Instrumentmageren. Da den efter en Tid var færdig, stillede Karen den, uden at sige noget om det til Anders Olsen, paa dens sædvanlige Plads paa Dragkisten, og en skønne Dag fik han saa Øje paa den, han skævede nogle Gange til den og udbrød saa: »Hvad S i H er det« osv., og saa tog han Fløjten og gav den nogle lange Løb med Triller i, jo, den var krabat. Han var umaadelig glad over dette.

Det var altid galt i Middagsbedet. Intet maatte forstyrre hans Søvn. Børnene, der havde lært at tage sig iagt, forholdt sig i den Tid altid stille og rolige. Anderledes derimod med en Dør, der smækkede — den smækkede vist nogle Gange. Farfader røg op, en, to, tre, Døren af Hængslerne om paa Gulvet med den, fat i en Økse, og med den huggede han hele Døren istykker. Saa havde han Fred for den.

Det kunde ogsaa ske, at Ænderne rappede for for højt og blev ved med at rappe i det ulyksalige Middagsbed, saa fo'r han ud og kastede Sten eller

Staver efter dem. Undertiden ramte han dem, saa de blev halte, saa var han saa flov, naar han kom ind til Karen, og sagde ligesom et lille Barn:

»Hør Karen, jeg er vist kommet til at slaa en af Ænderne lige lovlig meget.«

»Aa, det gør saamænd ingenting,« udbrød Karen henrykt, »jeg gik lige netop og tænkte paa, at det var dejligt snart at faa lidt Andesteg.«

Det var saadanne fredelige Svar, der afvæbnede ham.

Der var mange Historier i Omløb om ham. En Gang var en So paa en eller anden Maade sluppet fra ham, og paa dens Udflugt var den gaaet op paa et eller andet højt Sted, for Expl. en Roekule. Farfader lod den fange, lagde Reb om den og sagde:

»Naar du holder saa meget af at komme tilvejs og af at have Udsigt, skal du den onde lyne mig ogsaa faa det.« Og dermed hejsede han det arme Dyr op i et højt Æbletræ. Der maatte Soen saa hænge, indtil Karen fik den ned.

En Dag væltede Tækkestigen; det skulde den, saa bandte han, ikke gøre mere, og saa huggede han den midt over. En anden Gang vilde Slibestenen ikke gaa rundt, det skulde den ikke vove at byde ham oftere, et Sekund, og den laa knust i tusind Stumper og Stykker.

En af Karlene var usædvanlig doven. Farfader lod ham da sidde en halv Dag overskrævs paa Rygningen af Længen og »hvile ud«.

Anders Olsen var paa ingen Maade blottet for Humor, hvad efterfølgende vil vise.

En Dag sad han og spillede oppe i Stuen. To Sladrekællinger »Trolde-Karen« og »Gal-Stine« mødtes paa Vejen lige uden for Stuen, og Knevren gik jo paa dem som Kæp i et Møllehjul. Det var dem umuligt at skilles, de sagde Farvel og Farvel i en

Uendelighed og stod der i timevis. Farfader lod da paa det høfligste bære to Lænestole ud til dem.

Det har sikkert været et meget uroligt Hus med alle de mange Børn, der nu kom Slag i Slag. Først min Fader, Jens Christian, f. 22. Sept. 1835, saa Karen Marie, Ole, Lars Peter, Christiane, Ole og Johanne. Dertil kom, at Farmoder tog baade sin Søster Birthe og sin Broder Hans — der havde tjent General Rye — til sig.

En skønne Dag gik Farfader op til Høed for at se, hvordan det stod til med hans Svigerfaders 2den Hustru. Da han kom indenfor, saa der forfærdeligt ud. Huset var aldrig blevet færdigt, der var ikke en Gang lagt Gulv, og de fire arme smaa Børn gik alene inde i Stuerne paa den bare Græsjord. Christen Hansen var som sagt taget til København, og Juliane var i sin Fortvivelse gaaet den lange Vej ind til Moderen i Svogerslev, overladende Børnene til deres Skæbne. Der herskede den frygteligste Fattigdom overalt, og Mad var der ikke noget af i hele Huset, saa det kan nok være, at de kastede sig som hungrige Ulve over det Hvedebrød, Farfader tilfældigt havde med, og han, der udadtil var saa haard, blev dybt rørt over de arme forladte Børn, saa han tog dem alle sammen med til Jyderup. Senere blev de to sat i Pleje henholdsvis hos Mormoderen i Svogerslev og hos Fasteren i Bennebo, men Anders Olsen beholdt selv de to.

Christen Hansen og Juliane blev saa separerede. Hun kom tilbage og boede først i en Stue paa Raadbjerg, senere i Jyderup By, hvor hun tjente noget ved at spinde for Folk; hun havde ogsaa en Biindtægt ved at »læse« over Skæver (engelsk Syge). Da min Faster Marie blev syg, tog hun et Maal, og med dette maalte hun hende over Brystet, Armene, Benene, kort sagt allevegne, og medens hun maalte, hviskede og mumlede hun uafbrudt noget uforstaaeligt Tøjeri:

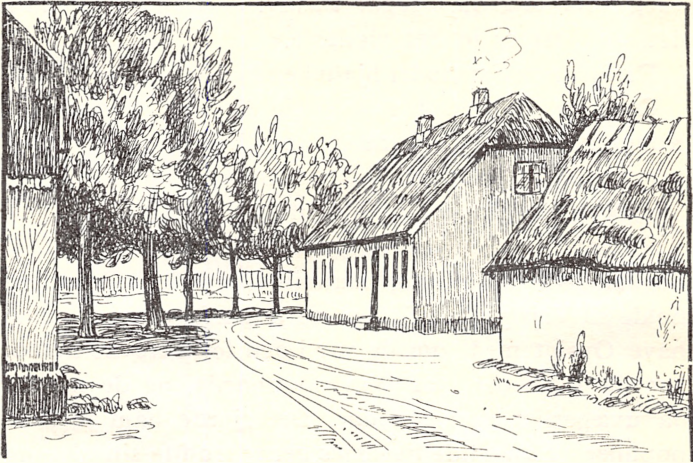
»Jeg kom mig da,« sagde Faster, da hun fortalte mig det, »og det er jo det vigtigste.«

Farfader og Farmoder hjalp hende lige til hendes Død.

Christen Hansen blev i nogle Aar hos Sønnerne i Kbhvn., da han fik udraset, kom han syg og gammel tilbage, og Farmoder tog da ogsaa ham til sig og plejede ham paa det bedste til hans Død.

Farfader var en meget nidkær og samvittighedsfuld Sognefoged. Den Gang paahvilede det hver Mand at holde sit Vejstykke i Orden, og Sognefogederne skulde have Opsigt med, om de var i den foreskrevne Stand, var de ikke det, var han ubønhørlig, og de maatte da uvægerligt gøre det om. Det gjorde ham jo ikke populær. Han vilde ligeledes gerne trumfe sin Mening igennem — han var de andre i Sogneforstanderskabet langt overlegen — og da de til Slut syntes, at nu flød Bægeret over, rottede de sig sammen med Præsten (som laa i aaben Fejde med Anders Olsen), og med ham i Spidsen klagede de til hans Foresatte (vistnok Amtmanden i Holbæk). De klagede bl. a. ogsaa over hans Hidsighed. Men hans Foresatte, der satte megen Pris paa den retskafne og pligtopfyldende Sognefoged, sendte ham en Afskrift af den bidhvasse Klage, og det kan nok være, at Farfader tog til Gemæle, saaledes, at det blev de andre, der stod som de skyldige, bl. a. for deres Forsømmelighed med Vejstykkerne, og de fik ikke noget ud af Klagen. Anders Olsen derimod blev Dannebrogsmænd og fik senere et Sølvbæger overrakt for 25 Aars tro og nidkær Tjeneste. Hans Fjender fik ham saa som en Art Hævn sat i Bladet »Corsaren«, hvor han ses spille paa Fløjte, medens baade Under- og Overordnede danser efter den. De tænkte jo ikke over, at dette kun kunde være smigrende for Farfader, og at Hævnen tildels ramte dem selv.

Som man vil se af efterfølgende, glemte Præsten ikke Nederlaget.

Tegning af Ove Rützou.

Den gamle Kro i Jyderup.

Anders Olsen skulde have et Barn i Kirke og havde bedt alle Gæsterne til en bestemt Dag, hvortil alle Gæstebudsforberedelserne var gjort. Da Anders Olsen spurgte Pastor Bache, om han kunde faa Barnet i Kirke paa den bestemte Dag, svarede denne, at det paa ingen Maade kunde lade sig gøre netop den Dag; han var øjensynlig meget glad over at kunde ærgre og komme Modstanderen tillivs.

»Naa, ja, ja da,« sagde Anders Olsen sagtmødig: »Pastoren ved jo selv bedst, hvordan det er med Deres Tid, men jeg har bedt Gæsterne til den Dag og vil ikke sende Afbud, saa jeg holder alligevel Gildet, men hvis Pastoren saa vil være saa god at sende Bud til mig den Dag, De ønsker, Mutter og Barnet skal komme, saa skal De have Tak.«

»Ja, ja, lad mig nu se, om det ikke kan ordnes, saaledes at de kan komme alligevel.« Og selvfølgelig kunde det ordnes, for ellers gik Præsten jo Glip af alle Gæsternes Offerpenge.

Originaler og Forbrydere paa Egnen.

Der kom mange mærkelige Mennesker i den gamle Kro, snart var det Bissekræmmere eller Studeprangere, snart unge Københavnerne, der var ude for at botanisere, men ligegyldigt hvem det var, forstod Farmoder Karen at gøre det godt og hyggeligt for dem, og hun havde stor Øvelse i at omgaas alle Slags Mennesker. En af de interessanteste, der kom der, var dog »*Tyske Mutter*« :

»Hun var født i Haderslev og blev som ung Pige forlovet med en Vagtmester ved de tyske Dragoner. Hun holdt saa meget af ham, at hun forklædte sig som Mand for at kunne følge med i Krigen under Napoleon I og deltog paa denne Maade i Felttoget til Rusland. Der blev hendes Mand dræbt. Hun havde ikke andet Valg end at blive ved Regimentet og deltog, forklædt som Dragon, i flere Slag, ved hvilken Lejlighed hun saaredes let i den ene Skulder.

Da Krigen var tilende, led hun af Hjemve og naaede omsider København 1816, der blev hun senere gift med en Sergent Dithmar, men i en Sygdom blev han blind; hun vandrede da om paa Landet med sin Mand, hvem hun ledede ved Haanden, og ernærede sig og ham ved at synge Gadeviser og fortælle om sine Ungdomsbedrifter, der alle handlede om hendes Felttog i Rusland. Omsider døde Manden, og efter at hendes Søn var blevet sindssyg og døde paa Bistrup, kom hun selv ind i Fattighuset paa Sct. Jørgensbjerg (Roskilde), hvor hun boede til sin Død 1872.

Hun var en ejendommelig Kvinde, høj og sværlemmet, med en bestemt Vilje, i Besiddelse af den Stolthed aldrig at ville modtage Almisser uden at yde Smaagaver, bestaaende af Hægter og Flaskerensere, som hun selv lavede, til Gengæld for Føde og Penge. Hun sad godt til Hest, og jeg har ofte i tidligere Dage set hende ride som en rask Dragon, ja, endog svømme Heste i Stranden. Som Følge af hendes omflakkende Liv var Kvindegerning ikke hendes Lyst, hvorimod Brændesavning og andet Mandsarbejde morede hende mere. I de senere Aar blev hendes Fortællinger usammenhængende, og hendes Helbred svækkedes, indtil hun den 17. April endte sit Liv 90 Aar gammel.¹

¹ Illustreret Tidende 28. April 1872.

Det var en ren Fest for Farfader og Fader, naar hun kom og pludrede op paa sit plattyske. Begge interesserede sig jo for Historie, og hun gav meget malende Skildringer af Overgangen over Beresina, som hun havde været med til; og det er rimeligt nok, at hendes Fortællinger om Toget til Rusland, Napoleon o. s. v., har lagt Spiren til Faders store Interesse for Napoleon og hans Samtid.

•Tyske Mutter•.

(Efter Tegning af Otto Bache I., III. Tidende").

Det var urolige Tider for Sognefogederne og især for Anders Olsen, der paa det Tidspunkt havde tre durkdrevne Tyveknægte, der huserede slemt i hans Distrikt paa Jyderupegnen.

En skønne Dag kom der et Ilbud til Anders Olsen med et Brev, udenpaa hvilket med store Bogstaver stod: »Haster«. Det var fra Merløse-Tudse Herredskontor (1862) og lød saaledes:

Undertegnede Sognefoged anmodes om *overall* i Deres Sogn at eftersøge og i Antræffelsestilfælde her til at indbringe Træskomand Niels Jensen af Jyderup, der er dømt herved Retten den 22. Septbr. d. A. for Faaretyveri og er undvegen fra Forbedringshuset igaar Aftes. Han antages at ville komme til Jyderup, hvor Konen Karen Marie Hansen opholder sig.

Bang.

Til Sognefoged Anders Olsen, Jyderup!

Der blev jo en stor Staahej og Raadslagning, der endte med, at Farfader og Fader og et Par andre Mænd gik ned til Huset, hvor »Faareniels« boede. Fader blev stillet paa Vagt udenfor Døren og de andre ved Vinduerne, medens Farfader selv gik ind til Konen:

»God Dag, Karen Marie, hvor er Jer Mand henne?« spurgte Farfader.

»Men, Gud dog heden, Sognefoged!« svarede hun rolig, »han er jo i Slaveriet — det véd I jo nok«.

»Ja, men han er flygtet derfra, og vi véd med Sikkerhed, at han er her i Huset«.

»Saa Gud give, at jeg kunde synke tre Alen under Jorden, om han er her«, svarede den durkdrevne Kone.

Farfader gav sig nu til at lede allevegne uden at kunne finde Tyveknægten. Konens store Ro gav ham til Slut den Tro, at Faareniels umulig kunde være der, og han skulde netop til at gaa, da han fik Øje paa Sengen, som han syntes stod saa mistænkeligt pænt opredt. Han slog Dynerne tilside, og saa laa Kalorius der jo.

Denne Faareniels var den senere saa sørgeligt bekendte Morder Anders Nielsens Fader. Tyvetilbøjelighederne laa i den Grad Familien i Blodet, at Anders Nielsen allerede som lille treaarig Purk stjal Værktøj og lignende fra Folk. Den Dag, da Anders Nielsen skulde henrettes i Horsens Tugthus, var der stor Skov-

fest i »Drivsaat«; Faderen, Faareniels, kom da kørende sammen med den Gaardejer, han havde hjulpet at høste. Til Festen var der Musik, Dans og anden Lystighed. Faareniels sang af fuld Hals og var sjæleglad; det endte med, at han blev fuld. Det var nu hans Maade at tage Henrettelsen paa.

En anden Indbrudstyv var *Thomas Asmussen*. Han mente, at Politiet havde gjort ham Uret, og havde derfor svoret at drille det saa meget som muligt. Indbrudstyveri var hans Hovedbeskæftigelse, og da han bestandigt drillede og holdt Sognefogederne og Politiet mesterligt for Nar, var det jo en hel Æressag at kunne fange ham. Da han huserede meget ved Jyderup og Bjergby Skove, fik Farfader hans Fotograf af Politiet, men Thomas Asmussen havde saa mange Forklædninger og saa meget Tilhold og Medhold hos Befolkningen, at det vist aldrig lykkedes Farfader at gribe ham.

En Nat listede Thomas Asmussen sig ind i Præstegaarden og stjal selve Pastor Lindhardts Pung op af Bukserne, der laa paa en Stol ved Siden af Sengen med den sovende Præst.

Da Gdr. Jørgen Pedersen hørte det, morede han sig saa kosteligt over det, at han svor, at det kunde Thomas Asmussen ikke gøre hos ham. Men en skønne Nat stillede Th. A. helt sværtet i Ansigtet i Jørgen Pedersens Sovekammer, hvor han gik lige hen mellem Jørg. Pedersens og Datterens Senge og tog Jørg. Pedersens Pung op af Bukselommen. Bukserne laa paa en Stol mellem Sengene, og en lille Hund laa underneden. Saa behændig og lydløs var Thomas Asmussens Færden, at ikke engang den lille Hund havde gøet. Bagefter paastod rigtignok Datteren, at hun havde været vaagen, men ikke turdet vove at kalde, men det var kun et Forsøg paa at redde lidt

af Æren, for Folk morede sig jo kosteligt over, at Jørg. Pedersen, der havde hoveret og pralet, da Th. A. var i Præstegaarden, nu selv var blevet taget ved Næsen.

Der var mange, der ikke frygtede ham, ja, nogle holdt endog med ham. Man sagde, at han tog fra de rige og gav til de fattige.

En Gang, Politiet var efter ham ved Bjergbyhusene, var han tilfældigt inde hos en Snedker. Denne skyndte sig med at putte ham ned i en Ligkiste og lagde Spaaner over ham. Da saa Politiet kom derind, stod Snedkeren fredeligt og høvlede, og de fandt ham ikke.

En anden Gang blev han gemt under Dynen hos en Barselkone, og dér var der selvfølgelig ingen, der fandt paa at søge efter ham.

Niels Frederiksen, kaldet Nis-Frederik, var ogsaa en hel Mestertyv, som Folk beundrede meget. Han var vistnok født i Hjembæk, hvor Moderen solgte Hvedebrød. Allerede som Dreng stjal han et Uhr og gemte det oppe i Tagrygningen. Han kom til at tjene paa Kaltredgaarden. En Aften gik han ned og besøgte Pastor Jungersens Karle. Under Samtalen med Karlene var der en af dem, der fortalte, at han havde et hemmeligt Rum i sin Kiste. Ud paa Aftenen gik Niels Frederik, og noget efter saa Karlene, at der var Lys i Karlekammeret, og de gik da derud, men de kunde ikke komme ind, da der var sat Krog for. De tog da en Vognstang, hvormed de sprængte Døren. Da Døren røg op, fór N. F. ud og Karlene efter ham, de løb efter ham lige til Kaltredgaarden. Da han ikke vilde bekende, kom Politiet og tog ham med til Kallundborg.

Det var et af Mestertyvens første Tyverier.

Medens han sad fanget i Kallundborg, var han Kærest med Arrestforvarerens Datter (det blev senere

hans sædvanlige Trafik) og fik derved forskellige Lempelser og Lettelser, bl. a Blæk og Pen, saa han kunde skrive et Truselsbrev til Holm paa Kaltredgaarden.

En Dag, Holm gik forbi Arresten, jagede N. F. pludselig Hovedet ud af Vinduet og raabte: »Jeg skal nok huske dig!« Holm blev bange og havde i lang Tid hemmelig Vagt omkring Gaarden, men der skete intet.

Forbindelsen med Arrestforvarerdatteren skaffede N. F. flere og flere Lempelser. En Dag, Holm kom gennem Bjergsted, mødte han til sin store Overraskelse N. F.; Arrestforvarerdatteren havde sluppet ham løs den Dag, for at han kunde lufte sig lidt.

En Gang var der et stort Selskab paa Godset Aastrup. Pludselig træder N. F. elegant og selskabsklædt ind i Køkkenet, og paa sin sædvanlige belevne og besnærende Maade sagde han til Pigerne, at han desværre var kommet for sent til Middagen, de maatte endelig ikke sige til Herskabet, at han var kommet, for det var ikke noget at anrette særligt for ham, da han godt kunde spise i Køkkenet. Pigerne troede, det forholdt sig saadan, og serverede for ham. Medens de et Øjeblik var inde i Stuen, samlede N. F. alt Sølvtøjet og forsvandt.

En anden Gang var han gaaet i Kirke. Efter Guds-tjenesten takkede han Præsten mange Gange for den udmærkede Tale, han havde holdt, og som var gaaet ham meget til Hjærtet. Præsten følte sig højlig smigret og indbød den belevne unge Mand, som alle maatte finde Behag i, til Middag i Præstegaarden. Jo, Tak, det vilde han da gerne. Som de nu sidder allerbedst og spiser, sagde en af de andre Gæster, at alt det meget Sølvtøj, der var paa Bordet, rigtignok maatte være noget for Niels Frederik, og der blev i

det hele taget talt meget om ham. Efter Middagen tog N. F. under mange Taksigelser Afsked med den gæstfrie Præst. Da Pigen lidt efter kom ind for at tage af Bordet, fandt hun under N. F.s Tallerken en Seddel, hvorpaa der stod skrevet, at Gæsten, de havde haft, var ingen anden end Niels Frederik.

En anden Gang brød han ind paa en Gaard nede ved Ringsted. Fruen laa syg. Han gik lige op i Sovekammeret til den skrækslagne Frue og bad hende om Nøglerne, saa skulde han ikke gøre hende noget. Han fik dem saa udleveret og stjal en hel Bunke. Han udfoldede en stedse større og større Virksomhed, hans Tyverier blev dristigere og dristigere, og de kulminerede til Slut i et usædvanligt frækt Indbrud paa Sorgenfri Slot hos Kristian d. 8's Enke, Caroline Amalie. Han stjal et mindre Beløb, hele hendes Korrespondance og aabnede nogle af Brevene. Enkedronningen var tyskvenlig, blev der sagt, og Himmel og Jord blev sat i Bevægelse for at finde ham, hans Signalement blev sendt ud, og det endte da saa ogsaa med, at han blev taget i Ringsted, ligesom han vilde gaa ind i Toget.

Efter at have faaet sin Dom, blev han ført til Horsens Tugthus, hvor han blev sat til at væve. Han lavede overordentlige smukke Mønstre til Dækketøj, og det tjente han ikke saa lidt ved.

Børnene vokser op og lærer at spille.

Anders Olsens ældste Søn Jens (Fader) og Søsteren Marie gik i Skole hos Jomfru Harder; det blev kaldet at gaa i »Jomfruskole«. Det pinte Fader meget, da han paa Grund af Jomfru Harders Giftermaal kom i Kommuneskolen, og Drengene drillede ham med det. Denne Jomfru Harder var meget fattig, og saa skulde hun tilmed forsørge sin Moder. Farmoder var

paa saa mange Maader god imod hende, og naar Farfader sov til Middag, lod hun en Kone bære Brænde ind til hende.

Naar Føret var daarligt, lod Farfader Karlen ride Fader og Marie til Skole, den ene sad da foran og havde fat i Hestens Manke, medens den anden sad bag ved Karlen og holdt ham om Livet.

Da Farbroder Ole gik i Skole, læste han i H. J. Birchs: »Bibelske Historie i et kort Uddrag for Børn især paa Landet, som have ringe Evne og liden Skolegang«, Kbhvn. 1835.

For Farfader var Musiken et og alt, og aldrig saa snart var min Fader blevet saa stor, at han kunde holde en Violin, førend Farfader begyndte at undervise ham. Da Fader skulde til at spille Sekondviolin og i Begyndelsen ikke skiftede rigtigt med Accorderne (han accompanerede efter Øret), skældte Farfader ham ud og haanede ham, fordi han ikke havde Øre og gav ham tilmed et Par Lussinger; det hjalp, Drenge huskede Stederne, der skulde skiftes paa. En lille Tid lærte Fader at spille hos Kransmark i Sorø. Fader lærte sine Søkende Ole, Marie og Christiane at spille, Ole vilde ikke og var ked af det. Sønnerne maatte tidligt med ud og spille til Gilder, især Fader, og det kneb jo undertiden med at holde Øjnene aabne, da de ofte spillede flere Aftener i Træk. De ældre gav da det Raad at smøre Øjnene ind i Skraasovs — og det hjalp. Engang Jens Christian (Skyttens Søn paa Aagaard) var med, han var vel 10—12 Aar den Gang, maatte de en Aften gaa over i en anden Gaard og spille. Jens Christian, der var dødtæt og søvrig af den evindelige Spillen til Gilde, traskede bag efter. Da de var kommet et Stykke ud ad Vejen, savnede de ham, en af de ældre gik saa tilbage for at søge efter ham, og han fandt ham

da staaende midt paa Vejen, i Mulm og Mørke — sovende og med Violinen i Haanden. Ole kunde de stille op ad en Væg, saa sov han.

De Penge, Drengene tjente ved deres Spil, fik de Lov til at beholde; de brugte dem bl. a. til at købe Konfirmationstøj for. Det var Farbroder Ole en stor Sorg, at han maatte købe kort Stumptrøje til Konfirmationen, saaledes som fornemme Folks Børn brugte; han tiggede og tryglede om dog at faa Lov til at faa en af dem med Skøder, som de fleste andre brugte, men nej.

Meget legemligt Arbejde gjorde Fader ikke derhjemme, han nivellerede, drainede og planerede Eng — et Arbejde, som han holdt meget af. — I Fritiden gik han paa Jagt eller han spillede. Om Sommeren badede han i Skarritsøen. En Gang vilde han svømme over til Delhoved, men da han var kommet halvvejs, fik han Krampe og vilde være druknet, hvis ikke Forfatteren Anton Nielsen, der den Gang var Lærer i Jyderup, var svømmet ud og havde reddet ham. Anton Nielsen kom iøvrigt meget hos Farfader, hvem han forærede sine Skrifter samt en lille Spillepengeæske. I Æsken laa følgende Vers:

Naar De i Kortene skal tærse
Og altsaa bruge denne Æske,
Gid Lykken være Dem saa huld,
At De faar hele Kassen fuld,
Men naar jeg selv er med, min Ven,
Jeg ta'er mit Ønske ind igen.

Anthou Nielsen.

Fader lærte en Tid Landvæsen paa Katstrup og stod meget højt hos Forvalter Schrøder, der holdt meget af ham. Schrøder var musikalsk, og om Aftenen kom Fader op paa hans Værelse og spillede for ham, saa trakterede han til Gengæld Fader med Franskbrød og Smør, som han altid havde paa sit Værelse.

Den 13. Februar 1854 var der Begravelse paa Ege-
marke. Schröder tog da Fader med, for at han skulde
høre den fine Musik, der udførtes af Bjørup, Næstved,
og Hans Christensen, Højbjerg. Den maa have tiltalt
Fader, thi Aaret efter rejste han ned til Hans Chri-
stensen for at lære at blæse Cornet. Han var der kun

i 18—20 Dage, saa blev
han sendt hjem med
den Besked, at Hans
Christensen kunde ikke
lære ham mere.

Fader (1855).

Paa denne Tid lærte
Fader sin senere Svo-
ger Niels Fr. Pedersen
at kende. Niels Frederik
spillede ogsaa, og naar
han kom over og saa
til Fader, spillede de
allesammen. Det var
saa hyggeligt, naar alle
Børnene og Niels Fr.
sad i de gamle smaa-
rudede Stuer og spillede
sammen med Farfader,
der da først var i sit

rette Element. Karen gik da og nussede om, lavede
Kaffe, strikkede o. s. v. Hun holdt saa meget af Musik,
og naar der blev spillet, lyttedes der altid til med den
største Ærbødighed og Beundring for Musikene.¹

¹ De spillede bl. a.:

Danse udsat for Tenorkornet i B. Bas, Violin, Tuba og Althorn.

’ ’ - ’ Tuba, Althorn, Clarinet og 2 Cornetter.

’ ’ - ’ 2 Violiner, Fløjter, Bas, Clarinet o. s. v.

Duval: Duetter for 2 Fløjter.

Henri Köhler: Trio for 2 Fløjter og Violoncel.

Haydn: Symfoni for 2 Violiner og Violoncel.

Keck: Duetter for 2 Fløjter.

Six Grand Duos pour deux Violons par van Sylvani, Eleve de Mozart.

Giovanni (Dillettante americano) Tre Trii per Violin and Violon.

Hoffmeister: Tre Sonater for Fløjte, Violin og Basso.

Undertiden kom Anders Olsens musikalske Bekendte paa Besøg, deriblandt Anders fra Rørby, Albrektsen, Slagelse, Herman i Vinstrup og Niels Winter fra Igelsø, og saa var Farfader jo sjæleglad.

Som man ser, var det et meget »indholdsrigt« Hus, og der var sandelig nok at tage fat i for Farmoder med de 7 Børn, hendes to Helsøskende, to Halvsøskende, Faderen, Tjenestefolkene, Gaardens Landbrug, Kroen, Sognefogderiet, Musiken, Anders Olsen og hans Hidsighed; men hun klarede alle Skærene mønsterværdigt, og aldrig hørte nogen hende klage.

Efterhaanden blev alle Børnene gifte og drog fra det gamle Hjem. Den ældste Søn Jens, blev gift med Johanne Marie Hansen fra Sandby og købte Torpe-lund.

Ole giftede sig med Marie Petersen fra Alleshave, og de boede saa hos Farfaders, som de var umaadelig gode imod. Ole elskede sin Moder over alt.

Efter at Farfader havde bygget Hotel Skarritsø, blev den gamle Kro nedlagt. 1885 havde Anders Olsen og Karen Guldbryllup.

Den 14. Marts 1890 om Eftermiddagen Kl. 3 døde Farmoder Karen efter 6 Ugers let Sygeleje, og som det saa ofte gaar med Ægtefolk, der har levet sammen i mange Aar, fulgte Farfader kort Tid efter.

Han døde efter 12 Dages mildt Sygeleje den 15. December 1890.

Det gamle Hjem overgik saa til Farbroder Ole.

Fra Moders Hjem og Hjemegn. — Moder fortæller.

Den fædrene Slægt.

I min Barndom var Fader ofte borte om Aftenen. Moder, mine Brødre og jeg holdt da »Mørkning«. Det var altid paa det Tidspunkt, hvor Karlene vandede Heste, og Pigerne »syslede«. Som Regel sad Moder i Lænestolen i Dagligstuen og strikkede, medens vi tre Drengene laa foran hende paa Gulvet og lyttede til hendes spændende Eventyr om »Bakketroiden«, til hendes Viser eller til hendes Fortællener om Begivenheder og Oplevelser i Sandby.

Efter at være blevet voksen fik jeg Lyst til at samle alle Moders Erindringer og skrive dem op; og jeg bad da Moder i 1914 og første Halvdel af 1915 om at fortælle det hele om igen, vi holdt da paany »Mørkning«, og Moder fortalte:

Chr. O.

Min *Farfader* hed *Hans Hansen* og var født 1761 i Gjørsløv ved Ringsted. Da han var 49 Aar gammel, giftede han sig med Birthe Lydersdatter, der var Enke efter »Selvejer« Hans Thomassen i Kværkeby, og overtog saa hendes Gaard.

Farfader var en meget dygtig Landmand, han lavede bl. a. sin Eng om til »Overrislingseng«, noget, der var ukendt i de Tider og meget paa Tale. Han købte en hel Del mere Jord, saa Gaarden blev større. Bygningerne var helt herskabelige.

Aaret efter Bryllupet fødtes min Fader, der ogsaa hed Hans Hansen. Fader blev født 24. Oktbr. 1811. Hans Søkende var Jakob, Lars, Lyder, Søren og Johanne (som jeg er opkaldt efter). Desuden var der en Søn af Farmoders første Ægteskab, der hed Hans Thomassen, han var min Gudfader. Den 10. Marts 1834 døde Farfader, og Farmoder Birthe drev saa Gaarden med sine to Sønner Hans Thomassen og

Lars. De elskede deres Moder over alt og var meget omhyggelige for hende, og hun fik Lov til at regere, saalænge hun levede.

Farmoder var en fin lille Kone med fine hvide og smalle Hænder; alt hvad der var stort og fint, interesserede hun sig for mere end for noget andet, om det saa var det gamle Fadervor, var det ikke fint nok, nej, hun kunde et finere, som hun lærte baade Børn og Børnebørn:

Bed, oh Jesus, bed for mig,
 Bed mig ind i Himmerig,
 Der at leve, der at bo
 I en evig Fred og Ro.
 Lad mig altid elske Dig,
 Du, som beder godt for mig.
 Gud vær min Ven, Gud hør min Bøn
 Og det for Jesu Kristi Skyld. — Amen.

Farmoder holdt strengt paa at ðlige Børn leger bedst. Der var aldrig nogen i hendes Familie, der havde giftet sig under sin Stand. Det var derfor et haardt Slag for hende, at Sønnen Jakob giftede sig med en Tjenestepige. Hun slog fuldstændig Haanden af ham og vilde ikke hjælpe ham til nogen Gaard. Han fik saa et Sted paa en 10—12 Tdr. Ld., fik 10 Børn og gav sig til at drikke, det var derfor ikke saa underligt, at han blev ludende fattig. Han døde to Aar før Farmoder, saa hun naaede da at faa set Resultatet af sin Haardhed med ikke at ville hjælpe ham til Gaard, og hun fortrød det bitterligt. Farmoder døde 5. Oktbr. 1854. Medens hun laa syg, gik Svigerdatteren, der ikke var fin nok til Sønnen, en hel Mil hjer Dag for at pleje og passe hende, noget, mine Farbrødre ikke glemte.

Farbroder Hans Thomassen var egentlig tilskrevet Gaarden i Kværkeby af Farfader, fordi han paa Grund af de 4.000 Rbd., han havde faaet i Fædrearv, bedst

kunde overtage den. Han var en høj, svær Mand, godt oplyst og meget belæst, dertil uhyre god og hjælpsom. Han saa højt ligesom Moderen og var allermest glad, naar der kom fine Folk, — der kom ofte Rigsdagsmænd paa Besøg. Han var kras Højremand. Han havde aldrig været forlovet, men han indbildte sig, at Møllerdøtrene var forelsket i ham, saa hver Gang han skulde til Mølle, vilde han altid være saa fin, børstede og gned sig og pillede ustandselig Smaadun af sit Tøj, inden han tog hjemme fra.

Farbroder Lars var ogsaa høj, ogsaa han forblev hele sit Liv Ungkarl. Han tog sig en Snaps. Det var i Virkeligheden ham, der styrede Gaarden, og han var baade en god Kassemester og en klog General, det kunde saamænd ogsaa gøres nødigt paa Grund af Hans Thomassens Godhed og Hjælpsomhed.

Da Farmoder var død, tog de 4 af Broderen Jakobs Børn til sig og opdrog dem aldeles mønsterværdigt, den ene af dem fik endog Gaarden efter dem. De kunde aldrig glemme, hvor god Broderkonen havde været mod deres Moder, da hun laa paa sit Dødsleje.

Min Fader, *Hans Hansen*, var middelhøj, rank og skægløs efter den Tids Mode. Medens han var Soldat — Landsener — laa han en Sommer indkvarteret hos Gaardejer Niels Petersen i Sandby, og det varede ikke længe, førend han var hemmelig forlovet med dennes eneste Datter Cathrine. Han friede dog først pr. Brev efter Hjemkomsten til Kværkeby og fik Ja. Medens de var hemmeligt forlovet, kneb det jo for dem med at komme sammen. Fader kom da til at tjene i Ousted Kro mellem Roskilde og Ringsted. Krokonen dér var saa gerrig, at hendes Mand aldrig fik Lov til at spise sig mæt i god Mad. Kromanden bad da Fader om at kaste med Sten efter Ænderne,

saa de kunde blive halte. Naar det Stykke Arbejde var gjort, gik Fader ind og fortalte Krokonen om de ulykkelige Ænder, der gik og haltede. Hun takkede Fader mange Gange, og han fik saa Ordre til at slagte Ænderne. Paa denne Maade fik Kromanden Andesteg.

Naar nu Moder (Cathrine) gerne vilde ned og se til Fader, foregav hun, at hun vilde ned til den kloge Mand et Sted nede i Landet, da hun ikke var rigtig rask. Niels Petersen lod da Husmand Jens Jensen køre for Moder den lange Vej ned til Ousted Kro, hvor han saa »bedte« og meget discret lagde sig til at sove i Ladens Halm, medens de unge taltes ved. Jens Jensen kunde tie, og da Fader senere blev gift med Moder, viste han ham gennem hele Livet den største Taknemlighed.

Den mødrene Slægt.

Min Morfader hed *Niels Petersen* og var Gaardejer i Sandby. Han boede i den Gaard, som min Søster Lisbeth senere fik, og som laa lige op til mine Forældres Gaard »Andershvile«.

Morfader var en efter sin Tid meget dygtig Landmand. Han var en af de første, der raadede til at komme Sten paa Bunden af Vandgrøfterne (»Faskine«, altsaa en Art Forløber for Drainrørene), ligesom han inddelte sine Jorder i »Skifter«. 1827 fik han af økonomisk Selskab et stort Sølvbæger med Inskription: »For veldrevet Jord og planmæssigt Sædskitte«.

Morfader var en høj, tynd Mand med Skæg. Han gik med rød Nathue med Dusk i, var gnaven og gned Ryggen paa Dørstolpen. Naar Byens Smed besøgte ham, skulde de i Regelen have en »Saaben«. De satte ogsaa nok saa pænt Flasken ind i Skabet, naar de havde faaet den første, men naar de skulde have den anden, lod de Flasken blive staaende paa Bordet.

En Gang skulde to Mordere henrettes paa Drusebjerg Bakke, der støder op til Sandby Jorder. Morfader blev tillige med nogle andre Bønder tilsagt af Øvrigheden til at »slutte Kreds« om Forbryderne, for at de ikke skulde undløbe. Den ene Morder var en ugudelig Karl. Da de bad ham om at løse Hals-tørklædet, rev han det af med et Ryk, medens han spottede Gud, den anden var føjelig, god og mild.¹

Mormoder hed *Lisbeth*, hun var eneste Barn af den rige Anders Pedersen paa »Andershvile«. Hun var meget livlig og god, hun gav saa meget bort. Det er hende, der har syet de gamle Navneklude, som jeg har her.

Morfader og Mormoder havde ogsaa kun et Barn, Datteren Cathrine, der blev født den 11. Juni 1816. Foruden hende havde de en Plejedatter, der hed Karen Marie (hun blev senere min Stedmoder).

Om *Moders (Cathrine Nielsdatter)* Barndom ved jeg intet, men jeg har hørt fortælle, at hun var en stadelig og smuk Pige med mørkt, svært Haar, høj, rank, let i sine Bevægelser og forføngelig, og da hun var eneste Barn af velstaaende Folk, havde hun jo let ved at faa tilfredsstillet sin Smag og Trang med Hensyn til Klædedragten. Hun havde bl. a. en højrød Damaskeskjole, der var som Silke med indvævede Blomster. Hendes Kjoler var af det fineste og bedste Drejl og Damask, og paa hendes Nederdele var der to Rækker brede Silkebaand (Magen til dem paa Christtøjet). Moder maa have været en meget dannet og

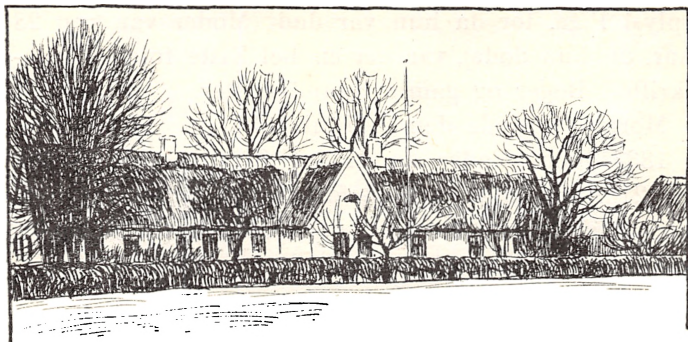
¹ Cirka 1910 blev disse Skeletter fundet og de »formodedes at være af henrettede Forbrydere«. Dr. phil. Dyrhund fortalte mig engang, at hans Morfader havde fortalt ham, at der en Gang skulde henrettes en eller flere Mordere paa Drusebjerg Bakke, der stimlede da en utrolig Masse Mennesker til. Morderen kom de kørende med fra Holbæk. Idet hans Vogn kørte udenom de tililende Mennesker, raabte han nok saa gemytlig og med smilende Ansigt: »Det haster ikke saa meget Folkens, for der bliver ikke noget af det, førend jeg kommer«. Det har maaske været den ene af Morderne.

oplyst Pige, for da hun var død (Moder var kun 28 Aar, da hun døde), var der en hel Kiste fuld af Tidsskrifter, Bøger og gamle Haandskrifter.

Mormoder døde den 6. Juni 1835.

1837 holdt Fader og Moder Bryllup. Moder var da 21 Aar, Fader 26. Befolkningen i Sandby, der næsten alle var i Familie, var vrede over, at Moder havde giftet sig med en »udenbys«. ¹ Efter Bryllupet flyttede de ind i »Andershvile«.

¹ I »Holbæk Amt topografisk beskrevet« af Dr. J. H. Larsen, II Bind (Kbhvn. 1842), staar der om Sandby: »Denne Bys Beboere udgør kun en Familie og ere endog i Klædedragten noget forskellig fra Sognets øvrige Beboere.«

Tegn. af Ove Rützou.

Andershvile.

Hjemmets Indretning og Livet der.

Mine Minder om Dagligstuen derhjemme er som en Drøm, den har nemlig ikke altid set ud saaledes, som den nu gør. Dens nuværende Udseende gav min Stedmoder den.

Straks man var kommen ind gennem »Bislaget«, (der fik Lys fra et lille Vindue over Døren), kom man lige ind i Stuen. Mod Væggen tilhøjre stod der to Himmelsenge med Omhæng — altsaa mod Væggen ud til Gaarden —, den ene stod for Enden af den anden, dog stod der imellem dem en Slagbænk, og i den laa jeg engang, der var »Kartegilde«. Over Slagbænken var der et Vindue, der vendte ud til Gaarden, og da jeg vaagnede om Morgenen, krøb jeg op og tittede ud i Gaarden; derude saa jeg jo Brønden med Vippen.

Mod Væggen op mod min Stedmoders Værelse (hvori der den Gang var Sandkammer), stod dels Hovedgærdet af den ene Seng, og over dette hængte der en »Dingvas« (Sengebaand), dels et Bornholmeruhr, der iøvrigt staar der den Dag idag. Der var ogsaa en Dør. Stuen havde ogsaa den Gang Vinduer imod

Haven, og ved den Væg var der »Langbænke«. I disse Langbænke var der mange smaa Rum forneden, og i hvert Rum laa der en Liggehøne paa Æg. Rummet, hvori Hønen laa, var afspærret fra Stuen ved en lille Skodde, der gik i en Fals, saa den kunde hæves op, naar Hønen skulde ud i Stuen og have Æde. I Skodden var et lille hjerteformet Hul. De Steder, hvor det var Gæs der laa i Bænken, kunde det godt hælde, at de stak Hovedet ud og bed de intetanende Gæster i Benene, saa de fór op med et Hvin.

Det ene Hjørne i Stuen var skildret fra ved Hjælp af to Fjælle, vel godt en Alen høje, og inde i det Rum, der derved fremkom, gik Faaret med sine Lam, der nok saa glade sprang omkring i Halmen. Det var morsomt, naar man kom ind i Stuen, for saa klukkede alle Hønsene, og Faaret brægede, de vilde jo have Æde.

Det var kun, naar Lammene var smaa, og det var koldt, at de var inde i Stuen, og jeg tror kun, de var inde den ene Gang i Fyrrerne.

Foran Langbænken var der et stort, solidt Bord, vistnok det samme, som der er der endnu, men den Gang var der Kasser under det, hvori der var Strygebolte o. s. v. Paa disse Kasser — altsaa en Art Underskab — strøg de Knivene. Der stod ogsaa en Kiste. I Hjørnet mod Køkkenet var et grønt Hjørneskab, hvori Sukkeret var. Ved Skorstenen stod den firkantede Bilæggerovn fra Anno Sekstenhundrede og noget.

Stuen var hele Vejen rundt beklædt med Paneler, der var udskaaret og malet grønne med røde Striber. Ovenover Langbænkene og langs Væggen op mod Sandkammeret var der en Hylde, fuldt besat med gamle, smukt indgraverede Tintallerkener, og langs med de to Bjælker, der gik under Loftet, var der to Hyl-

der, hvorpaa der stod de 22 Kobberfæde fra Oldefader Anders Pedersens Tid (nu staar der kun 20). Der var ogsaa en Messingmørt og nogle Lysesager. Paa Væggene var der Billeder af Skabelseshistorien (det var nogle gamle Kobberstik i Guldrammer). Endvidere var der Navnekludene, som min egen Moder og Mor-moder havde syet, samt et Billede, der forestillede en Art Fantasiblumst, der gik i Buer med Snirkler og Sving, Stilken var grøn med røde Smaablumster. Der var rød Glasramme om. Vi havde ogsaa et »Uro«, der hængte ned fra Loftet.

(Husmandskonerne i Byen pyntede deres Stuer op med klare Medicinflasker, som hængte paa Væggen i røde, gule eller hvide Bændler).

I »Mellemstuen« stod der den Gang en Seng. Der gemtes »Uldtøjer«. »Øverstestuen« var som nu med Chatoller o. s. v.

Min ældste Søster hed Lisbeth; hun blev født 1838, men døde allerede Aaret efter. 1841 blev min anden Søster Lisbeth født, og endelig blev jeg selv født den 10. Februar 1844 — jeg blev hjemmedøbt den 14. Februar. Min Moder var rask straks efter Fødslen og gik med mig i sine Arme op og ned ad Gulvet. Hun glædede sig saa meget til, at jeg skulde døbes i Kirken, og sagde til mig, at naar Gildet skulde være, »skal vi to rigtig danse« (har de fortalt mig). Men det blev helt anderledes. Moder blev syg, vistnok ved Jor-demoderens Forsømmelighed, og døde den 8. April 1844.

Min Stedmoder har fortalt mig — og hun havde det fra Maren Jens, der passede Moder og mig —, at de kunde høre, at min Moder efter Døden kom og saa til mig; hun puslede ved Vuggen, rettede og glattede paa Sengetøjet.

Jeg blev saa døbt i Kirken den 16. April, vistnok den samme Dag som Moder blev begravet. Blandt

mine Faddere var min Farbroder Hans Thomassen fra Kværkeby, der altid var saa god imod mig; han forærede mig senere en stor Guldbrosche, et Gulduhr og mit lille indlagte Syskrin. Min Gudmoder var Gdr. Chr. Jensens Hustru i Hellestrup (Fru Reutzers Moder), der var af Familien. Jeg blev døbt Johanne Marie (Johanne efter min Faders Søster, der døde ung).

Da Moder var død, styredes Huset af Moders Gudmoder, Bodil Petersdatter, der vist var af Familien.

Morfader var god ved os; han spurgte os ofte, om vi vilde være gode Piger, og naar vi saa sagde ja, gik han med os ind i sin egen Gaard og lukkede en mægtig Egetræskiste op, som var fuld af Æbler, og saa fik vi af dem. Han døde vistnok 1846 eller 47, og jeg kan huske, at da han var død, stod der en Mand oppe i Sengen og barberede ham; det brugte de i de Tider, men det gjorde et dybt Indtryk paa mig.

Da Moder var død, vilde Morfader saa gerne have, at Fader skulde gifte sig med hans Plejedatter, Karen Marie. Fader gik ogsaa ind paa det, og fire Aar efter Moders Død stod saa deres Bryllup, den 10. Sept. 1848. De vilde ikke bede hele Byen med, saa det blev et meget stille Bryllup.

Stedmoder Karen Maries Fader hed Jens Pedersen og var vist i Familie med Oldefader Anders Pedersen. Han havde været en meget rig Mand. Han og Konen ejede 3 Gaarde, et Par Huse og en Mølle i Svinninge; de førte et stort Hus, holdt Herskabskøretøj o. s. v., men Pengekrisen 1814 ruinerede dem fuldstændig. De fik da et Boelssted i Svinninge, udenfor hvilket der var nogle høje Popler. Karen Marie var kun ganske lille, da hun kom i Pleje hos Morfader, men hver Gang, hun saa høje Træer, mindede dette hende om Barndomshjemmet, og saa gav hun sig bitterligt til at græde.

Karen Maries Fader husker jeg som en pæn Mand med et fint, blegt Ansigt; han havde hvidt Haar, var meget klog og driftig. Jeg kunde saa godt lide ham. Han sang saa ofte denne gamle, vemodige Sang for mig:

En - lig Fugl sad paa ba - re Kvi - ste, hø - res kla - ge
 sig ret yn - ke - lig for sin Ma - ge, som den ha - ver mi - stet.
 In - gen Ma - ge søg - te den nu mer, in - gen Ven - ner
 hav - de den nu me - re, thi den var af al - le
 Fug - le hadt. In - gen Glæ - de søg - te den nu me - re,
 thi den var af al - le rent for - ladt.

Da Fader giftede sig igen, flyttede hans Husholderske, Bodil, der ogsaa var min Barnepige, ind paa Morfaders Gaard, som Lisbeth og jeg havde arvet og som Fader drev for os. Bodil vilde gerne have været gift med Fader. Hun spandt for Folk, og da jeg blev noget større, var jeg med hende ude med Spind. Vi blev saa opvartet med Spejlæg og Stegeflæsk. Panden med Flæsket og Ægget blev da sat ind paa Bordet; der var en Skaal under Panden, som Fedtet kunde dryppe ned i. Bagefter fik vi »Ekstrakt« med Kaffe.

I Tiden efter Moders Død var der selvfølgelig ingen Gilder hjemme.

Den Gang jeg var lille, laa Smaabørnene i Trævug-

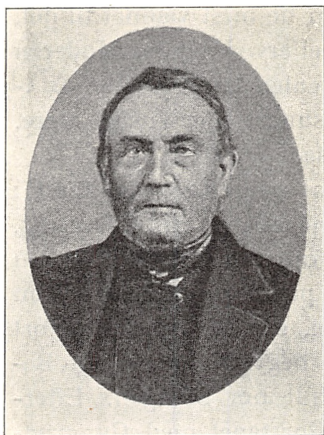
ger med Gænger under, og var de først vænnet til det, skulde de altid vugges i Søvn, ellers skreg de. Moderen sad da og sang, medens hun enten kartede eller strikkede. (Nu bliver der hverken sunget eller vugget mere, men hvad, Børnene er jo ogsaa derefter.)

Naar Barnet skulde lære at gaa, kom det først i »Gangvognen«. Det var en meget stor, rund Træring, der var indrettet til at lukke op; der kom Barnet saa ind, idet det hvilede Armene paa Træringen, der igen var fastgjort til en lang Stang, der atter var fastgjort i Loft og Gulv. Naar Barnet begyndte at bevæge Benene, drejede Ringen sig rundt om Stangen. Efterhaanden blev Barnet saa indforstaaet med Gangvognen, at det kunde sætte den i en ordentlig Fart, ligesom en Art Karussel. Saa var Tiden kommen til at Barnet skulde ud paa fri Bane. Moderen gav det da et langt Klæde under Armene og gik bag ved Barnet, mens hun holdt i Snipperne. Naar man ikke havde Tid til at vugge Barnet, fik det en »Trærangle« i Haanden og en »Narresut« i Munden. I Suttens var der Franskbrød og Sukker.

Jeg husker ingen Lege eller Legetøj fra de 4—5 første Aar af mit Liv, og Fader legede aldrig med os. Derimod husker jeg Melodien til en Zweitrit, som de dansede med mig, da jeg var lille; den er mindst 100 Aar.

Zweitrit.

Hans Hansen.

Karen Marie.

Nu var Karen Marie, min Stedmoder (som jeg her-
 efter vil kalde for Moder, da hun har været god imod
 mig og paa ingen Maade har været det, man ellers
 forstaar ved en »Stedmoder«), flyttet ind i mit Hjem,
 og hun fik straks travlt med at lave om og »lufte ud«.
 Den store, smukke Stue gjorde hun mindre og gav
 den det Udseende, den nu har. De gamle Tintallerke-
 ner forsvandt tillige med en hel Del andre gamle
 Ting — jeg tænker, hun har byttet det bort. Ogsaa
 min egen Moders Kiste med alle hendes Bøger i for-
 svandt. Man maa dog ikke tro, at det var for at
 udrydde ethvert Minde om Moder, nej, det var en
 uimodstaaelig Trang hos Karen Marie til at »være med
 paa Moden«, der fik hende til at bytte de bedste
 Antikviteter bort for noget moderne Stads.

Moder havde ingen Bøger, hun læste Avisen og
 styrede sit Hus med enestaaende Dygtighed og Myn-
 dighed, holdt meget af at komme bort og at mod-
 tage fremmede.

Naar der kom fremmede, spillede de Kort, ogsaa

Konerne, de spillede da »Sole«, »Firkort« og »Seksten Streger« — senere blev Whist indført.

Fader læste meget, han holdt »Holbæk Avis«, »Aftenbladet«, et Landboblad og »Magasin for Natur og Menneskekundskab«, hvori der var Litografier, forestillende berømte Mænd, samt kobberstukne Landskaber efter Meyers Universum. Fader havde ogsaa nogle Bøger, men jeg aner ikke, hvad det var for nogle, da de jo blev i Gaarden, og jeg véd ikke, hvilke Bøger han fik, efter at jeg var taget hjemmefra.

Undertiden spillede Fader Violin, men det var saa sjældent, at jeg kun kan huske, han har spillet 4—5 Gange ialt. Han spillede altid det samme Stykke og kunde vist ikke flere.

Kun sjældent sang Moder, men jeg husker dog, at hun sang denne sørgelige Sang:

Moders Sang.

Fat-tig' Bet - ler, gik fra Dø - ren, Du faar in - tet den-ne Gang,
thi jeg gi - ver ik - ke, før-end jeg faar sun - get Morgensang.

Hvorhar Du i Nat lo - ge - ret, mens Du er saa tid - lig her?

Jeg har lig - get her paa Ga - den den - ne lan - ge, kol - de Nat.
In - gen vil - de mig hu - sva - le, thi jeg har min Gud forladt.

Naar det var Helligdag, gik Fader Tur i Marken, læste eller tog til Hendrik i Gommelstrup (Gudmandstorp) eller op til Per Rasmussen, Bøgebjerggaard ved Svinninge. Sidstnævntes Datter, Karen Marie, var en af mine Folk, det var en med Fut i. En Gang, da vi var deroppe (hun var vel den Gang en Snes Aar),

sagde hun: »Skal jeg slaa et Kraftspring?« »Ja, gør det, Karen Marie,« raabte alle vi andre: »Ja, men jeg gør det nu ikke gratis, vil I give 10 Øre hver?« Det vilde vi jo gerne og gav hende Skillingerne. I næste Nu havde hun slaaet Kraftspringet. Hun kunde for Resten ogsaa baade staa paa Hovedet, og noget de kalder for at »slaa Vejrmøller«.

Hun arvede Fødegaarden, blev gift med Chr. Nielsen og fik vist en halv Snes Børn. Der fortaltes, at hun havde en Forudfølelse af, at Gaarden skulde brænde ved Lynnedslag, og at hun gruede for, hvordan hun, i den Hurlumhej det selvfølgelig vilde blive, hvis det skete om Natten, skulde faa reddet alle de mange Børn og den gamle Bedstemoder ud af den brændende Gaard. Hun fandt da paa, at Børnene, hver Gang det var Tordenvejr om Natten, skulde staa op og tage det ny Tøj paa og derefter gaa ud og lægge sig paa Gulvet i Gangen. Den gamle Bedstemoder blev ogsaa ført derud og anbragt i sin Lænestol.

Karen Marie var standhaftig nok til at gennemføre denne kloge Foranstaltning i aarevis. Hendes Forudfølelse var rigtig nok, thi Gaarden brændte virkelig under et heftigt Tordenvejr.

Karen Marie var et af de klogeste og bedste Mennesker, jeg har kendt.

Fader havde et udmærket Helbred og var ikke syg, førend han døde, men han var ogsaa et meget afholdende Menneske, der aldrig røg og kun tog een Snaps til Maden.

Lisbeth og jeg sov i et »Indhug« oppe i »den blaa Stue«.

Mit bedste Sted var ovre paa Morfaders Gaard, hvor jeg dansede og hoppede omkring oppe i den store Stue, men aldrig naar jeg var alene; der var nemlig Kælder underneden, og naar det buldrede og

gav Ekko, blev jeg bange. Naar jeg var der alene, maatte jeg nøjes med at springe omkring i Dagligstuen, hvor der, ligesom hjemme, var grønne Døre og Paneler med røde Striber. Eller ogsaa legede vi i Haven; vi legede da mest med Blade. Derude var der en Ventil, der førte ned til Kælderen. En Gang tog jeg Mod til mig og kiggede ned i den mørke Kælder, men jeg blev grebet af den frygteligste Rædsel og vovede det ikke mere.

Jeg tror nok, det var Bodil, der lærte mig Bogstaverne. Det var efter den gode, gammeldags Slags A B C med Hane foran. Var jeg flittig og opmærksom, »gjorde« Hanen, som Regel i den bagerste Del af »Abseten«; Hanen kunde da gøre Mandler, Rosiner og Svedsker — ja, den gjorde saamænd ogsaa en Gang en Skilling —, alt dette fik jeg, naar jeg var flittig. Man blev aldrig uopmærksom, thi saa gjorde Hanen ganske simpelt slet ikke, og det er en stor Fejl, at Hanen ikke gør i Nutidens A B C.

Moder pryglede os aldrig, men hun var ofte uretfærdig og streng imod mig; hun kunde bedst lide Lisbeth.

Jeg har kun en eneste Gang faaet en Irettesættelse af min Fader. Det var en Gang, han kom hjem fra Holbæk, at han bad mig om at hente en Støvleknægt, jeg sagde da: »Aa, det er vel ikke Livet om at gøre.« Saa gik Fader efter mig, og idet han tog mig haardt i Armen, sagde han: »Saadan skal Du ikke sige.« Det var ogsaa nok, og det er den eneste Irettesættelse, jeg nogensinde har faaet. Lisbeth fik en Gang et Knubs af ham paa Ryggen, fordi hun var kommet for sent hjem fra et Ærinde.

Jeg var som sagt næsten altid ovre paa den anden Gaard. Der legede jeg med Bodil, spillede »Nips« (Pind) og hoppede »Paradis«, det var nyt den Gang.

Undertiden spillede jeg Boldt eller legede: »Munken gaar i Enge«. Om Vinteren spillede vi Kort, »Sorteper«, »Hanrej« og »Elleve Øjne«, eller ogsaa der blev fortalt Eventyr for os. Et af de bedste, som jeg husker ordret, er:

*Eventyret om Bakketrolden.*¹

Der var en Gang en Mand og en Kone. De havde tre Døtre. De boede paa en Gaard, og tæt ved den laa der en stor Bakke, hvori der boede en Trold, men det vidste de ikke noget om. En skønne Dag kom der saadan en underlig lille, gammel Mand ind i Gaarden. Hundene begyndte at tage saa frygteligt paa Vej, at de blev helt ængstelige inde i Stuen. Endelig kom den lille Mand da ind, bød: »God Dag« og bad om lidt Mad, hvilket han ogsaa fik. Da han skulde til at gaa, bad han, om ikke Datteren maatte faa Lov til at følge ham udenfor Gaarden, da han var saa bange for Hundene. Jo, det maatte hun nok, og den ældste Datter fulgte da med ham ud gennem Gaarden.

Da de var kommen udenfor Porten, tog Manden et stort Sølvæble op af Lommen og sagde: »Hvad synes Du om det?« Jo, det syntes Pigen jo svært godt om. »Ja, kan Du fange det, maa Du have det!« Saa kastede han Æblet henad Jorden, henimod Bakken. Pigen fór afsted efter det og Manden bagefter, lige hen til Bakken. Da Æblet var kommet op paa den, sank det ned i Bakken, og Pigen og Manden bagefter.

Dernede boede den lille Mand, og han var en Trold.

Da de nu var kommen ned i Bakken, siger Trolden til Pigen:

»Kan Du koge Sligrød?«

»Nej, jeg kan ej,« svarede Pigen. Saa huggede han Hovedet af hende med det samme.

En lille Tid derefter besøgte Trolden atter dem paa

¹ Dette Folkeeventyr, som her første Gang trykkes i en sjællandsk Gen- givelse, hører til samme Type som Grundtvigs Sml. d. Minder II Nr. 312 og III Nr. 8, E. Tang Kristensens Jyske Folkeminder V Nr. 37, samt tre af Klaus Berntsens Eventyr.

(Medd. fra Arkivar Hans Ellekilde.
D. Folkemindesaml.).

Gaarden og ligesom første Gang, da han var der, var Hundene saa gale; de ligefrem hylede ad ham.

Da han kom ind i Stuen, bød han »God Aften« og bad om lidt Mad, hvilket han ogsaa fik. Da han nu skulde til at gaa, bad han om ikke en af Døtrene maatte følge ham udenfor, da han var bange for Hundene.

»Nej,« svarede de gamle Forældre, »vi havde en Datter, som for ikke saa lang Tid siden fulgte en lille Mand udenfor, og hun er ikke kommet tilbage endnu.«

Trolden blev imidlertid ved med at forsikre dem om, at han var en skikkelig gammel Mand, der ikke vilde gøre nogen Fortrød. Naa, ja, saa fik hun Lov til at gaa med.

Det gik ligesom sidst. Næppe var de kommet udenfor Gaarden, førend Trolden tog et prægtigt Guldæble op af Lommen, viste Pigen det og spurgte, om hun vilde have det. Ja, det vilde hun da gerne.

»Ja, kan du fange det, maa du have det,« sagde Trolden, og saa trillede han Æblet hen ad Jorden. Pigen fór afsted efter det, og Trolden bag efter. Da Æblet kom hen til Bakken, sank det ned i den og Pigen og Trolden bagefter.

Da de var kommen ned i Bakken, siger Trolden:

»Kan Du koge Sligrød?«

»Nej, jeg kan ej,« svarede Pigen, saa huggede han Hovedet af hende.

Saa gik der en lang Tid, inden Trolden atter besøgte dem paa Gaarden. Det var en Aften i et rigtigt Herrens Vejr, det stormede, og Regnen strømmede ned. Da han kom ind i Gaarden, begyndte Hundene at hyle og tude, saa det var rent forskrækkeligt. Denne Gang var Trolden klædt helt anderledes, saa de kendte ham ikke, da han kom ind i Stuen. Han bød »God Aften« og bad om lidt Mad. Det fik han, og da han saa skulde til at gaa, bad han, ligesom de to andre Gange, om ikke Datteren maatte følge ham udenfor, da han var saa bange for Hundene.

»Nej,« svarede de to gamle, »vi har haft to Døtre, som ikke er kommet tilbage efter at have fulgt en gammel Mand ud, nu har vi kun denne tilbage, og hende vil vi ikke miste.«

Trolden blev imidlertid ved med at plage dem, forsikrede, at det aldrig kunde falde ham ind at gøre Datteren nogen Fortræd. Naa, ja, Enden paa det blev da, at hun fik Lov til at gaa med, men de paalagde hende paa det strengeste at komme straks ind igen.

Det gik som sidst. Da de var kommet udenfor Porten tog Trolden det prægtigste Guldæble op af Lommen, det var besat med funklende Diamanter og ædle Stene. Han viste Pigen det og spurgte hende, om hun vilde have det. Ja, det vilde hun da gerne.

»Ja, kan Du fange det, maa Du have det,« og saa trillede han Æblet hen ad Jorden. Pigen fór afsted efter det, og Trolden bagefter. Da Æblet kom hen til Bakken, sank det ned i den og Pigen bagefter og Trolden bagefter.

Da de var kommen ned i Bakken, siger Trolden:

»Kan Du koge Sligrød?«

»Ja, jeg kan «

Det kan nok være, at Trolden blev henrykt, for han elskede Sligrød over alt andet, men han havde aldrig før kunnet faa den kogt. Saa blev der sat en stor Gryde paa Ilden, og Pigen begyndte at koge Sligrød. Trolden gned sig fornøjet i Hænderne og sagde:

»Ja, nu begynder jeg at kunne lugte den herlige Ret, skynd Dig at faa den til at koge. Du skal nok faa stor Løn derfor, naar bare den smager mig.«

Da nu Grøden var færdig, tog Pigen den af Ilden og øste den op i et stort Trug til Trolden, og han begyndte saa at spise. Naada, hvor hans Øjne gnistrede af Glæde, og tænk, han slugte hele Indholdet paa tre Minutter, ja, han slikkede endog Gryden. Saa faldt han isøvn og drømte selvfølgelig hele Tiden om Sligrød.

Da han vaagnede, sagde han til Pigen: »Ja, nu bliver Du altid her hos mig. Du skal faa det godt. Her er store Kostbarheder i Bakken, og Du maa tage af dem, hvad Du vil.«

Da der var gaaet en lille Tid, sagde Trolden til Pigen:

»Jeg skal nu ud i Verden, og Du bliver da ene hjemme; for at faa Tiden til at gaa, kommer Du til

at have noget at bestille, Du kan jo give Dig til at spinde lidt. Men Du kan jo først se Dig lidt om i Bakken. Her er mange Kamre med Kostbarheder, naar Du bare laver min Sligrød færdig, til jeg kommer hjem, maa Du bære Dig ad, som Du vil. Her har Du saa Nøglerne til alle Kamrene, kun er der et Kammer, hvor Du ikke maa gaa ind. Skulde Du gaa hen og komme noget til, skære Dig eller lignende, saa staar der Salvekrukker paa Hylderne, naar Du da blot smører lidt af Salven paa, læger det straks, og Du er atter rask.«

Naa, saa begyndte Bakken at aabne sig, og Trollden fór afsted i susende Fart. Pigen kunde længe efter høre ham i Luften.

Nu begyndte hun at prøve Nøglerne til de forskellige Kamre. Der var Guld og Sølv nok allevegne, men hun kunde selvfølgelig ikke dy sig og lade være med at prøve paa at komme ind i netop det Kammer, hun ikke maatte. Hun stak Nøglen ind og fik da langt om længe Døren op. Aa, hvor stor blev hendes Rædsel ikke, da hun saa en Mængde Lig ligge derinde med afhuggede Hoveder, og blandt dem genkendte hun sine to Søstre.

Hun stod stille af Rædsel, men med èt kom hun i Tanker om Trolldens Ord, at kom hun noget til, skulde kun blot smøre sig med den Salve, der var i Krukken.

I et Nu rev hun Laaget af Salvekrukken og tog en stor Portion Salve af den, tog Hovedet af den ene Søster og smurte Hovedet og Halsen dermed, saa klaskede hun det sammen, og se, i samme Nu blev Søsteren spillevende. De blev jo glade over hinanden og begyndte straks at lægge hemmelige Raad op om, hvorledes de skulde pudse Trollden, saa Søsteren kunde komme hjem igen til Forældrene, der jo sørgede meget over de tre Døtres Forsvinden.

Naa, nu maatte den yngste af Søstrene atter tænke paa Sligrøden, til Trollden kom hjem. Den anden gemte sig i Kammeret. Pludselig hørte Pigen, Trollden komme susende. Med et stort Brag aabnede Bakken sig. Trollden raabte straks:

»Har Du Sligrøden færdig?« »Ja,« svarede Pigen.

Trolden var lykkelig, Grøden lugtede jo saa dejligt, og han spiste saa en hel Grydefuld. Da han var færdig, spurgte han: »Har Du ellers haft det godt, medens jeg var borte?«

»Ja,« svarede Pigen, »men jeg har saa meget, jeg skal have spundet, kan Du ikke gaa hjem med en Sæk Blaar, saa de kan ordne det derhjemme?«

»Jo, men jeg vil først sove lidt.«

Og medens Trolden sov, tog Pigen sin Søster (saaledes som de havde aftalt) og puttede hende i en stor Sæk, lagde Guld og Sølv mellem Blaarene og et stort Bundt Blaar ovenpaa Hovedet af hende, derefter bandt hun for Sækken.

Da Trolden vaagnede, sagde han straks: »Jeg kan godt spise mere Sligrød.«

»Ja, men der staar Sækken med Blaarene, rend først hjem med den, saa skal jeg have Sligrøden færdig, til Du kommer tilbage.«

Trolden tog saa Sækken paa Nakken og fór afsted med den til Gaarden. Da Hundene saa ham, hylede de saa frygteligt. De gamle blev rent forskrækkede, saa til hinanden og sagde: »Hvad mon der nu hænder os?«

I det samme gik Døren op, og Trolden raabte: »God Aften, her er Spind til Jer.« Dermed kylede han Sækken henad Gulvet og fór lynsnart af Sted igen, hjem til Bakken. Han kunde allerede lugte Sligrøden, og glad var han.

De gamle Forældre skulde jo saa til at se, hvad der var i Sækken; og stor blev deres Glæde jo, da de saa Datteren hoppe spillevende ud af Sækken. Hun fortalte saa det hele og føjede til: »Vi faar nok snart min anden Søster her hjem, Trolden er nem at pudse, bare han faar Sligrød og faar Lov til at sove, er han fornøjet.«

I Bakken gik det helt godt. Trolden var saa forelsket i Pigen, at han lod hende regere med alting. En skønne Dag skulde han imidlertid atter paa Rejse, og han sagde da til Pigen:

»Ja, jeg er ked af, at jeg skal ud i Landet igen. Du gaar her jo saa ene; men jeg bliver ikke saa længe borte, og Du kan jo høre, naar jeg kommer,

skynd dig saa at lave Sligrøden færdig, for jeg bliver meget sulten af den Tur.

Derefter aabnede Bakken sig med et stort Bulder. Trolden sagde Færvel og fløj i susende Fart af Sted, ud paa Rov.

Aldrig saa snart var han væk, førend Pigen gik ind og tog Salven, smurte et godt Lag paa Hovedet og Halsen af den anden Søster. Klask, og Søsteren blev spillevende. Der blev jo en Glæde af en anden Verden og en Fortællen frem og tilbage. De aftalte da som sidst, at naar Trolden kom hjem, skulde han slæbe Sækken hjem med Søsteren. Naa! endelig hørte de langt borte Trolden komme susende, og i en Fart kom Gryden paa. Søsteren gemte sig i Kammeret.

Da Trolden kom ned i Bakken, kogte Sligrøden saa storartet.

»Naa, min Ven,« udbrod han henrykt, »her lugter godt. Du er en sød Pige til at have min Mad færdig. Jeg har ogsaa mange, pæne Ting med hjem til Dig.«

Naa! Sligrøden kom paa Bordet Trolden aad, saa det var rent forskrækkeligt og blev som sædvanlig søvniq. Men Pigen havde, før Trolden kom, stoppet Søsteren ned i Sækken, kommet Guld og Sølv imellem Blaarene og lagt en stor Tot Blaar ovenpaa Søsterens Hoved samt bundet for Sækken. Derefter sagde hun til Trolden:

»Førend Du sover, rend saa lige hjem med den Sæk Blaar, som de kan spinde for mig; jeg kan ikke faa Tid til at ordne alt det. Men Du maa endelig ikke aabne for Sækken, for saa speger Du det. Skynd Dig nu at komme snart tilbage, saa skal Du faa mere Grød og sove.«

Trolden tog Sækken paa Nakken og fór af Sted. Han syntes, Sækken var noget tung, men vilde dog ikke aabne den. Det gik som sidst. Da Trolden kom hjem i Gaarden, og Hundene saa ham, hylede de, saa det var rent forskrækkeligt. Han skyndte sig ind, hilste: God Aften og sagde: »Her er noget Spind.« Fór saa af Sted igen hjem til Bakken, hvor han spiste og sov.

De gamle Folk skulde saa se, hvad der var i Sækken. Stor blev Glæden, da de saa Datteren hoppe

spillevende ud af Sækken, og meget Guld og Sølv var med.

Nu gjaldt det jo for den Pige, der var i Bakken, om hun kunde narre Trolden endnu en Gang. Hun spekulerede baade Dag og Nat paa, hvordan hun dog skulde komme hjem. Hun blev ved med at koge Sligrød til Trolden, fedtede for ham og sagde, at hun egentlig ikke var rask.

Trolden blev bange for, at hun skulde blive rigtig syg, men han var dog nødt til en Gang imellem at tage en Tur ud i Landet, bare een Gang til, og saa vilde han for bestandigt blive hjemme og hjælpe hende med alt.

Naa, Trolden maatte jo saa af Sted. Forinden sagde han til Pigen:

»Hav endelig Grøden færdig i rette Tid, saa kan Du hvile ud bag efter.« Pigen lovede det. Det kan nok være, at det buldrede og bragede i Bakken, da han fór af Sted.

Da Trolden lykkelig og vel var borte, lavede Pigen en Træfigur med Hoved, Arme og Ben og klædte den paa med sit eget Tøj. Gav den Natkappe paa og et stort, uldent Tæppe om Hovedet. Derefter lagde hun den hen i sin Seng og trak Dynen godt op om den. Jo, den lignede hende saamænd godt nok. Saa satte hun Sligrøden paa at koge, tog en Sæk, puttede Sølv og Guld i den og krøb derpaa ned i den, idet hun stoppede godt med Blaar omkring sig; hun tog ogsaa noget ovenpaa Hovedet. Men binde for Sækken kunde hun jo ikke.

Lige med ét hørte hun Trolden i Luften. Han kom susende og brusende, og det buldrede som Kanonskud. Da han kom ned i Bakken, hvæsedes han:

»Har Du Sligrøden færdig? Ja, jeg kan lugte den, hvor er det dog dejligt.«

Men nu sagde Pigen henne fra Sækken, som stod ved Siden af Sengen: »Jeg er rent syg. Rend først hjem med den Sæk Spind, der staar dér, men Du maa endelig ikke standse paa Vejen eller aabne for den, for saa bliver jeg rent syg. Skynd Dig nu blot. Sligrøden skal nok staa paa Bordet, til du kommer tilbage, blot du skynder dig.«

Trolden saa hen til Sengen. Jo, der laa hun jo. Han vidste ikke af, at Pigen var Bugtaler, saa hun kunde faa sin Stemme til at lyde alle Vegne fra. Han snuppede saa Sækken til sig, tog den paa Nakken og formelig fløj af Sted med den.

Da han var kommet et Stykke, syntes han, Sækken blev saa tung, han maatte hvile sig lidt. Hvad kunde der dog være i den, siden den var saa tung, det var nok bedst at se efter; men da huskede han paa Pigens Ord: »Aaben endelig ikke for Sækken, skynd Dig blot at komme hurtigt tilbage til mig, for jeg er syg.«

Nu brød der et voldsomt Uvejr løs, med Storm og med Regn. Det var et grufuldt Vejr. Regnen piskede paa Ruderne i Gaarden hos de to gamle, og Hundene tudede værre end nogensinde før. De gamle Forældre blev helt rædselsslagne ved Tanken om den tredie Datters Skæbne.

Med ét blev Døren revet op, og det var ikke mere end lige netop, at de to ældste Døtre naaede at faa gemt sig oppe i den anden Stue, førend en Sæk blev kylet hen ad Gulvet, og Døren smækkede i med et Brag.

De to Søstre kom nu ind fra den anden Stue, hvor de havde siddet og rystet af Skræk, for at se, hvad der var paa Færde. I det samme sprang den tredie Søster ud af Sækken. Der blev jo en stor Glæde, kan Du nok forstaa, de tog hverandre i Hænderne og gav sig til at danse rundt, maaske de danser den Dag i Dag.

Men Trolden? Ja, han fór jo hjem til Bakken for at spise Sligrød. Da han kom ned i Bakken, vilde han se til den syge Pige, inden han spiste. Han spurgte hende om, hvordan hun havde det, og da han ikke fik noget Svar, gik han helt hen til Sengen og sagde nok saa venligt: »Hvordan har Du det, min Pige?« Men heller ikke denne Gang fik han noget Svar. Nu blev han bange for, at hun var død, og tog Hovedtørklædet til Side. Da saa han jo, at han var blevet skammelig bedraget, og han blev da saa ædende gal, at han fløj til de bare Flintensten. Og det er derfor, der er saa mange Flintensten.

Snip, snap, Snude,
nu er Eventyret ude.
Tip, tap, Tønde,
nu kan Du begynde.

Et andet Eventyr fra den Tid er: »Eventyret om de tre røde Kalve.« Jeres Fader kunde godt sidde Aften efter Aften og høre sin Moder fortælle det, uden nogensinde at trættes af det.

Eventyret om de tre røde Kalve.¹

Der var en Gang en Mand, der havde tre røde Kalve. Den ene var rød, den anden var hvid, og den tredie var grøn. En skønne Dag, da Manden gik ud for at flytte Kalvene, var de borte. Drengen paa Gaarden blev saa sendt ud og lede efter dem. Da han havde gaaet et Stykke Vej, kom han til en stor Bakke, hvor der stod en Trolld udenfor; men Drengen vidste selvfølgelig ikke af, at det var en Trolld.

»God Dag,« sagde Drengen. »Med Forlov at spørge, Du har vel ikke set noget til vore tre røde Kalve, den ene var rød, den anden var hvid, og den tredie var grøn, de er rendt væk hjemmefra.«

»Jo,« svarede Trolden, »de er her inderffor i Banken. Du kan selv gaa ind og tage dem.« Saa aabnede Bakken sig, og Drengen gik ind. Næppe var han kommet indenfor, førend Bakken lukkede sig efter ham med et Brag.

Da nu Drengen ikke kom hjem paa Gaarden, sendte Manden Lillepigen ud og lede efter Drengen og de tre røde Kalve. Da hun havde gaaet et Stykke Vej, kom hun til Bakken. Trolden stod udenfor.

»God Dag,« sagde Pigen. »Med Forlov at spørge, Du har vel ikke set noget til vor Dreng, der var ude at lede efter vore tre røde Kalve, den ene var rød, den anden var hvid, og den tredie var grøn.«

»Jo, jeg har,« svarede Trolden, »de er her indenfor i Banken, Du kan selv gaa ind og hente dem.« Saa aabnede Bakken sig, og Pigen gik ind. Næppe var hun kommet indenfor, førend Bakken lukkede sig med et stort Bulder.

Da nu Lillepigen heller ikke kom hjem, maatte Storpigen af Sted, derefter Karlen, saa Konen og

¹ En sjælden, sjællandsk Særform af Eventyrtypen »Den slugne Bjærgmand«, der vistnok ingensinde har været trykt.

tilsidst Manden. Det gik dem alle som Drengen og Lillepigen, de kom til Bakken, hvor Trolden stod udenfor, og det endte jo med, at de ogsaa kom ind i Bakken.

Hjemme paa Gaarden stod Mandens den store, sorte Hingst. Da der ikke kom nogen og fodrede den, begav den sig ogsaa af Sted for at lede de andre op

Da den havde gaaet et Stykke Vej, naaede den til Bakken, hvor Trolden meget rigtigt stod udenfor og soled sig.

»God Dag,« sagde den store, sorte Hingst. »Med Forlov at spørge, Du har vel ikke set noget til vor Husbond, der var ude og lede efter Madmoder, der var ude og lede efter Karlen, som ledte efter Storpigen, der ledte efter Lillepigen, der ledte efter Drengen, der var ude og lede efter vore tre røde Kalve, hvoraf den ene var rød, den anden hvid, og den tredie grøn.«

»Jo, jeg har,« svarede Trolden, »de er her inde i Banken allesammen. Du kan selv gaa ind og hente dem.«

»Ja, nok,« sagde Hingsten, »men vil Du ikke lyske mig lidt først.«

Jo, det vilde Trolden da gerne, og han begyndte saa at lyske Hingsten nede ved Halen. Da — ligesom Trolden var allerbedst i Gang — slog den store, sorte Hingst Enden i Vejret med en saadan Kraft, at Trolden røg i de bare Flintensten (og det er derfor, der er saa mange Flintensten). I det samme aabnede Bakken sig med et Brag, og ud kom Husbonden, Madmoderen, Karlen, Storpigen, Lillepigen, Drengen og de tre røde Kalve, den ene var rød, den anden var hvid, og den tredie var grøn — og mange andre Mennesker, som Trolden havde faaet lokket derind.

De drog nu alle hjem paa Gaarden og holdt en farlig Lystighed, der varede i flere Dage. Men nede i Bakken var der saa meget Sølv og Guld, at de havde nok i hele deres Levetid.

De levede i mange Aar glade og lykkelige sammen med Hingsten, der fik gode Dage. Og ere de ikke døde, saa lever de endnu.

Snip, snap, Snude,
Eventyret er ude.
Tip, tap, Tønde,
nu kan du begynde.

Det daglige Liv.

Fader kælede aldrig for os, Moder heller ikke. Men naar andre Børn længtes efter og holdt mest af Moderen, holdt jeg mest af Fader.

En skønne Dag kom mine Farbrødre kørende nede fra Kværkeby. Farbroder Jakob var død, og vi skulde saa have Sønnen, Jens Jakob, i Pleje. Den Dag, de var hos os med ham, »brød« vi Hør ved Havegærdet ved Morfaders Gaard. Da Familien skulde til at køre hjem, var de bange for, at han vilde græde alt for meget, fordi han skulde blive; men saa sagde de til os: »Nu kan I gaa derhen og se paa, at de bryder Hør.« Det gjorde vi saa, og medens vi var derovre, kørte de hjem til Kværkeby.

Jens Jakob, min Fætter og Plejebroder, var en rar Dreng og altid fuld af Gavtyvstreger. Det var noget, jeg kunde lide. Han drillede Pigerne, men de kunde alligevel godt lide ham og blev aldrig vrede paa ham.

En Dag sagde jeg til ham, at det egentlig var saa kedeligt, at jeg var fregnet. Han svarede da, at det vidste han Raad for, og dermed forsvandt han.

Noget efter kom han tilbage med en Krukke, hvori der var sur Valle, Mynteblade, Balsamblade o. s. v. Saa tog han en ulden Klud, som han dyppede i Blandingen, og begyndte at gnide mig paa Panden.

Det gjorde skam meget ondt, og da jeg blev utaalmodig, sagde han: »Sid nu stille, det hjælper, jeg kan se det«, og saa gned han videre, til der gik Hul paa Panden. Vi forudsaa, at man vilde spørge om, hvor jeg havde faaet det Hul fra, og han raadede mig da til at sige, at en Dør var smækket i paa Panden. Og meget rigtigt. Jeg havde næppe vist mig, førend de spurgte om, hvorfra jeg dog havde faaet det Hul. Jeg sagde da, at det var en Dør, der var røget i.

»Det er da rigtignok et godt Slag«, svarede de. Men Fregnerne, ja, de blev der skam!

En Dag fortalte jeg ham, at jeg havde drømt, han vilde kysse mig: »Naa, har du drømt om det, er det ogsaa bedst, at jeg gør det.« »Aa, Din Govs«, sagde jeg og løb, og han efter mig.

Naar jeg ikke var artig, blev jeg truet med, at »Per Gerda«¹ vilde tage mig med i Posen.

»Fader vor« lærte jeg vist af Moder, maaske ogsaa af Bøgerne. Om Himlen mente jeg, at den var »oppe«, man fløj derop. Jeg mente, Englene havde Vinger, saa de kunde flyve herved. Og Gud, mente jeg, var et Væsen højt over Menneskeheden, men dog i menneskelig forklaret Skikkelse. Jeg tænkte, at man brændte i Helvede, men jeg gruede lige saa lidt for det den Gang som nu; saa kan Præsterne sige, hvad de vil.

Vore Tjenestefolk var som Medlemmer af Familien. De var gode og var hos os i mange Aar, Husmanden i 24, Pigerne i 12—14 Aar, og det tyder jo paa, at de har befundet sig godt — til Trods for Moders Strenghed. De levede ogsaa godt efter den Tids Skik. Om Morgenen, til Davre, fik de $\frac{1}{2}$ Spegesild hver og bart Brød, derefter Mælkegrød, men ingen Kaffe. Om Middagen to Retter som nu. Moder sad altid for Bordenden.

Da vi havde begge Gaardene, havde vi 6 Karle og Husmænd, der mejede Rugen, 6 Piger — og deriblandt jeg —, der tog den fra, og andre 6, der bandt den; vi var altsaa 18 i Marken. Henimod Aften begyndte vi at slæbe Negene sammen, og Mændene satte dem saa op i »Travesæt«. Vi blev ved, til vi var færdige, og som Regel var Maanen oppe, og der var tændt Lys, naar vi kom hjem. Naar vi kom ind i den halvmørke Gaard, skinnede Lyset nok saa hyggeligt

¹ »Bøhmanden«.

og indbydende ud fra den gamle Stue med Langbænken og Kobberfadene, og der satte vi os saa alle sammen og spiste. Fader, Moder, Lisbeth og jeg ved et lille Bord for os selv. Vi fik skiftevis Grød eller Kartofler og Stegeflæsk med Meldyppelse.

Saa snart de havde spist, fór de hjem for at sove — de skulde jo paa den igen næste Morgen Kl. 4. Den Gang var Folk ikke saa degenererede, at de kun kunde arbejde i 8 Timer.

Naar Foraarssæden skulde bindes, negede Lisbeth og jeg op, medens de andre bandt. Vi havde da Solhat og hvide Forklæder paa; dersom vi havde korte Ærmer i Livet, tog vi hvide »Bindærmer« paa, det havde alle, der bandt Negene, paa.

Lisbeth og jeg arbejdede kun med i Høsten og kun, naar alle Sejl skulde sættes til. Undærtiden var jeg med at malke; det var saa dejligt, for Køerne stod nede paa Strandengene, og dér lugtede saa godt. Vi bar Spandene ned til Engene i et »Aag«. Det var ingen Sag at malke til Morgen og til Aften; men om Middagen, naar det var varmt, var det rent galt, for saa »bissede« Køerne, en, to, tre, Halen i Vejret og saa i vild Galop ud i Vandet, vi efter dem med Spandene, men de løb saa bare længere ud, og der kunde vi saa staa i Vand til Knæerne og se paa Køerne, der nok saa drilagtigt stod bare et lille bitte Stykke længere ude. Saa opgav vi dem.

Sommetider malkede jeg ogsaa Faarene, og Mælken bar jeg da i en stor »Strippe« paa Hovedet — jeg havde en fast Krans, der var syet af kulørte Klude og stoppet med Blaar, paa Hovedet, og paa den stod Strippen. Jeg maatte gaa lige saa stiv som en Pind for ikke at spilde Mælken. Pigerne, der ogsaa bar Mælken paa den Maade, fik derved Hænderne fri, saa de kunde strikke, medens de gik; men jeg strikkede

aldrig, naar jeg gik med Mælken; jeg havde nok at gøre med at holde Strippen i Balance.

Fader og seks andre Gaardmænd i Sandby havde i Fællesskab en Tørvemose i Nøkkentved. Der var jo en lang Vej til Mosen, og naar der saa skulde *skæres Tørv*, var der en farlig Opstandelse derhjemme. Mine Forældre og Folkene stod op allerede Kl. 2 om Natten, thi Kl. 4 skulde de være paa Mosen, og Hestene skulde jo gerne have et Foder først. Medens Folkene drak Kaffe, fyldte Moder store Kurve med Brød, Smør, Æg, Ost, Øl og Snaps, og i en særskilt Kurv var der store Kager. Naar Hestene var spændt for, kørte Fader for alle tre Karle, de to Husmænd og Pigerne til Mosen. Naar Fader havde sat dem af der, kørte han hjem igen.

Mændene begyndte saa at skære Tørv, medens Pigerne »strøg« den. Til Frokost og Middag holdt de saa Gilde paa den gode Mad, Moder havde sendt med. Kaffe fik de fra et Hus i Nærheden.

Om Aftenen kørte Fader hen og hentede dem. Og naar de saa kom hjem, ved Syvtiden, dækkede Moder op for dem med varm Mad, Risengrød og Steg. Aldrig saa snart havde de spist, førend de gik i Seng, for de skulde jo op igen Kl. 2. Dette varede i tre Dage. Naar Tørven var tør, blev Pigerne kørt ned til Mosen for at »skrue« den.

De Dage, Pigerne var i Mosen, malkede jeg og rørte i Grød.

En Dag, jeg kom hjem fra Skole, var Moder og Pigerne ved at *støbe Lys*. Inde i Dagligstuen stod der en stor Beholder, hvori var smeltet Tælle. Moder og Pigerne havde hver sin Jernpind i Haanden, og ned fra denne hængte der noget snoet Tvisttraad, det var »Tannen« (Vægen) til Lysene; de dyppede nu ustandselig disse Tvisttraade ned i Tællen, hver Gang

Lysestøbning.¹

S. Bay, Aasnæs, fot.

hængte der jo noget paa, og det blev de ved med, indtil Lysene havde faaet en passende Tykkelse. Der var i Reglen en 5—6 Lys paa hver Pind. Naar Lysene var færdige, blev Jernpinden lagt tværs over en lang Stige, der var anbragt paa to Bukke eller Stole; der hængte de saa og stivnede. Jeg tror nok, at de støbte til hele Vinterens Forbrug paa een Gang. Af Affaldet blev der lavet »Praase«, der kun bestod af selve Vægen med en lille Smule Tælle uden om; de var godt et Kvarter lange. Naar Pigerne skulde i Køkkenet eller Kælderen, sagde Moder: »Du kan jo tænde Praasen«, og saa gik de med den i Haanden; den var praktisk, thi medens de tappede Øl eller lagde til Ilden, trykkede de blot forinden med en Finger Praasen fast til Væggen, saa blev den siddende af sig selv; den kunde paa denne Maade anbringes alle Vegne.

Moder syntes, det var et stort Fremskridt, da hun

¹ Billedet hører til den Række udmærkede Fotografier af Folkeliv i ældre Tid, som Museet i Stenstrup har ladet optage.

skulde til at støbe Lys i Forme; først havde hun en lille Form til 4, senere en til 8 Lys. I min tidligste Barndom bestod »det lyselige« i »Lyskællingen«; derefter havde vi en Jernbeholder, hvori der vistnok var Tran, ude i den svømmede Praasen, der brændte med en svag Flamme. Olielampen var et stort Fremskridt; men da vi fik Stearinlys og Petroleumslamper, syntes Moder, at det gik over Gænge, højere kunde man ikke naa. Moder skulde bare set mit elektriske Lys, en, to, tre, Kniks, højre om, og saa er det der — ja, det havde hun aldrig troet.

Moder var rigtig i sit Es, naar vi skulde *brygge*, og vi havde det pæneste Bryggers (Bryggers kaldtes den Gang for »Steset«) langt omkring. Paa Bordet var to Hylder, paa den øverste laa seks Kobberkedler og en Messingkedel, paa den nederste Mælkespande og Mælkestripper og Ostekarret, alle af Træ, blændende hvidskuret og med blanke Baand. To af Spandene var finere end de andre, dem var der Messingbaand om; der var tillige to store indmurede Kobberkedler.

Naar vi skulde brygge, malede vi Maltet paa vores egen Kværn. Humlen blev sat paa at koge for sig selv. Naar »Urten« havde kogt, hældtes det i Bryggerkarret. I Bunden af Karret var der et Hul, og som en Art Tap gik der en lang Stang helt op til Kanten af Karret. Paa Bunden af Karret blev der lagt en Visk skoldet Langhaln, der skulde fungere som en Art Filtreapparat. Naar det havde trukket lidt, blev det tappet af og kom i et mindre Kar. Moder kom 3 Skp. Malt og afkølet, kogt Vand i Bryggerkarret, hvor det stod og trak lidt. Derefter drejede Moder paa »Svikken« (Tappen) og tappede noget af det, og det var det gode Øl »Godtøl«. Godtølet kom paa Flasker og brugtes ved Højtiderne, og naar der kom fremmede.

Derefter kom der mere Vand i Bryggerkarret til almindeligt Øl, det stod og trak, og saa drejede Moder igen paa Svikken, saa det løb ned i Baljen, der var sat underneden. Saadan blev man ved, indtil man havde faaet den Mængde Øl, man skulde bruge. — Vi bryggede altid 2 Halvtønder, 2 Fjerdingkar og et lille Anker Godtøl —, saa kom Moder Humlevandet og Gæren paa. Dersom Vejret var køligt, kom der først et linnet Stykke, derefter flere uldne, over Karret for at holde paa Varmen. Moder løb af og til og tittede til Øllet indtil Sengetid, var der da gaaet god Gæring i det, tog hun Stykkerne af.

Den næste Dag skummedes Gæren af, og saa skulde Øllet i Tønderne. Moder satte Tragten i Tønden og tog med en Strippe Øllet fra Bryggerkarret og hældte det i Tragten. Det kaldtes at »tvilte Øllet«. Moder kommanderede saa Pigerne til at sætte »Spundslet« paa (en stor Træprop, der blev sat i Ankeret der, hvor Øllet blev hældt ned). Bagefter blev Spundslet overdækket med »Klinelse« (Blanding af Kalk, Ler og Grus), saa det blev lufttæt, og Øllet derved kunde holde sig bedre. »Gammel Øl«, som var det fineste og bedste, skulde ligge i Ankeret et helt Aar, men saa var det ogsaa saa godt og stærkt, at Karlene, naar vi brugte det i Høsten, blev helt fulde af det.

Naar Øllet ikke vilde »gøre sig« (gære), troede Moder, at der var »noget ved det«, hun kom da en oplukket Saks i Karret. Saksen, der jo var af Staal og ovenikøbet oplukket, saa den dannede et Kors, havde Trolldøj, Hekseri eller anden Forgørelse ingen Magt over. Naar noget ikke vilde lykkes, troede Moder altid, at der var »noget ved det«, og hun gjorde da i Hemmelighed nogle »Sippelfikunster« ved det.

Vi *bagte* kun hver Maanedsdag, ja kanske ikke engang saa tidt, saa det var jo en stor Begivenhed.

Aftenen førend vi skulde bage, kom Moder det grove Rugmel, der lignede Skraasæd, op i et mægtigt, stort Dejgtrug, der var ca. 6 Alen langt og 2 Alen bredt, derefter kom der Vand og Surdejg i, og det hele æltedes godt sammen af vore tre Piger.

Henad Morgenstunden, naar Dejgen havde hævet sig, stillede Fader, Moder og Pigerne ved Bagerovnen, der stod i Morfaders Gaard. Medens Fader fyrede op under Ovnens, tog Pigerne Dejgen op og bar den hen paa det store Bord, hvor de dannede Brødene aldeles lige store og ensartede. Naar Ovnens havde en passende Varmegrad, tog Fader en lang Stang, (jeg syntes de sagde, det var en Brandhage), ude paa Enden af den var der fastgjort et Jernbrædt, hvorpaa Brødet blev lagt, og saa skubbede han dem langt ind i Ovnens. Fader havde saadan en Øvelse i at anbringe Brødene derinde, saa at der kunde være rigtig mange.

Naar Brødene efter Middag var bagt, tog Fader dem ud ved Hjælp af den lange Stang, Pigerne tog dem saa og lagde dem hen paa Bordet.

Af Dejgresterne blev der bagt en »Skaalkage«, der var rund og dobbelt saa stor som et Landbrød, det smagte meget bedre end Brødene.

Naar vi var færdig med at bage, blev der lagt Rug ind i Ovnens til Tørring, den skulde bruges til næste Bagning. Det gjaldt jo om at udnytte Varmen.

Vi bagte et stort Forraad ad Gangen. De Brød, der blev spist sidst, var en Maanedstid gamle, og de kunde da blive det, man kalder for »muldne«. Jeg kan huske, at engang en af Karlene sad og spiste, stod der ligesom en hel Røgtaage ud af Munden paa ham, det var det muldne, der kom ud, saadan kunde det taage. Det hed sig, at man blev stærk af at spise disse gamle Brød, og det var sikkert meget sundere

end Nutidens nye, klæge Brød, varme Hveder, Krydder o. s. v., i hvert Fald kendte vi ikke noget til Mavekartarh.

Kun til Julen blev der bagt Sigtebrød, og da fik alle vore Karle, Piger og Husmænd hver et, som de kunde forære til deres Forældre eller Paarørende.

Naar det begyndte at mørkne, sagde Moder, at nu var det bedst, vi fik lidt »lyseligt«, og hun sagde da til Pigen: »Hent *Lyskællingen*.«

Lyskællingen bestod af et trebenet Jernstativ, der foroven var dækket af en firkantet Plade, i hvis Midte der var et Hul. Fra Midten af Pladen gik der en Støtte ned til Gulvet, og paa denne var der fastgjort et Tællelys eller en Tranlampe, der ved en Skyder kunde skydes op gennem Hullet, der var i Pladen. Lyskællingen var paa Højde med et Bord, og da Belysningen var meget svag, var det jo meget praktisk, at vi kunde sidde Lyset saa nær med vore Arbejder.

Naar Lyskællingen var tændt, tog Moder, de tre Piger, Karlen og jeg Plads rundt om den, Moder og Pigerne med Skamler under Fødderne, og saa *kartede* eller *spandt* de, medens de drøftede Dagens Begivenheder, fortalte Historier eller sang. Jeg sad i min lille Stol ved Siden af Moder og enten læste Lektier eller strikkede en bestemt Mængde Garn, som Moder havde hyllet op, naar jeg var færdig, maatte jeg gaa i Seng. I Reglen var det Moder, der spandt »Tøjerne«, som Karlen og Pigerne kartede. Karlen fik i Regelen en Skjorte for at karte. Moder skulde være færdig med at spinde alle Tøjerne til Jul, det var en sat Regel; kneb det, tog hun sin Tilflugt til »Kartegildet«, men derom senere. Naar Moder havde spundet Tenen fuld, blev Garnet haspet over paa Garnvinden og derefter sendt til Farveren i Holbæk, hvor det blev farvet i

alle mulige Farver, til Dynevaar, til Hvergarn eller til Vadmelstøj, der enten skulde være blaat eller sort.

Efter Julen tog de fat paa Hørren og Blaaret. Det blev ogsaa spundet o. s. v., og af det første lavedes Hørlærred; men det var en lang Proces: Garnet blev først kogt i Askelud, derefter hængt ud at blege i Solen, atter kogt, bleget, derefter rullet og vundet i store Nøgler, der blev knyttet sammen i store Bundter og hængt op paa Væggen. Det var Husmødrenes Stolthed, naar der var mange Bundter Garn. En Dag jeg var paa Besøg hos en Nabokone, sagde hun lige med det samme, jeg var traadt ind ad Døren: »Har Du set mit Spind, Johanne?« Jeg maatte jo saa ud-bryde i Lovtaler over alle Nøglerne, der hængte paa Væggen.

Et Par Gange om Aaret kørte Moder til Holbæk, hvor hun gjorde store Indkøb hos Tidemann og Ollendorff. Moder købte mange Alen Kjoletøj, Lærred, Silkebaand m. m. — for flere hundrede Kroner.

Det første Moder saa efter, naar hun kom hjem, var, om der var givet nogen »Tilgift«, det holdt hun strengt paa. Tilgiften bestod af nogle Dukker Sysilke, et Brev Sy- og Knappenaale eller Bændler. Jeg har tidt under Udpakningen af Varerne hørt Moder utilfreds sige: »Han har skam været noget knap i Dag«. Fader smaalo da og sagde: »Du maa da ikke tro, at Du faar det gratis, Du maa selv paa een eller anden Maade betale for det, og naar Du køber for et Par hundrede Kroner, kan han jo sagtens smide saadant noget Pilleri i.«

Moder satte en Ære i at blive bedt ind til Købmandens Kone til Kaffe — de vidste nok, hvad de gjorde, de Fyre.

Klædedragten.

Uldent og Linned.

Min egen Moders Lagener var af det fineste Hør-lærred, forsynet med brede Sømme og med Hulsømme, der var 1 cm brede. Navnet var syet i Hjørnet med Korssting og af blaaf Garn, enten syet inde i en Krans eller i en aflang Firkant med Grene om. Naar det skulde være meget fint, var Navnet og Kransen syet med forskelligt farvet Garn, rødt, blaaf, grønt og gult.

Den Gang gik Mændene ikke med Underbukser, men de havde hvid- og blaastribede hjemmestrikkede Uldtrøjer, hvori der var et Par Knapper foran paa Brystet. Denne Uldtrøje blev baaret udenpaa Skjorten. Fader havde altid saadan nogle fine Skjorter, de var af det fineste Hørlærred, og paa Haandlinningen var der »Musetænder« eller smaa Tunger syet med Knap-hulsting over en Traad, det var dels til Pynt, dels for at styrke Lærredet. Det var syet med hvidt Garn, der glinsede. Paa Skulderstykket var der samme Slags Broderi.

Faders Bukser var af mørkeblaat hjemmævvet Vad-mel, der blev »overskaaret« ude paa Farveriet i Hol-bæk — naar det var overskaaret, kom det til at ligne Klæde. Bukserne var »Klapbukser«. Vesten var altid toradet og knappedes helt op i Halsen. Til at begynde med brugtes Hornknapper; men det blev finere med Aarene. Fader havde runde grønne Glasknapper i sin Vest, det var meget fint. Jens Frederiksen i Kundby gik med Sølvknapper i Vesten, og i hans Vadmels-frakke var der store Sølvknapper.

Kravetøj bar Mændene ikke, derimod havde de et sort firkantet Silketørklæde, der blev lagt sammen over Hjørnerne, det bandt de om Halsen, idet de be-gyndte foran, lod det gaa en Gang rundt og bandt

det saa i en Knude foran. Dertil bares Skødefrakke, der var splittet op bag paa.

Mærkelig nok havde Kvinderne ikke Broderier eller anden Pynt paa deres Linned. De bar ikke Uldtrøje, men et »Livstykke«, der blev baaret udenpaa Særken. Livstykket var somme Tider foret og hængte sammen med den inderste Klokke (Skørt), og det var af et finere Stof end Klokken, der som Regel enten var af Hvergarn eller tyndt Vadmél. Udenover dette var Klokke Nr. 2, der var lidt længere end Nr. 1, og saa kom Kjolen, der var af Hvergarn, og det kunde være ligesaa smukt som uldent.

Moder havde saaledes en meget smuk brun Hvergarnskjole med indvævede gule Silkeblomster, det var meget smukt, men dyrt.

De gamle Koner havde grønne Hvergarns- og Vadmel-skjoler med en Mængde Læg og Rynker bag paa.

Uden paa Livet bares om Skuldrene et hvidt Silketørklæde, der blev lagt i en Trekant, hvis Spids gik ned paa Ryggen, hvor den blev sat fast med en Naal. De to andre Ender blev sat fast foran med Knappe-naale -- Broschen kendtes ikke --. Dertil bares uldne Forklæder (til Stads af Silke), hvis brede Baandender blev bundne i en flot Sløjfe foran paa Maven -- undertiden lidt til Siden.

De gamle Koner bar »Lin« og »Hue«. Linet minder lidt om et Korsklæde, og det sad glat foran paa Forhovedet, derover kom Huen, der oftest var af sort Fløjl med Baand eller af kulørte Silkestoffer med indvævede Silkeblomster (Magen til min Barnehue).

Da jeg blev konfirmeret, havde jeg Korsklæde med Hue og lange kulørte Silkebaand ned ad Nakken. Jeg havde en meget fin grøntærnet Hvergarnskjole paa med meget fine, smalle, sorte Fløjlsbaand paa »Skødet« af Livet. Paa Skødet var der Takker udklippede, og

det var paa dem Fløjlsbaandene sad. Nederdelen var med mange Rynker, og Skødet gik udenpaa. Jeg havde hvid Krave og kulørt Silkebrystsløjfe, sortstribet Silkeforklæde og paa hver Arm et sort Fløjlsarmbaand med ganske éns Sølvspænder i (dem havde Gudfader givet mig), endvidere sorte Uldstrømper og Sko.

Det har vidstnok været den højeste Pragt, der kunde stables paa Benene; thi mine Forældre var meget velhavende, og Moder satte som Stedmoder en Ære i, at vi skulde have det bedste, der var til at faa for Penge.

I Sandby havde jeg brune Silkestrømper, det var ualmindelig sjældent den Gang — nu render enhver Tøs jo med dem —. Jeg købte ogsaa et Par Silkehandsker til 2 Kr., og det var meget dyrt, da et Par almindelige Traadhandsker kostede 35 Øre.

Den første Gang, jeg havde hvide Strømper paa, var til et Bal i Holbæk. Jeg stod oppe i Stuen og vidste ikke, om jeg skulde vise Moder dem, men hun fik dem da at se og udbrød: »Jeg tror, Du er rent tovlig.«

Noget efter at jeg var konfirmeret, blev det moderne at gaa med Hestehaarsskørter, de var stive og fik Kjolerne til at staa struttende ud, de var en Art Forløber for Crinolinen.

Moder var for konservativ til at gaa med den opsigtsvækkende Crinoline, men paa den anden Side vilde hun gerne være med paa Moden, hun lod derfor sy en Række Læg paa Skørtet og fyldte dem med Dun (noget, der var meget dyrere end selve Crinolinen). Pigerne, der ikke havde saa godt Raad, syede Løbegange i Skørterne, og stak flade, flækkede Vidjer derind og syede saa for dem igen; naada! saa kunde det rigtignok være, de kunde strutte.

De omfangsrigeste Crinoliner, jeg nogensinde har set, saa jeg en Gang i Kundby Kirke. Den gamle Baronesse fra Løvenborg med Døtre kom gaaende op.

ad Midtergangen, og de havde saa vide Crinoliner paa, at de fyldte hele Midtergangen. Da de skulde ind i Stolen, kunde de ikke komme derind uden ved at smække Crinolinen op bag til.

Efter at jeg var konfirmeret, fik jeg »Guldnakke«, som jeg havde paa til Stads, men da jeg var 16 Aar, blev det afskaffet.

Da jeg gik i Skole, saa jeg Malene i Kundby strikke Strømper til Jens Madsen; de var af hvidt Uldgarn og saa kunstfærdigt strikket, at der var Taarne paa Skafterne, og det var den højeste Prydelse. Den almindeligste Pynt var 4 »Vrangmasker« ned ad Skafternes Bagside. Fader gik aldrig med andet end hvide Strømper.

Til Hverdagsbrug blev Næsen snydt med Fingrene, men til Stadsbrug brugtes hvid og rødtærnede Lommetørklæder. Om Søndagen, naar Konerne gik til Kirke, bar de altid det nyvadskede, sammenlagte Lommetørklæde og Salmebogen foran sig.

Om Vinteren bar Mændene Huer, om Sommeren Kasketter. Overfrakker eller Scheniljer kendtes ikke, og naar Fader midt om Vinteren kørte den lange Vej ind til København — ofte i den strengeste Kulde — havde han kun et kort Slag paa og et hjemmevævet Dækken. Nutidens Overfrakker, Kapper, Pelse, Fodposer o. s. v. kendtes ikke, men det behøvedes heller ikke den Gang. Folk var ikke saa pebeensagtige (pylrevorne) som nu, og det kommer maaske af, at alle de svage og svagelige døde som smaa, kun de stærke Naturer klarede sig.

Det gjaldt den Gang om at have meget »uldent og linned«, saadan »dobbelt paa dobbelt« paa Kistebunden.

Naar man skulde klæde sig om, sagde man, da jeg var Barn: »Nu skal jeg ind og binde Hætten om«, d. v. s. tage Huen af, redes o. s. v., og naar det saa

var gjort, sagde Moder: »Det er svært saa det har »hejet« (pyntet) paa Dig.«

Naar Kvinderne redte sig, tyggede de altid Kandis; den tykkede Sukkermasse med Spyt og det hele kom saa op i Haaret, som blev glattet efter med Kammen, ved Hjælp af dette kom Haaret til at sidde bedre, og det bevarede det mørkt, men det kan jo ikke nægtes andet, end at Fluerne var slemme ved dem om Sommeren.

Skolegang.

Nu begyndte jeg at gaa i Skole i Kundby. Jens Jakob gik i »det store Hold«, da han var to Aar ældre end jeg. Naar han gik hjem fra Skole, gik han lige bag efter Pigerne og traadte dem altid op ad Strømperne. Jeg fulgtes med Steffens Døtre. Engang, da jeg gik alene, var det Taage; aa, hvor var jeg dog bange, da jeg gik forbi Drusebjerg. Jeg havde jo hørt Historien om de henrettede Mordere, som de havde talt om til et Kartegilde derhjemme, saa jeg syntes jo, jeg kunde se alt i Taagen, du Godeste, hvor var jeg dog bange.

Der var ogsaa en Hulning ved Drusebjerg, hvor vi paa Vejen hjem fra Skolen enten legede »Skolelærer« eller »Munken gaar i Enge«. Hvor var det dog et spændende Sted: »Han breder ud sin Kappé«. Ellers gled vi paa Enden ned ad Bakken, og om Vinteren kørte vi i Slæde paa den. Selvfølgelig fejede vi paa Is paa alle Vejens Vandpytter. En Gang hittede vi paa at krybe gennem Stenkisten under Hovedlandevejen; aa, det var en forfærdelig Tur, og jeg gjorde det kun den ene Gang.

Naar vi kom op til Kundby, lagde vi vort Tøj hos Malene, hun og Datteren Ane, der vel var et halvt hundrede Aar, spandt og strikkede for Folk.

Malene havde Kræft i Næsen, og Næsen dryppede altid ned i den Mad, hun lavede til Middag. En Dag lavede hun Kaal, og da den var færdig, kom Ane og spurgte, om vi ikke vilde have lidt, og da det var en særskilt Skaal, smagte Ellen Kirstine Christensen (min Skoleveninde) paa den. »Malene, hvor den dog smager dejligt,« udbrød hun. »Nej Stine, det kan da aldrig være muligt,« svarede Malene glad, »I har jo saa meget Flæsk at komme i Jer Kaal, vi har kun et lille Ben at komme i vor.« »Aa, det kan jeg nu slet ikke forstaa,« smigrede Stine, »den er dog saa dejlig, men saa har I kommet noget andet i.« »Ja,« svarede Malene, »saa skulde det da lige være, at vi har kommet Timian i, — det er saadan en god Urt.« »Det skal jeg rigtignok ilag med Moder om, for det er dog en dejlig Urt, hvor den dog kan krydre Maden.«

Malene elskede Stine Christensens Broder, Jakob, fordi han altid tog Kasketten af, inden han kom ind i Stuen. »Han er altid saa høflig,« sagde hun.

Stine (Forkortelse af Ellen Kirstine Christensen) var den dygtigste til at »slaa Kæde« paa Isen. Aa! naar hun kom farende fra den anden Side af Dammen, maatte man skam sætte Benene godt i for ikke at falde, naar man skulde til at snurre rundt.

En Gang var Stine ude at flytte Kreaturerne og havde en ny Kjole paa. Hun begyndte nu paa forskellig Vis at drille Vædderen, pegede Fingre ad den o. s. v. Tilsidst blev Vædderen gal og rendte efter hende, naaede hende og knubsede hende rigtig godt igennem. Stine græd, dels over Knubsene, dels over den ny Kjole, og det kan nok være Moderen skændte, da hun kom hjem. Faderen pryglede hende. »Og ved Du hvad, Johanne, det var endda min Fødselsdag,« sagde hun, da hun fortalte mig det.

Der var mange Børn i min Klasse, 80—100, og dog lærte vi meget mere end Nutidens Børn. Baade Læreren og Præsten forgudede Stine, og hun kunde bære sig ad, som hun vilde. Kunde de andre Børn ikke svare, hed det altid: »Saa maa vi nok spørge Ellen Kirstine.«

Om Morgenen begyndte vi ikke som Børnene nu med Sang, det skete kun en enkelt Gang, men vi blev hørt i »Udenadslejsen« og Tabel, der gik paa en Melodi, der skiftede for hvert Stykke.

Presto.

En Gang' tolv er tolv, to Gang' tolv er fir' - og - tyv', tre Gang'
tolv er seks-og-tred've' o.s.v. En Gang' tretten er tretten, to Gang'
tretten er seks-og-tyv', tre Gang' tretten er ni - og-tred've o. s. v.

Hovedregning og Tavleregning efter en Bog med »Reguladetri« i var det rent skidt med hos mig. Aa, Gud Fader bevare mig end naadeligen vell da vi skulde til at regne med Brøk, det var noget nyt, de havde hittet paa.

Det var ikke stort bedre fat med Geografien hos mig, og jeg var rent ulykkelig, naar jeg blev kaldt op til det store Europakort og skulde vise, hvor Lillebælt og Storebælt laa. Rusland derimod, det var jeg med paa, det var saa nemt, fordi det var det allerstørste Land og laa oppe i Hjørnet til højre.

Jeg var dygtigst i Skrivning, »Boglæsning« (Højt-læsning) og Religion, — jeg lærte saaledes altid Salmerne paa Vejen til Skolen. »Lærebogen« var Balles

(den, der nu bruges, fik vi det Aar, jeg gik til Præsten, og det var en svær Forandring).

Fædrelandshistorien var jeg ogsaa meget sløj i. En Gang, da Stine blev hørt i Historie om en af Kongerne Christian, og hun lige havde nævnt et Aarstal, fór jeg op og afleverede følgende: »Hvorledes skrifter I, Mester Anders, her hedder jeg ikke Allerdurkladigste, stormægtigste Konge o. s. v., men slet og ret Christian.« Jeg kunde ikke mere end det samme og satte mig saa ned, — Gud ved, hvad Læreren og Stine har tænkt, over at jeg saadan lige med èt røg op og afleverede den Skraale, men den Rutine og Frejdighed, hvormed jeg slyngede dem det eneste, jeg kunde, i Hovedet, frelste mig fra yderligere Overhøring.

Vi sad paa lange Bænke med tilsvarende Borde foran. Naar vi havde Skrivetime, begyndte vi først med enkelte Bogstaver, og naar vi efter en Tids Forløb kunde skrive dem pænt, kom det store Øjeblik, hvor vi skulde skrive »Sammenskrift« efter Ord og Sætninger, der var prentet paa et Papir, som var stillet op ad en Art Tallerkenrække, der var paa Bordets Bagside. Tilsidst skrev vi efter Lærer Foghs Diktat.

En à to Gange om Ugen sang vi Fædrelandssange. Vi lærte ogsaa Ordene og Melodierne til de ny Salmer, der endnu ikke var kommet i Bøgerne, f. Eks. »Glade Jul« og »Nu titte til hinanden«.

Naar nogle af Børnene var uartige — især de smaa —, kom de i »Skammekrogen«. De fik da en Stok i Haanden, en Art »Vanærenhedstegn«, og med den og begge Hænder paa Ryggen begyndte de deres ynkelige Gang henimod Skammekrogen; hvor saa de dog flove og modfaldne ud. Naar de saa naaede Krogen, stillede de sig op med Ansigtet mod Væggen og stadig med Hænderne og Stokken paa Ryggen.

Ofte maatte nogle af de ældre Elever hen i Skammekrogen og terpe noget ind i Hovederne paa dem, der stod der — jeg var saaledes henne hos en Dreng og havde en stor »Pegepind« i Haanden, som jeg pegede med paa det, han skulde lære.

For mindre Forseelser blev vi »nevet« i Ørerne eller slaaet med Linialen paa Haandens Inderside, det gjorde skam ondt (jeg selv har aldrig faaet Tugt). Naar de store Drengene var meget uartige, slog Fogh dem over Benene med »Rebtampen« — et Stykke Reb med en Dusk i Enden. Undertiden havde han dem i Enrum. Fogh var en meget dygtig, men streng Lærer, og det kunde saamænd nok gøres nødigt, da vi jo var saa mange i Klassen paa een Gang.

Vores danske Læsebog var »Hjorths Børneven«. Aa, hvor var det kedeligt, naar de smaa læste langsomt omme foran. Stine og jeg bladede da om bag i Bogen og læste i Gaaderne.

»Sønnen danser paa Taget, men Faderen er endnu ikke født, — hvad er det, Stine?« hviskede jeg.

»Det er Ilden, der ikke er født endnu, medens Røgen er Sønnen, der danser paa Taget,« svarede Stine.

Naar saa Læreren opdagede, at vi morede os allfor godt, kunde det hænde, at han spurgte: »Hvortil var det saa vi kom?« Det galdt da kun om at have hørt det sidste Ord, Børnene havde læst — thi vi havde altid Fingeren foran i Bogen som Bogmærke paa det Sted, hvor de smaa var, saa vi kunde jo altid svare.

En Gang skulde vi i Skrivetimen skrive »Peter Tordenskjold«. Jeg spurgte da Stine, om hun turde skrive: »Peter Tørditskæg«, hun skrev det, og det gik godt, men da hun vilde forfølge Sejren og istedet for »Frederiksborg Slot« skrev »Frederiksborg Snot«, opdagede Læreren det, og han sagde da: »Men Gud, Ellen Kirstine dog, det var rigtignok en slem Fejl.«

Da jeg gik til *Præsten*, var hans Folkestue vores Overhøringsstue. Provst Formann kunde aldrig taale, at der laa en Fjer eller lignende paa Gulvet. Han var bange for, den skulde fange vores Opmærksomhed, og blev derfor ved med Foden at puffe til den for at faa den ind under en af Bænkene, men netop derved blev vores Opmærksomhed fanget, og vi fulgte Provstens Anstregelser med den mest spændte Opmærksomhed. Jeg gik til *Præsten* sammen med Maren Kirstine, der senere blev gift med Jens Jakob.

Den sidste Gang, vi var hos Provsten før Konfirmationen, sagde han: »Lad mig nu se, I svarer højt og tydeligt, saa Folk kan høre Jer, der er ikke noget at være bange for.« Vi stod paa Kirkegulvet efter Dygtighed, og da jeg var den skrappeste, stod jeg øverst. Jeg var meget beklemmt, da jeg skulde høres, da jeg jo var den første, men det gik jo da. Nr. 6 var Sortejens Tøs. Naada, da hun blev hørt, raabte hun, saa det kunde høres helt ned i den nederste Ende af Kirken — hun havde taget Provstens Ord saa bogstaveligt, men han klappede hende paa Hovedet og sagde: »Det er ret, min Pige.«

Det var ikke Skik den Gang, at man fik Gaver, men Provst Formann forærede mig dog det ny Testamente, hvori han havde skrevet: »Den flittige, opmærksomme og sædelige Johanne Marie Hansen af Sandby ved hendes Konfirmation 1858.« En Udmærkelse, der kun blev de allerdygtigste til Del. Moders Broder gav mig et Par Kopper. Farbroder Hans Thomsen gav mig et Gulduhr, og Farbroder Lars gav et Guldarmaand, men det tabte jeg.

Fester og Gilder.

Den Gang var der ikke saa mange offentlige Baller, Theaterforestillinger o. s. v. som nu, man morede sig mest indenfor Hjemmets fire Vægge og brugte enhver ubetydelig Anledning som Paaskud til at holde Gilde.

Om Efteraaret blev der holdt »*Tørvemosegilde*« for Tørveforpagteren, de seks Medejere af Mosen samt vore egne Folk og Husmændene, alle med Koner. De fik Andesteg, Æbleskiver og Punsch. Tiden gik med Kortspil til langt ud paa Natten, Konerne spillede ogsaa med. Dette Gilde holdtes hvert Aar, skiftevis hos de syv Ejere.

De Husmænd, der havde hjulpet os at høste, pløjede Fader altid for om Efteraaret. Naar Pløjningen var tilende, gjorde vi et »*Plovgilde*« for dem og deres Koner. De kom saa op til os og var i deres stiveste Stads. De fik Oksekødsuppe med Steg og Peberrodssovs. Om Aftenen spillede vi allesammen Kort, »*Sejsten Streger om en Skilling*«, den var der »*Beter*« i, »*Rudersole*«, »*Rigtig Solo*«, »*Spids*« og »*Brus om en Skilling*«. »*Trekort*« og »*Firkort*«. Udad Aftenen fik vi Punsch og Æbleskiver.

Vi holdt ogsaa »*Ornegilde*« og »*Kastegilde*«.

Naar vi havde fremmede, var det Skik og Brug, at Pigerne skulde synge for dem, inden de tog hjem. Vore tre Piger stillede sig da op og sang: »*Tysken driver om sit Spil*« eller »*Den Gang jeg drog afsted*«. Naar de var færdige med at synge, fik de altid Ros, selvom Stemmen var aldrig saa skrækkelig, samt en Drikkeskilling, og derefter hjalp de de fremmede Rejsetøjet paa.

Selvom vi ikke havde Juletræ eller fik Gaver — det kendtes ikke den Gang blandt Bønder —, længtes og glædede jeg mig dog meget til *Julen*.

Juleaften fik vi Grød, Steg og Syltetøj. Jeg gik da med Julemad til Huskvinderne, hvis det var før Jule-nadveren; var det efter, gik Pigerne med den.

Naar vi havde spist, sang vi Julesalmer og spillede Kort (det var jo inden Indremissionen begyndte sin Virksomhed her), og det gik godt. Ud paa Aftenen fik vi varmt Øl med Kandis i, og til Sengetid fik vi fintskaaren Smørrebrød og Æbleskiver.

Saadan i den hellige Juletid skulde der jo lidt Tosseri til, og Moder fik derfor i al Hemmelighed en Flok Gaardmandssønner hjem for at klæde dem ud. De kom op i Moders Stue, og det kan nok være, hun kunde mæje dem ud, saa de var fuldstændig ukendelige, bl. a. havde Lars Hansen Fruentimmertøj paa. De var otte, der drog ud af vor Gaard, spillende Redekam, Harmonika og Fløjte. — De skulde forestille et omvandrende Selskab. — Naada, hvor det gik op ad Byens Gade, der var Fodslag, kan Du tro, og saa marscherede de med fuld Musik ind til Gaardmand Hans Knudsens. Han kendte dem skam ikke, og der var endog et Par af hans egne Sønner med.

Da de var kommet indenfor, bestilte de Sylte, som de lovede at betale for, og paa den Konto blev de opvartet efter alle Kunstens Regler — fik Punsch og Æbleskiver. Det gik med Fryd og Gammen lige til den lyse Dag; men da de saa skulde til at betale Regningen paa alt det, de havde spist og drukket, havde de jo ingen Penge. Ih, hvor blev Hans Knudsen vred, han vilde jage dem ud og melde dem til Politiet. Bagefter fik han jo saa at vide, hvem det var, og at der endog havde været et Par af hans egne Sønner med. Ja, Moder var skam god at komme til i den Slags Ærinder.

Nytaarsaften fik vi fersk Suppe og Oksekød og varmt Øl med Kandis i. Moder kunde svært godt lide Nyt-

aarsaften, for saa var der jo Anledning til lidt Halløj. Naar Byens Karle kom og »slog Potten paa Døren«, var hun svært paa Tærne, og hun morede sig hjærteligt, naar hun fik sendt alle sine egne Folk ud med en i Spidsen, der blæste paa Redekam og accompagneredes af »Rumlepotten«. Gud ved, om Lisbeth var til at narre saadan en Aften? Hun fik fat i Marie Per Lorens og klædte hende ud som Karl — selvfølgelig først efter, at hun havde faaet listet Fader i Seng — og saa lod hun hende trække en af vore egne Køer ind paa Lisbeths og Niels Frederiks Gaard. Der var stort Gilde derinde, og hun trak helt ind i Forstuen med Koen og bankede paa Døren. Da der blev lukket op, sagde hun, at hun skulde hilse fra Salomons Konebroder, om ikke Koen maatte faa Lov til at staa der om Natten. De kendte imidlertid Stemmen, saa der blev jo ikke det Halløj ud af det, som Moder havde ventet.

Hellig tre Kongers Aften fik vi Grød og Klipfisk samt Øl med Kandis i. Paa Bordet stod et tregrenet Lys, repræsenterende de hellige tre Konger: Kaspar, Balthazar og Melchior.

Naar vi paa de store Højtidsaftener var færdig med at spise, rejste vores Husmand sig op, slog begge Hænder ud til Siden, først mod Fader, saa mod Moder og sagde: »Nu mange Tak for Mad, vores Fatter og vores Mutter!« og derefter henvendt til de andre: »Singgodt!« (Signe Gott, Gudvelsign). Senere, da han blev mere moderne, sagde han: »Velbekomme«. Han satte sig saa ned, slikkede Skeen ren og tørrede den derefter af paa Bukserne eller under Trøjeærmet — saa var den god til næste Maaltid.

En af Karlene havde en Hornske, men den lugtede og smagte saa væmmelig, naar den varme Mad kom paa, saa han blev helt led ved den og kunde ikke

lide at spise med den. Det vidste de gamle imidlertid Raad for. Den blev lagt i Sildelage en Tid og efter at være »søbet til«, var den skam ogsaa god, meget bedre end Tinskeerne.

Naar saadanne tro Tjenere som Husmanden, der var hos os i 24 Aar, eller nogle af de andre Folk rejste, var der en dyb og oprigtig Sorg hos begge Parter, og ved Afskeden græd vi bitterligt allesammen.

Fastelavnsløjer.

En Gang, medens jeg var lille, skulde vi efterligne de store med *Fastelavnsløjerne*. Vi klædte os da ud. Lisbeth var Skorstensfejerens Kone, hun havde et langt, hvidt Sjal, hun rendte og slæbte med. Christian, der blev opdraget derhjemme, var Skorstensfejeren, jeg selv var i Drengetøj, og Jens Jakob var Stoddertøs; til denne Trup sluttede sig Steffens Døtre og et Par andre. Vi gik saa og stavrede om i Byen. Et Sted, hvor vi kom hen, var der Kortspil, de vilde saa gerne haft os indenfor, men vi vilde ikke. Hos den nederste Per Nilen, blev vi bedt ind, og der dansede vi, saa der blev Gang i Støvlerne, kan Du tro, vi fik en Skilling og var svært tilfreds.

Men det var først, naar de store skulde til at lave Fastelavnsløjer, at der var noget rigtig ved det. Moder var jo Centrum i al den Halløj og Hurlumhej, der var i den Anledning, og hun glædede sig længe i Forvejen til Fastelavnen. Intet var for godt og intet for dyrt, og hun lagde sig ordentlig i Selen, saa længe Fastelavnen varede.

En Uges Tid før kom der i Regelen fire strunke og stive Gaardmandssønner ind til Fader; de var Udsendinge for Ungdommen i Sandby og vilde nu gerne bede om, om de maatte laane Stuehuset paa Morfaders Gaard til at danse i i Fastelavnen.

Det fik de altid Lov til. De blev saa hos Fader Resten af Aftenen og spillede Kort og drak Kaffe¹ sammen med ham. Det var Indledningen til Fastelavnen.

Nogle Dage før Gildet skulde være, troppede en hel Del Karle op hjemme hos Moder, hver med sin Sæk Malt (ca. $\frac{1}{2}$ Skp.) under Armen eller paa Nakken. Det skulde være til Gildesøllet, som Moder beredvilligt bryggede for dem hvert Aar. Der skulde brygges saa meget, at der var nok hele Fastelavnen. Denne Aften var ogsaa noget af en Gildesaften for Karlene, for de blev naturligvis bedt ind og spille Kort med Fader, og saa trakterede Moder dem jo med Kaffe.

Førend saadanne store Fester, eller naar der var anden Højtidelighed i Anmarsch, gik alle Byens Karle, hver med sit Krøllejern, ned til Byens Smed, hvor de fik Jernet varmet, saa de kunde krølle de Bukler, de havde ved Ørerne og i Nakken.

Fastelavnsmandag kom der et halvt hundrede Karle og Piger ind paa Morfaders Gaard for at danse.

De dansede i to store Stuer, der hver blev oplyst af 3 Lys, som var fastgjorte paa Væggen; langs med denne var der Langbænke og Kister, og paa dem sad de.

Og saa begyndte Dansen til Tonerne af en Violin. De dansede Turedanse som »To Tur«, »Firtur«, »Pigernes Fornøjelse«, »Fangedans«, »Drejlsdansen«, »Fuglen«, »Fandango« og »Skammelstykket«. Skam-

¹ Kaffe var den Gang en saa sjældnen Vare, at den som oftest blev drukket i største Hemmelighed, man ansaa den nemlig for at være ren og skær Luksus. Ved de større Gilder var der en Mand, der gik rundt og slog dem med en Stok, som blev fundet værdig til at drikke Kaffe i et Separatværelse. Moder maa have fundet denne opsigtsvækkende Maade at avertere Kaffe paa stødende for de tilsidesatte, thi hun lod de fornemste eller dem, hun særlig vilde udmærke, i al Hemmelighed trække i Skøderne eller Kjolen, og det vidste de indviede, var Tegnet til den hemmelige Kaffedrikning, der foregik for lukkede Døre i Moders Stue.

melstykket husker jeg kun dunkelt, men Toppunktet i det var, at der blev sat en stor Skammel ind, og paa den knælede de unge Karle og Piger med Ansigterne vendt mod hinanden. Han kyssede hende saa først paa den venstre Side af Munden, derefter paa den højre og tilsidst lige midt paa Munden, og det var i Regelen et ordentligt Smækkys. Saa sprang de op og har vel saa nok danset lidt ovenpaa det.

De dansede ogsaa Vals. »Hamborger« og »forkert Hamborger« samt Sekstur. Naar de dansede f. Eks. Hamborger, der lignede Polka, dansede det ene Par lige efter det andet og med samme Afstand mellem Parrene hele Stuen rundt. Der var aldrig nogen, der dansede ud midt paa Gulvet eller dansede hurtigt, saaledes som nu. Det ansaas for noget rent forskrækeligt, simpelt og klodset at danse udenfor Ringen, saa kunde de jo ikke danse, det var en hel Skandale, hvis det skete. De var meget stive og stramme — især Karlene — og dansede med stor Alvor, Anstand og Værdighed.

Den samme Dans blev aldrig danset to Gange itræk.

Ud paa Aftenen blev der sat hele Bjerge af Smørebød ind, som Moder havde smurt til dem Dagen før, og som hun gratis trakterede dem med alle Aftnerne. De drak ogsaa Kaffe og Snaps. Naar det var fortæret, dansede de til henimod Morgenstunden, saa gik de hjem og blundede lidt.

Fastelavns Tirsdag var en stor Dag, saa kom alle Karlene ridende hver paa sin Hest, naada hvor de kunde sidde strunke. Paa Frakkerne havde de lange kulørte Silkebaand, der flagede efter dem, naar de red. Tøjlen holdt de i den venstre Haand, i den højre havde de en stor Knippel, som de svingede drabeligt over Hovedet.

Anføreren var i Regelen vores egen Karl. Han var

den flotteste af dem alle, men ham havde Moder ogsaa selv udstafferet. Udenpaa Frakken havde han en fin, hvid Skjorte, hvorpaa var anbragt spraglede Silkedolimjoser¹ og Filifutter² sammen med brede, kulørte Silkebaand. Paa Hovedet havde han en høj Papirshat, hvorpaa var anbragt en »Snurfsjum«³ og lange Silkebaand, der flagrede efter ham. Ved Uhrkæden havde han meget »Dingel-Dangel« og i Haanden den tykkeste Stok. Hesten, han red paa, var den pæneste af alle vore Heste, og den var ogsaa voldsomt udstafferet.

Lige med èt kom de med Anføreren i Spidsen ridende i fuld Galop ind af Porten nede fra Gaden. Det kan nok være, det ordentlig buldrede og gungrede i Brostenene, da de alle kom sprængende ind i Gaarden.

Fader, Moder, Lisbeth, Jens Jakob og jeg samt alle Pigerne fór ud og udbrød i beundrende Lovtaler over al Pragten. Mine Forældre bød dem ind, men det vilde de ikke, det var nemlig Skik, at de kun skulde hilse paa dem. Vores Piger, der i Dagens Anledning var i deres stiveste Stads, blev saa sendt ind efter Traktementet, der bestod af Æbleskiver, Snaps og Godtøl, og det nød Karlene saa siddende paa Hestene. Naar de havde spist, takkede de og fór saa afsted til næste Gaard. Du kan tro, det var noget Moder kunde lide, jo flere Tossestreger jo bedre.

Naar Karlene var færdig med at ride rundt i Gaardene, skulde de til at »slaa Katten af Tønden«. En Gang var det ved Jydegabet, en anden Gang ved vores Gaard.

¹ Rosetter.

² Filifutter er Landboernes lidt haanende Udtryk for Bydamens Agraffer, Sløjfer, Kvaster og Blonder. »Filigøj« er ogsaa et gammelt Udtryk af lignende Betydning, dog nærmest anerkendende Velvilje, om noget man er glad ved at se: »Sikken en Filigøj«.

³ Snurfsjum, en ubestemmelig og umotiveret Sammenblanding af Filifutter og Himstregimser.

Tværs over Gaden var der højt oppe i Luften trukket et Reb, fra hvis Midte der hængte et andet Reb ned, i dette hængte en stor Tønde, der dog var saa højt oppe, at Karlene kunde ride under den. Og saa kom da alle Karlene med Anføreren i Spidsen sprængende paa Hestene, det kan nok være, det var en ordentlig lang Række. De red ind under Tønden, og naar de var lige ud for den, slog hver af dem med Knip-pelen et mægtigt Slag paa den, saa det rungede. Naar alle havde slaaet til Tønden, begyndte de forfra igen, og det blev de ved med, indtil den var knust. Den, der fik Tønden til at falde i Staver, blev »Kattekonige«, og alle de Koner og Piger, der var samlede, raabte Hurra og Leve for ham, og det var en stor Ud-mærkelse.

Derefter red hver hjem til sit og staldede Hestene ind, og saa gik de over i Morbroders Gaard for at danse.

Byens Piger skulde ogsaa yde noget. Lidt før Aften, Fastelavns Tirsdag, kom hver af dem med $\frac{1}{2}$ Snes Æg til Moder. Det skulde være til »Æggesøbe«. Pigerne piskede selv Æggene under Moders Overop-syn. Naar Æggesøben var færdig, blev de fornemmeste Piger udtaget til at smage paa den, om den nu var god nok, og saa kom den hen i Morfaders Gaard, hvor den blev budt om i store Spølkopper sammen med Fastelavnsbollerne.

Dansen gik hele Natten, og udad Natten trakterede Moder dem atter med Smørebrød og Kaffe — Snaps sørgede de selv for.

Om Onsdagen! Naada, sikken et Halløj, saa kom alle Svingninge Bys Karle ridende ned til Sandby, dem var jeg bange for, for de havde Masker paa og rendte efter mig, men jeg gemte mig i et mørkt Rum. De skulde prøve Kræfter med Sandby Karle. Ude i Stak-

haven samlede de alle sammen. De stærkeste fra hver By skulde »kaste Kølle« — noget de havde øvet sig paa længe iforvejen. De fik nu en mægtig Kølle, som de svingede drabeligt ud til Siden og derefter kastede mod et bestemt Maal. Den Bys Karle, der oftest naaede Maalet, var det stærkeste og sejrende Parti.

»Det maa Du have en Dram for«, blev der sagt, hver Gang nogen havde kastet Køllen helt ind, og saa gik »Lærken« og Glasset rundt.

Kampen blev fortsat inden Døre paa den anden Gaard.

Et stort Bord blev stillet op midt i Stuen. To Karle, en fra hver By, stod ved hver sin Ende af Bordet, en stor Hesteko blev lagt ind paa Midten, og saa tog de fat i den fra hver sin Side og trak til sig af alle Livsens Kræfter, det gjaldt jo om at trække Modstanderen langt ind over Bordet. De tog med en frygtelig Kraft, saa deres Knoer blev helt hvide, og de svedte rent forskrækkeligt, men det var jo ogsaa deres Bys Ære, de kæmpede for. Det endte jo saa med, at en af Parterne blev trukket ind over Bordet, og saa kan Du rigtignok tro, at der lød et Frydeskrig fra den sejrende Bys Karle. Sejren blev slaaet fast med en Dram, og saa begyndte de forfra med friske Tropper.

Naar de var kede af det, styrkede de sig ved Moders Smørebrød og med nogle gode Drammer, og saa begyndte Dansen igen. Karlene fra Svinninge blev der et Par Timers Tid, og saa fór de afsted i fuld Galop ad Svinninge til for at danse Resten af Natten med deres egne Piger.

Om Torsdagen red Sandby Karle op til Svinninge paa Genbesøg for at prøve Kræfter med Karlene dér. Det gik ligesom i Sandby med »Køllekasten« og »træk-

ken Sko« og dansen med Svingninge Piger, men om Aftenen fór de hjem i Mørkningen for at danse med vore egne Piger, og saa gav Moder dem Mad igen. Ogsaa denne Nat dansede de lige til Morgenstunden.

Endelig hvilede de sig Fredag og Lørdag.

Om Søndagen kom nogle af Karlene ind til Fader for, som de sagde: »at gøre Redelighed«, d. v. s. betale for Maden, Lysene o. s. v., men Moder vilde aldrig have noget for Maden eller Kaffen, derimod maatte de »for en Ordens Skyld« betale for Lysene.

Derefter gik de ind paa Morfaders Gaard, hvor alle Karlene og Pigerne snart blev samlede, og saa dansede de Fastelavnen ud med Liv og Lystighed lige til den klare Dag.

Det store Soldatergilde.

Jeg var vel en 6—7 Aar, da Soldaterne kom hjem fra Krigen 1848-49-50, og husker tydeligt det store Soldatergilde. Jeg ved ikke, om det var efter højere Ordre eller frivilligt, men min Fader skulde da holde Gildet for de hjemvendte Krigere. Det var Mening, at vi ogsaa skulde haft alle Kundbyerne med, men af en eller anden Grund holdt de deres eget Soldatergilde.¹

Det blev et mægtigt Gilde, og der blev kogt, stegt, braset og bagt flere Dage i Forvejen, og vore Piger og andre unge Piger fra Byen skar grønt, som de strøede paa den Vej, Soldaterne skulde komme ad.

Nede paa Gaden var der rejst en Æresport, een til var der rejst i Stakhaven, og hele vores store »Øverstestue« var pyntet med grønt og Flag. Over Hæderspladserne, hvor Soldaterne skulde sidde, var der sat et »prentet« Digt op, det begyndte saaledes:

»Velkommen hjem I tapre Krigere.«

¹ Om dette se Holbæk Amts historiske Aarbog VII, 1913, S. 35 f. o.

Dette Digt var ogsaa omgivet med grønt og Flag. Folk beundrede det meget, og jeg gemte det i lange Tider, men husker ikke, hvor det blev af. Det var »digtet og prentet« af Musiker og Gaardejer Jens Rasmussen i Veddinge, — han blev senere Rigsdagsmand og var vist selv en af de tapre Krigere. Skolelæreren havde sendt nogle Rosetter med blegrøde og hvide Baand, som blev sat paa Soldaternes Bryst. Saadan gjorde de hele Landet over.

Ih, du Fredsens! det var et mægtigt Gilde, alt, hvad der kunde krybe og gaa, var med, Husmænd, Gaardmænd, Konerne, Karle, Piger og Børn, og saa selvfølgelig først og sidst Soldaterne.

Og saa spiste, drak og dansede de i to Dage og Nætter, stadig vekslede det med Mad, Kaffe, Punsch, Taler, Dans, og saa begyndte de forfra paa Maden igen, som sagt i to Dage. Det har været en dyr Historie for Fader.

De sang bl. a.: »Højt paa en Gren en Krage sad« o. s. v., saa skød de den stakkels Krage »nør« (sigtende til Prinsen af Nøhr). Og som Folk dog morede sig og var glade.

Jeg selv sad paa en Kiste udfor et af Vinduerne i Øverstestuen og saa paa Dansen; udad Aftenen blev jeg halvsøvnig og sad og nikkede, saa kom Moder og vilde have, at jeg skulde gaa i Seng, men jeg drog jo saa nødigt til det. Da var der én, der sagde: »Snur en Omgang rundt med hende først, saa bliver hun nok søvnig.«

Hjembæk Kildemarked.

Sct. Hans Dag var der »Kildemarked« i Hjembæk. Der ligger en Bakke, som endnu kaldes Kildebakken, og ved Foden af den var der en Kilde, som var indhegnet for de syge. Senere prøvede man paa at grave ca. 40 Alen højere oppe, og der strømmede straks Vand ud. Hjembæk laa jo meget afsides, og Befolkningen var mere tilbage i Oplysning end i Nabosognene, de var sære og gammeldags og gik nødtigt med til noget nyt, de blev derfor kaldt for »Hjembæk Hornkvæg«, en Betegnelse, de var kendt under langt omkring, og den holdt sig længe.¹

Der holdtes tre Kildemarkeder, men det ved Sct. Hans Tid var det største og bedste. Der var jo ikke mange Fester den Gang, og det var saadan et godt Sted at træffe Venner og Bekendte paa. Man kom jo langvejs fra.

Hjemme fra Loftsvinduet kunde vi se de hvide Telte, og det forøgede jo Spændingen og gav Festfornemmelser. Ak, som man kunde glæde sig til disse Kildemarkeder fra det ene Aar til det andet.

Jeg var som Barn med til et Kildemarked.

Fader, Moder og jeg kørte ved Middagstid hjemmefra i vores bedste Vogn, der var nyvadsket og pudset i Dagens Anledning — Foder med til Hestene. Det var en hel Hjertesorg for dem, der maatte blive hjemme, de fik som en Art Trøst de første ny Kartoffler med Persillesovs, — man var nøjsomme og glade for lidt den Gang. —

Da vi kom i Nærheden af Hjembæk, var der en Mængde Køretøjer og Fodgængere paa Vejene, og vi kørte udenom mangan god Bekendt.

¹ Det var ikke stort bedre bevendt med Befolkningen i Jyderup, der jo den Gang — inden Banen kom — ogsaa laa meget afsides. Da jeg blev forlovet, var man meget forbavset over, at jeg kunde tage »een fra Jyderup«.

Ankomne til Byen staldede nogle Hestene ind hos Gaardmændene, medens andre lod dem æde Foderet af Vognene, som de bandt dem ved.

Der var en hel Gade af bare Telte, thi Købmændene fra Holbæk og Kallundborg stillede med deres Manufakturvarer, Guldsmedearbejde, Træsko o. s. v. En af Hovedartiklerne, som Kildemarkedet var berømt for, var: »Hjembæk Pottemagervarer«, Lurfade o. s. v. — der var ogsaa en hel Del Jydepotter.

Moder gik omkring og købte ind, Manufakturvarer, Lurfade o. s. v., jeg selv fik en lille, rød Navnebog til at sy Navn efter, og foran var der et lille Spejl. Aa, det var forskrækkeligt med det Spejl. Jeg saa og saa paa det og var i den syvende Himmel, men Glæden var kun kort, jeg tabte det paa Vejen hjem og tudede i vilden Sky.

To Gange til var jeg med, og da saa jeg min senere Svigerfader, Anders Olsen, der i Egenskab af Sognefoged gik og spankulerede om.

Der blev danset i et Telt og paa en Gaard. Det var finest at danse i Gaarden, og der dansede jeg saa de herlige, gamle Danse, som din Fader og hans Broder Ole spillede sammen med den senere Kapelmusikus, Professor Kr. Pedersen.

Om Bryllupper og Dans.

Den 26. Maj 1860 holdt min Søster Lisbeth Bryllup med Niels Frederik Petersen (fra Bøgebjerggaard ved Svinninge). Det var et af de sidste af den gode gammel-dags Slags tredages Bryllupper. Dagen før Brylluppet kom alle Byens 16 Gaardmandskoner anstigende med hver sin fine Kurv paa Armen. Over Kurven var der et langt hvidt Stykke, der mindede om et Pyntehaandklæde, hvorpaa der var Fugle og Dyr, der var dannet ved, at Traadene var trukket ud — Fryndserne var flettede. I Kurven var en Flaske Fløde, en Skaal Smør med Pyntefigurer oveni, et Stykke Faarekød og et Stykke Ost. Det var Konernes Bidrag til Gildet. Efter at have afleveret Kurven til Moder, blev alle Konerne bænkedede om en Kop Kaffe, og da Kaffe-slabberrasen var forbi, satte de sig rundt om det lange Bord i Dagligstuen og hjalp Moder med at smøre den enorme Mængde Smørebrød, der skulde bruges til Gildet. Da de henimod Aften var færdige, og Maden sat ned i store Kar i Kælderen, hvor den bedst kunde holde sig, kom alle Konernes Mænd »for at hente dem«, men i Virkeligheden for at faa sig et Slag Kort. Efter at alle de 32 Gæster havde spist til Aften og drukket Kaffe med »Knægt« (Brændevin) i, gav Mændene sig til at spille Kort med Fader, medens alle Konerne klumpede sig sammen og talte om det forestaaende Bryllup.

Selve Bryllupsdagen var der et farligt Rykind.

Straks om Morgenen kom der 16 Piger, (en fra hver Gaard) hver med sin Bøtte eller Spand nymalket Mælk, det skulde være til Risengrøden, ogsaa de blev bedt om at »tage Sæde« og fik saa Kaffe og Kager. Derefter begyndte Moder med sine tre Piger og fire Koner at lave Gildesmaden. Moder var ene-

staaende, hun kunde ordne dem alle og havde det glimrende organiseret, thi een rørte i Grøden, een passede Stegen, medens andre lavede Sovs, kogte Kartofler o. s. v.

Lisbeth og jeg gik ind i Morfaders Gaard for at pynte os. (Gaarden tilhørte Lisbeth og mig. Fader havde drevet den for os, nu skulde Lisbeth og hendes Kæreste have den).

Da vi kunde begynde at vente Gæsterne, gik vi hjem paa Faders Gaard, thi Skikken bød, at Bruden skulde byde hver enkelt »Velkommen«.

Saa stod da Lisbeth i Bislagsdøren med seks Hornblæsere paa sin højre Side og for hver Gang, der rumlede en Vogn ind, spillede Musikerne et Stykke og Lisbeth bød »Velkommen«. Hvor var hun dog smuk og nydelig. Gæsterne var helt forbavset over hende.

Naada, sikken en Bunke Vogne, der kom rumlende ind i Gaarden paa een Gang! Det var jo Brudgommen, Niels Frederik, der kom i Spidsen for hele sin Slægt og de Gommelstrup Bønder. Ih, hvor Hornblæserne spillede op, en hel Fanfare, men det var jo heller ikke saa underligt.

Efter at de alle havde faaet Frokost (skaaret Smørebød med Godtøl og Kaffe), tog vi afsted til Kirken i Kundby.

Lisbeth og Niels Frederik kørte i den forreste Vogn og bag dem fulgte 32 andre.

Mine Forældre var ikke med i Kirken, det hørte sig ikke til, de skulde blive hjemme og ønske Velkommen, naar Brudfølget kom tilbage.

Lisbeth havde sort Silkekjole og Myrthekrans paa — Sløret var ikke kommet i Brug endnu — Niels Frederiks Søster Kirstine og jeg var Brudepiger og havde begge stortærnede Kjoler med Silkestriber paa.

Da vi kom hjem fra Kirken, kan det nok være, at Musikanterne stemte op. Fader og Moder stod i Bislaget og bød os Velkommen.

Saa begyndte Spisningen. Der blev spist i fire Stuer. Lisbeth og Niels Frederik sad paa Hæderspladsen

Niels Frederik og Lisbeth.

(Efter Fot., taget Ilge efter deres Bryllup.)

(midt for Bordet), bag hvilken der var Guirlander og Flag. Vi to Brudepiger sad ved Siden af Bruden, Brudemændene ved Siden af Brudgommen. Da Brudens Forældre efter Reglerne ikke maatte være med ved Bordet, gik Moder og kokkererede ude i Køkkenet, jeg saa hende slet ikke, og hun har sikkert ordentlig svunget Scepteret derude. Fader gik og nussede om.

Vi fik Risengrød og Steg. Medens vi spiste, blev der spillet af de seks Musikere, der stod nede ved Døren. Nogle af dem havde ombyttet de støjende Blæseinstrumenter med Violiner.

Der var en forfærdelig Masse Mennesker med. Foruden alle Beboerne i Sandby, var tillige Gaardmændene i Gommelstrup og Svinninge med, saa da vi skulde til at danse, kunde vi ikke nær være i vor egen Gaard, men maatte tage Morfaders tilhjælp, og saa var der Musik og Dans i begge Gaardene, det var for Resten praktisk, for blev man ked af at danse i den ene, gik man bare ind i den anden og fortsatte, og hele Natten vandredes der mellem de to Gaarde.

Først dansede Bruden med Brudeføreren, der ogsaa havde kørt for hende til Kirke. Den Vals dansede de alene. Naar den anden Vals begyndte, førte Brudeføreren Bruden hen til Brudgommen, og saa dansede de, og sammen med dem dansede Brudemændene og Brudepigerne (der var en lidt strengere Orden i det til mit eget Bryllup). Naar denne Dans var forbi, var der fri Spas, saa kunde de danse, som de havde Lyst til.

Der blev en Pavse, hvori der blev drukket Kaffe. De mest ansete Koner sad for Bordenden. Den fineste skænkede Kaffen, og den næstfineste kom Fløden i.

(Ved Barselgilder var det altid Jordemoderen, der skænkede Kaffen, hun spillede jo en stor Rolle og optraadte altid med Brask og Bram.)

Længere ud paa Natten spistes der Smørebrød, hvortil vi fik Kaffe og Kager.

Da Kl. var 12, gik Lisbeth ind paa Morfaders Gaard for at iføre sig den gifte Kones Værdighedstegn. Lidt efter kom hun tilbage klædt i en Kjole af samme Stof som min. Paa Hovedet havde hun en sort Fløjls-hue med Guldnakke, foran var der en bred Guld-

brømme. Over Huen — der var den gifte Kvindes Værdighedstegn — havde hun det fineste Korsklæde, og hun havde kostbare, brede Hage- og Nakkesløjfer af Silke. Da hun i denne Mundering kom tilbage, var hun optaget i de gifte Koners Lag. Herregud, hun var kun et rent Barn, endnu ikke fyldt de 19 Aar.

Dansen gik lige til den lyse Morgen. Da Gæsterne var taget hjem, begyndte der et mægtigt Arbejde for Moder og Pigerne med at faa vasket op og gjort begge Gaardenes Stuer i Orden, til Gæsterne kom igen. Om Eftermiddagen kom de allesammen kørende igen, og saa gik det atter med Mad og Kaffe. Æbleskiver og Punsch, Mad og Kaffe igen, og Dansen gik saa hele Natten i begge Gaardene.

Den tredje Dag var der Gilde for selve Familien og nogle af de nærmeste, men saa var vi ogsaa møre.

Musiken blev betalt af Gæsterne ved Gildet. En Karl gik rundt med en Tællepraas foran to andre, der gik med Tallerkener, og paa dem lagde Gæsterne deres Bidrag. Nogle lagde 4—8 Skilling, andre en Mark, kun sjældent blev der lagt en Rigsort, men det blev dog alligevel til saa meget, at Din Fader, der spillede med, for sin Part tjente 17 $\frac{1}{2}$ Rbd. — en stor Sum i de Tider.

Naar der blev spillet til *almindelige Gilder* inde paa den anden Gaard, var der undertiden et helt Optog, der drog i Procession, naar »Tallerkenpengene« skulde erlægges. Først gik Karlen med Tællepraasen og lyste Vej, dernæst to Musikanter, der spillede af alle Livsens Kræfter, efter dem kom der to andre Karle med Tallerkenerne og til Slut Hendrik fra Gommelstrup, der spillede Brumbas (Kontrabas). Han kunde ikke spille, men var ikke destomindre helt ildrød i Hovedet af Anstrengelse, han ligefrem

svedte, og saa straaede hans Ansigt af den største Glæde og Fornøjelse.

Naar det var Lars Meinertsen, der spillede til Gilde i Morfaders Gaard, og man var naaet til det Tidspunkt, hvor Tallerkenen skulde bæres om, spillede han »Tallerkenstykket«, det blev aldrig danset, og han spillede det kun, naar Optøget satte sig i Bevægelse, og saa spillede han det saa rivende hurtig, vel sagtens for at hidse dem op til at give godt. Han lagde hele sin Færdighed og hele sin Sjæl i det Stykke.

Tallerkenstykket.

Allegro.

The first system of musical notation consists of two staves. The upper staff is in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a time signature of 2/4. It begins with a forte (f) dynamic marking. The lower staff is in bass clef with the same key signature and time signature, providing a harmonic accompaniment with chords and single notes.

The second system continues the piece. The upper staff features a melodic line with a trill-like figure and a repeat sign. The lower staff continues the accompaniment, with a forte (f) dynamic marking appearing in the second measure of this system.

The third system shows the final part of the piece. The upper staff has a melodic line with eighth-note patterns. The lower staff continues with a rhythmic accompaniment of chords and eighth notes.

The first system of musical notation consists of two staves. The upper staff is in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a time signature of 3/4. It begins with a melodic line of eighth notes, followed by a repeat sign and a fermata. The lower staff is in bass clef with the same key signature and time signature, providing harmonic support with chords and moving bass lines. A dynamic marking of *p* (piano) is placed above the second measure of the lower staff.

The second system continues the piano accompaniment. The upper staff features a melodic line with eighth notes and some rests. The lower staff continues with chords and a steady bass line.

The third system continues the piano accompaniment. The upper staff has a melodic line with eighth notes. The lower staff continues with chords and a steady bass line.

The fourth system concludes the piano accompaniment. The upper staff features a melodic line with eighth notes and a final cadence. The lower staff continues with chords and a steady bass line. Dynamic markings include *cresc.* (crescendo) and *f* (forte) in the lower staff.

Jeg var engang som Barn med til et Bryllup i Alle-
rup ved Holbæk. Brudgommen var fra Sandby, og
da alle Sandbyerne skulde med, kørte vi ned i hans
Gaard for at hente ham.

Ude i Gaarden stod Sandbys Spillemand, Nis Kri-
stian, opstillet. For hver Gang, der rullede en Vogn

ind i Gaarden, filede han af alle Kræfter løs paa »Fiaalen«, han spillede kun det ene Stykke, og han har altsaa maattet spille det mindst 20 Gange, saamange Vogne var vi nemlig. Selvom jeg den Gang kun var en lille Pige, husker jeg endnu tydeligt den Klinkevals, han spillede. Her er den:

Klinkevals, spillet i Brudgommens Gaard.

D. C.

Det var Skik og Brug, at Brud og Brudgom skulde staa i stiveste Bryllupsstads ude i Gaarden og tage imod de fremmede, naar de kom for at følge dem til Kirke. Lige fra den første Vogn kom, maatte de staa ved Siden af hinanden og tage imod, ligegyldigt hvordan Vejret end var. Naar det nu var et stort Bryllup, hvortil Folk kom langvejs fra og altsaa kom tidligt, for at Hestene kunde faa »bedt«, inden de skulde til Kirke, maatte de jo staa der længe baade i Regn, Torden, Sol o. s. v. De maatte ikke gaa i Læ, alle skulde jo bydes velkommen.

Jeg var en Gang som lille Pige med til et saadant Bryllup, hvor Brud og Brudgom var stillet op ude i Gaarden. Det var en stegende Hede, og Solen bagte lige ned i Gaarden til de ulykkelige. Bruden fik saa en Parasol over sig.

Moder var en Gang Brudepige, og da havde hun »Flettetøjet« paa, og det var noget særlig fint. Nakken var en cirkelrund Flade af gul Silke med en blegrød Flæse udenom. Paa Nakken var der syet store og smaa Glasperler af en Størrelse og en Farve,

som man ikke ser nu om Stunder; de var syet i Mønstre som en Art »Dolimjøse« (Roset). Ned fra denne Pul, hængte der en Mængde Silkebaand i alle Farver, som naaede langt ned paa Ryggen. Over Pulden gik der fra det ene Øre til det andet et Stykke gult Silketøj, aldeles oversaaet med de pragtfuldste Perler, ordnede i smukke Mønstre, og ned for hvert Øre hængte der en »Ørelok« (Snor med Perler). Ned foran Panden hængte der tre Guirlander af Perler, en i Midten, der var den største og kønneste, og en ved hver Tinding. Flettetøjet blev bundet under Hagen med et Par mægtige Silkebaand. Dette Flettetøj (som jeg har endnu) gav Bæreren et mærkeligt fremmedartet, orientalsk Udseende. Under den paafølgende Dans kastede Moders Danser hende i vild Begejstring saa højt op mod Loftet, at der knustes en Del Perler.

Da jeg var Barn, dansede man bl. a. »Den forkerte Vejrmølle«, »Tretur«, »Firtur«, »Pigernes Fornøjelse«, Zweitritt, Vals og Hamburger (der er som Polka) samt »forkert Hamburger«.

Efter at jeg var konfirmeret, begyndte de at danse Tyrolervals, Mazurka, Polka, Sekstur og Pærevals, og saa gik de gamle af Mode. Først sent kom Lanciers og Francaise, og det var vistnok de mange indviklede Ture, der var Skyld i, at de var saa længe om at vinde Indpas. Da der kom Danselærer paa Egnen, fik vi jo snart lært dem.

Senere blev der holdt *Jule- og Høstbal*, ja, undertiden flere, hos Gæstgiver Mellerup paa Mellerupgaard i Holbæk. Disse Baller var meget eftertragtede og »bedre Folks Børn« kom langt borte fra for at være med — her var jo Lejlighed til at se og ses. Ballerne var averteret længe i Forvejen, nærmest for at Mellerup kunde faa et Overblik over, hvormange der kom med. Det køstede en Daler, og for den Pris

havde man gratis Dans hele Natten efter første Klases Musik, der blev udført af den den Gang meget beundrede og kendte Gaardejer og Musiker Herman Christensen i Vinstrup. Han havde i Regelen 4 Hjælpere, saaledes at han selv spillede første Violin og de andre henholdsvis Second, Kontrabas, Horn og

Fløjte. Der var en egen livfuld Fart og Flugt over Herman Christensens Musik, og da det var en stor Sal, man dansede i, var det jo en stor Fornøjelse.

Moder (1860).

Naar Klokken var 11^{1/2}, kan Du tro, der blev stort Halløj. Mellerup kom saa ind og sagde: »Vil De nu holde op og gaa lidt, for nu skal der spises.« Vinduerne blev smækkede op, og medens

Salen blev luftet ud, og der blev dækket Bord, gik man ned i Stuerne underneden. Det varede kun et lille Øjeblik, førend man kom op igen, og saa var der dækket lange Borde hele Salen rundt.

Vi satte os saa til at spise ved det »kolde« Bord, hvor der var alle mulige Retter (en Gang fik vi dog varm Mad). Vi fik ogsaa Øl og Kaffe, og alt dette (Dansen og Maden) fik vi for den Daler, og saa blev

der endog sagt, at han tjente godt ved det. Vi holdt i Regelen ud til Kl. 4.

Et andet Danselokale var »Bremers Sal«, ogsaa i Holbæk. Der spillede bl. a. den brave Niels Winther fra Igelsø, der sikkert kunde have bragt det vidt, hvis han blot var blevet »opdaget«.

Begravelser.

Naar nogen døde, blev der straks lagt en aaben Saks (der altsaa dannede et Staalkors, som intet ondt havde Magt over) paa den dødes Bryst. Paa Maven lagdes et Halmkors (dannet af to Halmstraa) og mellem Saksen og Hagen nokken et Halmkors, saaledes, at der altsaa laa tre paa Rad — det symboliserede den treenige Gud og hjalp den døde over mangt og meget.

Efter at den døde var vadsket over hele Kroppen (var det en Mand, blev han barberet), blev Liget iført Jordeklæderne, og det blev trukket udenover de tre Kors, som den døde altsaa fik med i Graven.

Under Hagen lagdes en Salmebog, der skulde hindre, at den døde laa med aaben Mund.

Hvis den døde laa med aabne Øjne, og Øjelaaget ikke var til at holde nede, blev der lagt Skillinger eller Tokronere paa Øjelaaget, thi ellers seer han sig om efter, hvem der bliver den næste, der skal følge ham, og der bliver da snart Lig i Huset.¹

Jeg har hørt sige, at dersom en Kvinde dør, inden hun har født, faar hun Saks, Fingerbøl, Naal, Traad og Tøj med i Kisten til det lille Barn; der maa endelig ikke glemmes noget, thi ellers faar hun ingen Ro i Graven. Saadan en Oppakning fik en død Kone i Jyderup med for nogle Aar siden.

¹ Enkelte gamle her paa Egnen lægger endnu saadaane Kors paa deres afdøde Paarørende, men i Hemmelighed, for at man ikke skal se ad dem. Salmebogen under Hagen og Skillingerne paa Øjnene er stadig i Brug.

For cirka en halv Snes Aar siden døde der en Mand udad ved Rørby ved Kallundborg. Enken, der for mange Aar tilbage ogsaa havde mistet en lille Dreng, lod den døde Mand faa et Sæt nyt Matrostøj med i Kisten til Sønnen.

Dagen før Begravelsen gik alle Konerne over i »Gildesgaarden« (saaledes kaldtes de Steder, hvor der var Begravelse). Hver havde sin Kurv paa Armen, hvori var Smør, Ost og et Stykke Skinke. Alle Konerne hjalpes saa ad med at smøre den enorme Mængde Smørebrød, der skulde spises til Begravelsen. Maden blev som sædvanlig gemt i Kælderen.

Begravelsesmorgenen gik Gaardmændenes Piger hver hen med en Spand nymalket Mælk til Gildesgaarden, den skulde være til Risengrøden.

Paa Begravelsesdagen, naar Gæsterne var ankomne, fik de Smørebrød, Snaps og Kaffe, derefter gik de op i »Øverstestuen«, hvor den døde laa i Kisten. Laaget var ikke lagt over endnu, da alle jo skulde se den døde en sidste Gang.

Meget smaa Børns Kister, blev sat i et »Ligklæde«¹ og dets Ender blev saa bundet op om Halsen paa den — i Reglen Moderen — der skulde bære det lille Lig til Graven — saa stod altsaa Kisten i Tørklædet, der hængte ned foran paa Brystet. Jeg har et saadant Klæde, og i det blev min lille Søster 1839 baaret til Graven.

Da jeg var Barn, var jeg med til Jens Niels' Kones Begravelse. Der var stort Maaltid inde i Soveværelset; og ned foran Sengene, der stod opstillet langs den ene Væg, hang der hvide Lagener med sorte Sløjfer. Paa hvert Lagen var der to Rækker Sløjfer, fire i hver Række. Det var en meget fin Pynt, men paa

¹ Et langt hvidt Stykke ligesom et Haandklæde, men længere og bredere. Paa Enderne af det var der paa den kunstfærdigste Maade syet store Fugle og Haner. Fryndserne var trevlet op og flettet i Mønstre.

mig gjorde det et frygteligt uhyggeligt Indtryk, saa jeg har aldrig kunnet glemme den Begravelse.

Ved Kistens Hovedende stod der tre tændte Lys, Faderen, Sønnen og den Helligaand. Rundt omkring var saa Kransene anbragt, de var runde (ikke ovale som nu) og bundne af Buxbom. I Stedet for Blomster var der hist og her anbragt hvide Dolimjøser af Tøj med et sort Øje, gennem hvilket de var fastgjort til Kransen.

Efter at der var sunget en Salme, blev Laaget sat fast paa Kisten, og saa kørte de til Kirken. Naar Ligtoget med Ligvognen i Spidsen passerede Husene, blev der kylet Vand efter Kisten. Da Uhrmageren blev kørt fra Hjemmet som Lig, og Vognen med Kisten naaede ud for Mette Anders Hus, stod hun paa Lur med en Pøs Vand, som hun strittede efter Ligvognen. Jeg spurgte hende om, hvorfor hun dog gjorde det. Jo, for hun skulde ikke have noget af at have ham og »gaa igen« i Nærheden af hendes Hus.

Begravelsestalen var mild og fredelig, som den bør være overfor det døde, forsvarsløse Menneske, og ikke som de Taler, man ofte hører nu om Stunder ved Begravelser. Der hørtes ingen Udfald mod den dødes Slægtninge, intet Fordømmelsens Ord over hans Kiste.

Efter Begravelsen kørte Folk saa hjem med deres Køretøjer og gik derefter over i Gildesgaarden, hvor de blev beværtede med Risengrød og Klipfisk. Hver Mand havde sin Ske med i Lommen. Brændevinsflasken og et Glas, som alle Mændene drak af, gik flittigt om — Konerne fik et Glas Extrakt.

Efter Maaltidet blev der ryddet op til Kortenspil, og saa gik det med »Ni Korts Sole« og »Firkort«; dertil fik de »smaa sorte« (Kaffe med Brændevin i). En Del af Konerne spillede ogsaa Kort.

Udad Aftenen fik de Smørebrød og Brændevin —

Kaffe en Gang senere, og i Regelen kunde man se, at nogle havde faaet »lige nok«.

Jeg var en Gang med til en Begravelse, hvor Størsteparten af Følget gik over og dansede i Nabo-gaarden.

Ved et Barselgilde i Axelholm ved Jyderup skulde der være et stort Gilde. Mange var indbudt. Der skulde danses, og Din Fader skulde spille med. Da Barnedaaben var overstaaet, kom der paa en eller anden uforklarlig Maade til at ligge saa meget Over-tøj (maaske det var faldet ned af Knagen) over Vug-gen, at Barnet kvaltes. Men det gav ingen Skaar i Glæden eller nogen Forstyrrelse i Arrangementet. Gildet blev holdt alligevel, og de dansede, saa det klingrede efter, lige til den klare Dag.

KARTEGILDE.

Tegning af Ove Røtzou.

Kartegilde.

Fortællinger, Viser og Sagn.

Noget, jeg tydeligt husker, er Kartegilderne.

En Vintereftermiddag kom 8 à 10 gamle Koner fra Byen for at karte for Moder. To Træbukke blev sat ind i Stuen, og derover blev der lagt Vognfjælle, nogle Bænke blev sat rundt om Fjællene, og herpaa tog Konerne saa Plads. Der var to Tranlamper til Belysning.

Naar Konerne var kommet til Sæde, blev Ulden baaret ind til dem, og saa begyndte de at karte løs. Der var jo nogle af dem, der havde et farligt godt Haandlag, og de satte en Ære i at blive rost af Moder. »Tøjerne« smed de i Tøjhækken, hvorfra Moder tog dem og bar dem op i Mellemstuen, som hun fyldte med dem, lige fra Gulv til Loft.

Det var morsomt med Underholdningen. Enten sang de Viser — i Regelen sørgelige — eller de fortalte Spøgelseshistorier, den ene mere grufuld end den anden. Det var mærkeligt nok, at jeg fik Lov til at høre paa dem; men jeg tænker, at de rent har glemmt mig i deres Ivrigheid.

Moder lagde i Regelen for, og hun fortalte:

»Ded va en Gang, at je sto øvre i Nis Pæsens Guer, i Poerden mod Sønder, je hade Lisbeth paa Armen, saa lie paa en Gang kom der pludselig en sortklædt Kvinne mæ Lin paa Hoedet guendes langs mæ Længen. »Hvem ka ded vel være«, tænkte je aa helste: Goavten; men hun svared it, hun blev stadig ved mæ a gue langsenad Længen. Men hun naaed s'mænd alder aa komme om Jørned, for hun forsvandt lie paa en Gang aa va som sonked i Joern. Ded ha nok væt Nis Pæsens Kone. Aa saanden som mæ Nis Pæsen, ded va da et Varsel, han fik, den Gang a Hans Kressen døde.«

»Vonden ded, Karen Marie?«

»Jo, Nis Pæsen hade jot ander Venner end som Hans Kressen. Kors dog heden, der var altid en voldsom Staahej, naar han kom paa Besøj. Hos Nis Pæsen fik di hels alder Kaffe, men naar som a Hans Kressen kom, fik di rivendes stærk Kaffe. Saa sker ded verken værre eller bædder, end a Hans Kressen blev syg, aa Nis Pæsen laa osse. Saa vared en Avten, a Dørren ing te Nis Pæsens Stue røj i mæ ed Brav; da sae Nis Pæsen, a han ku høre noed, aa lidt etter, a nu va Hans Kressen død. Kort etter kom der s'mænd ridendes Bud om, a Hans Kressen va død. Je boed jo sæel der inge paa Guern den Gang aa hørte, a Dørren røj i, ded va en blikkende stille Sommeravten, saa ded ku dat være Blæsten, der smak hende i.«

»Karen Marie, ve dut fortælle om den Gang, da Nis Pæsen blev forheksed,« var der en af Konerne, der bad.

»Joe, aa ded æ lissaa sandt, som a je sidder her, for han ha sæel fortalt mejed. Jo, se ded gik saanden te: Nis Pæsen sku en Dav køre te Skovs etter

Brænde; saa lissom a han kører allerbedst aa lie æ nued udfør ded Hus, hvor a Heksen boed, saa sto hun udenfor i sin Have, der jo gaar nær te Vejen. Nis Pæsen tog da Hatten av for hende, sælføllig for a gøre Nar a hende. Hun blev gael aa raavte truendes etter ham: »Ja, bi Du lidt, Du ska nok faa Din Hat behov.« Nis Pæsen tog jot nongen Notis aed aa kørte te Skovs; men saa erred, a da han paa Tilbaevejen kommer lie ud for hends Hus, va saa? saa sto Bæsterne pludselig bommende stille aa vat te aa faa længer, aa ded va lie mejed, va han end gjore, saa ku han it faa dom frem. Da han hade hulled der noed, kom han lie mæ et te a tænke paa Heksens Ord: »Du ska nok faa Din Hat behov.« Han tog da Hatten a, aa saa kaed nok være, at Hestene ku trave. Hun ha vel savtens dryssed noed.«

»Ska vi nut ha vos en Sang ovenpaa ded,« foreslog Maren Jens, aa saa sang Ane Hendriks den om Præstens Datter i Taybenhavn.

»I Præstens Have ved Taybenhavn
ved Midnat man hørte det spøge.
Det puster, det stønner saa ængstelig,
det vægrer, det flagrer saa ynkelig
som frygtsomme Due mod Høge.

Og Præstens Datter i Taybenhavn
 var skyldfri som snehvide Due.
 Ung var hun, venlig og indtagende blid.
 Til Hest og til Fods kom der Friere hid,
 at jage i skinnende Klæder.«

Saa var der vist en Turnering, hvori een særlig udmærkede sig, og da han kom til sit Hjem, skrev han til hende. Der udviklede sig snart et meget intimt Forhold, og det endte da med, at hun fik et Barn, som blev gravet ned i Haven — hun døde vist ogsaa selv —, og saa var det, at det spøjte i Haven. Et af de efterfølgende Vers var saaledes:

»Han skrev hende til paa Silkepapir,
 omridset med gyldne Kanter.
 Han sendte sit Billed, saa smilende huld,
 gemt udi et Hjerte af Perler og Guld,
 foruden en Ring med Diamanter.«

Da Ane Hendriks var færdig, tog Uhrmagerkvinden fat og sang den om:

»Den fromme Fru Signe paa Sottesengen laa«.

Den var saa sørgelig. Derefter sang Lisbeth Johans Visen om Pigen, der traadte paa Brødet. Gud, hvor de græd over den! — »saanden a traade paa den goe Guds ded davlig Brød. Aark ja, ded kommer der smænd alder noed godt ud a.«

»Næ,« sagde Moder, »de hersens bli'r for sørreligt, nu maa vi ha en lystig een ovenpaa. Kesten Jørns, ve dut syngte vos een?»

»Jo, ded ka je smænd godt, nu ska I fue ien vo ded da enner godt,« og saa sang hun den om:

»Hverken min Mama eller min Papa.«

|: Hver-ken min Ma-ma el-ler min Pa-pa skal for-hin-dre

mig |: at el-ske, hvem jeg vil,

som mit Sind staar til, u-den List og Svig. |:

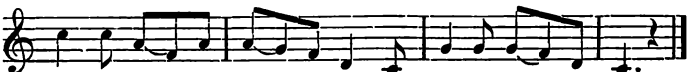
|: Guld og Pengene
blænder Øjnene,
det maa jeg forstaa, |:
|: thi nu skal han snart
giftes med en Fart,
han har mig forladt. |:

Derefter sang Mette Anders »En stjerneklar Aften i Rolighedslund.« Saa tog Lisbeth Per Laarens fat og sang med tung og drøvelig Stemme:

»Elise gik i Marken om.«

E - li - se gik i Marken om blandt al - le Blom - ster - ne. I

hen-des Sind ej Sor-gen kom, hun lo og spø - ge - de.

De sang ogsaa »Skattegraveren«, af Oehlenschläger:

samt »Længe a laa, Fjenden at slaa«. Den var vist digtet 1848.

Der var en Vise, de sang, som jeg tydeligt husker Melodien paa. Teksten handlede om en ung Pige, der skulde til Bal, og da hun ingen Sko havde, laante hun et Par, der var alt for store; for at raade Bod paa det, kom hun Halm ind i Næserne paa Skoene, men midt under Dansen kom noget af Halmen frem. Om dette synger den unge Pige selv.

Lat - ter, Hil - le-mænd, det maa jeg tro, Hal - men kom fra mi-ne

Sko, Hil-le-mænd, det maa jeg tro, Halmen kom fra mi-ne Sko.

Naar alle Konerne havde sunget hver sin Vise, begyndte de igen paa Spøgelseshistorierne.

Bole Lars lagde for:

»Ded va en Gang, a da va Kaartenspil nøre i Byen, hos Kresten Smed, a di drak, saa di blev smadderfulde allesammen; de bandte, saa ded va rent forskrækkeligt — aa ded va endda i den hellig Juletid — ja, va søns I? Ded gik osse mejed godt et Stykke Tid; men saa mærked di, a der va noed, der romstere inge under Bordet. Di saa jo saa dering, aa da saa di ed Uhyre mæ Ildøjne. Ded va »den lede«¹ sæel, som di hade maned frem mæ dørreses Eder. Uhyret va luent aa ligned en Hund. Di blev smænd saa bange, a di blev hielt ædru, aa fra den Dav aa Time a va der ingen a dom, der bandte.«

»Nu ska je sige Jer, hvorfor a Kerkdørren sidder, hvor den sidder, oppe i Kundby Kerk,« sagde Kesten Jørns. »Ded va i gamle Dave, a da lae sej en Lindorm ve Kerken, aa den laa saanden, a dens Hoed va lie ud for Dørren, saa Kerkfolked it ku komme ing. Di maat saa sæt en ny Kerkdør i ed hel anned Sted, aa ded æ Grunden te, a Kerkdørren it sidder,

¹ Man maatte aldrig sige Fanden, Djævelen eller Satan, thi det var at paakalde ham, og han kunde da komme, naar man mindst ventede det; derfor sagde man: »Den lede«, »den slemme« eller »den onde«. Nogle kaldte ham for »Erik«. Det forstod Djævelen jo ikke og kunde altsaa heller ikke føle sig paakaldt.

hvor den ska. Je ha høert sie, a Lindormen snoed sej rundt om hele Kerken. Men ded va da hels it ded enest, a da va ve Kerken, for udenfor Kerkguersdigid sto der en Aand i Skikkelse a en lille Mand, aa ded va Ole Kressen, som vi jo alle ha kendt. Han sto lissaa grangivelig udenfor Muren aa laa Armene paa Kerkguersdigid aa saa saa tungsindig ing paa Kerkguern. Aa, Gud dog heden, der sto den arme Mand hver evig eneste Dav aa kut faa Ro i sin Grav. Der va saa noen, der rued te a drysse Hørfrø, for saa vilde han forsvinde. Ded gjore di saa, aa baarte va aa bløv han.«

»Næe«, protesterede Moder, »ded gjore han nu bare slet it, for ded va mens a je gik i Skole, a Ole Kressen gik igen. For a han ku faa Ro i sin Grav, bad Præsten i Kundby paa Prækestolen for ham saanden: »Aa, Vorherre! Giv denne arme Mand Fred, saa han ikke viser sig mere.«

Ded hjalp hels it, aa saa va der jot noed anned a gøre, end som a sende Bud te Pastor Busk i Bjergby, der va saa skrap te aa mane Genganger nær — ded va han, der maned »Lang Ellen« nær —, aa va der va ded mærkelig veded, ded va, a han va parat, da di kom aa hented ham, han vidste ded forud, aa han maned ham saa nær.«

»Ja, man ska holde sej fra Spøjelserne; nu saa vi jo, vonden a de gik i Gisling,« begyndte Maren Jens.

»Vonden gikked dér?«

»Jo, ded gik it rejtig te i Kerken, der va Lys ien om Natten, aa der blev songed. Ded va di døde, der holdt Gudstjenst. Saa va der nogne Kaerle, der vilde se etter, va ded va, aa di satte saa en lang Stige op te Kerkvindued, en a dom krøv saa op aa titted ing, han naaed lie akurat aa faa set, a der va Lys deringe, aa hørte, a der blev songed. Da blev der lie

paa een Gang mørkt, Sangen holdt op, aa Stigen væl-
ted om, saa Kaerlen faldt nær aa slog sej fordærred.«

»Ja, inge paa Løvenborg spørjer ded da osse,« sagde Moder.

»Vonden ded, Karen Marie?«

»Jo, ded va den Gang, a »Lang Ellen«¹ sku begraves, da va Kisten saa tung, saa tung, a di næsten it ku slæven a Sted. Da di endlig langt om længe kom nær i Slotsguern mæen, hørte di en haanenens Skovverlatter bav dom. Di vendte dom om aa saa op; da saa di, a Lang Ellen sto i et a Vinduerne aa skrupgrined. Saa lukked di sælføllig Kisten op, aa ded viste sej da, a den va fuld a store Graasten. Ja, spørjte gjore hun nu. Saa kom Præsten fra Bjergby aa sku mane hende nær. Han fik hende smænd osse mejed rejdig maned nær, undtagen som Hoedet, men lissom ded sku te aa sönke i Joren, sae Gespensted noed, som Præsten it ku svare paa, aa saa ku han it drive hende længer nær. Di maatte smænd mure Resten te over Hoedet paa hende. Men han hade da iværfald maned hende væk fra ded Sted a aa saevt, a hun sku opstaa ude i Engene ve Tuse, for naar hun it ku dy sej aa abslut sku gaa igen, va ded saanden ed rart fredeligt Sted.«

»Fredeligt! Ja, ded maa je sku bekende; mej ha hun øverfulled,« sagde Jørn Olen fra Gislinge, der tilfældigvis var der. »Je kom en Avten guendes fra Holbæk a, aa da je saa kommer lie akurat te Tuse, va der saanden en rædsom Taave. Je forvilled mej aa kom ud i Engene. Lie paa en Gang vared, som om der va »noed«, der sprang op paa Rækken a mej

¹ Hun kaldtes baade »Lang Ellen« og »Skøn Ellen«. Hun boede ogsaa en Tid paa Nabogaarden »Vognserup«, hvor hun nok ogsaa »gik igen«. Der fortæltes, at hun, medens hendes Mand var i Krigen, fik et eller flere Børn, som hun undlivede, for at Manden ikke skulde opdage det. Der blev vistnok for en 15–20 Aar siden fundet nogle Barnekogler oppe i den ældste Del af Slottet.

aa klamred sej fast te min Hals. Ded va liemejed, hvor mejed a je stritted imod for a blive a mæ hende (for ded va sku ed Fruentømmer, der hade sort Kyse paa), aa hun slap skut si Tav. Lie i ded, a hun sprang op paa mej, raavte hun lissaa gesvindt: »En, to, trej, naar je faar talt alle disse Huller, ska je ride dej.«

Utysked vilde ha, a je sku sige et eller anned, der ku »løse« hende fra Trolddommen, men je fik skut saevt noed, da je va lie ve aa sønke i Avgrunden, aa min Tunge va som lammed. Hun red smænd paa mej, lie til a je naaed Gisling, aa saa maatte je endda rende en Omgang rundt om Huset mæ hende, ingen a hun slap si Tav. Kors, hvor hun spændte mej! Je gik straks ing aa iseng, svedte rent Angstens Sved aa fik Feber; ja, je va sku rent skidt.«

»Du hade vel faaet for mejed i Hoedet,« sagde Fader, da Jørgen Olsen fortalte denne Historie.

Fader troede i det hele taget ikke paa nogen af den Slags Historier, men Moder gik jo glat væk med til det.

*

*

*

Ved et Kartegilde derhjemme var der en Gang stor Opstandelse. Aarsagen var følgende: Nede i Byen boede der en Murermester, der enedes daarligt med sin Kone. Han morede sig da med at bilde hende ind, at han var død — han kunde nemlig længe ligge stille hen uden at røre sig eller trække Vejret, ja, han kunde endog lade være at le, hvad der end blev sagt om »Liget«. Naar Konen hentede Naboerne, kunde han godt blive liggende længe uden at røre sig — maaske ogsaa han gjorde det for at høre, hvorledes hun tog sig Dødsfaldet. Tilsidst maatte han jo vaagne op.

Men saa var det engang, vi havde Kartegilde, at hans Kone sendte Bud op til Moder om at komme derned, for nu var Murermesteren virkelig død. Der var jo nogen Tvivl, da han før havde narret dem; men efter nogen Talen frem og tilbage endte det til Slut med, at alle Kartekonerne, med Moder i Spidsen, marscherede derned.

Da de havde synet Liget, var de enige om, at denne Gang var det rigtigt nok: »Han plejer jo ellers at narre os.« De skulde saa til at vaske ham og give ham rent Linned paa. Han laa stiv og uden at trække Vejret — men da de begyndte at vaske og klæde ham, »vaagnede« han op.

Aa, Gud Fader bevares, hvor var de dog gale, da de kom hjem.

Ved Kartegilderne derhjemme fortaltes der ogsaa, at den Gang Svinningegaarden blev opført, kom der hver Nat en hvid Hest, somme Tider var den for Vogn, somme Tider uden — men aldrig med Kusk. Den løb, svedt og forpustet, ned og strøg sig lige op ad Hovedbygningen. Man mente, at den var Skyld i Svinningegaardens hurtige Opførelse, og at den skaffede Ejeren, Wittrup, Penge. Der kom mange og saa Hesten.

De sagde ogsaa, at Jordemoderens Søn var en »Forbytning«, for han havde saadan et stort Hoved. Der var bygget et Hus til ham inde i Haven, og der boede han om Sommeren. Naar han havde Anfald, hujede og skabede han sig, saa det var forskrækkeligt; saa smed de noget Seletøj ind til ham, at han kunde have at bide i.

Moder fortalte, at en Nat, hun og Fader kørte hjem fra Odsherred, var der noget hvidt noget, der havde strøget sig op ad Hestene, der blev meget bange; og meget rigtigt — en Tid efter døde der ogsaa én, de kendte.

Steffens Datter, Karen Marie, blev syg og døde. En Tid efter siger Søsteren, Bodil: »Nu dør jeg ogsaa snart, for Karen Marie har været her efter mig.« Forældrene lo ad hende, for hun var fuldstændig rask. Kort Tid efter døde hun efter kun nogle faa Dages Sygeleje.

Skolelærer Jørgensens Kusine var meget synsk. Bl. a. kunde hun se Ligtog, de og de Heste for de og de Vogne o. s. v. Og saa blot en halv Snes Dage efter skete det nøjagtigt i den Orden, hun havde sagt.

Det var utroligt, hvad der kunde findes paa, og især hvad der blev fortalt ved Kartegilderne.

Om »Nytårsny« sagde de, at dersom man tilfældigt saa »Nyet« og havde Brød i Haanden, kom man aldrig til at mangle Brød. Man maatte heller aldrig Nytårsaften se udefra ind gennem et Vindue, thi saa vilde man faa noget at se, man ikke syntes om, nemlig hvem der først skulde dø. Naar det var Nytårsny, skulde man gaa ud med sin Salmebog og tilfældigt lade den gaa op. Gik den da op paa en Bryllupssalme, betød det Bryllup, men gik den op paa en Begravelsessalme — ja, saa fejlede det ikke, at det jo betød Lig, inden Aaret var omme.

Mette Anders, Huskvinden, der tjente derhjemme, fortalte om, hvorledes det var gaaet til den Gang, da hun vilde se sin tilkommende Mand. Jo, hun havde blot Hellig tre Kongers Aften bredt et Lagen ud og drysset vistnok noget Aske derpaa. Og saa saa hun ham pludseligt lige saa livagtigt staa ved et Ledsted med en sribet Nattrøje paa. Hun havde aldrig i sine livskabte Dage set ham før, men nogle Aar efter blev de gifte.

En af mine Ungdomsveninder hørte dette om Hellig tre Kongers Aften. Det skulde hun prøve, men paa en anden Maade. Den første Hellig tre Kongers Aften

derefter tog hun et Spejl, og — som hun selv sagde, da hun i 1913 fortalte mig det — »saa gik jeg baglæns i Seng, medens jeg fremsagde Hellig-tre-Konger-Verset:

Aa, hellige Konger tre,
kommer og lader mig i Aften se
den, hvis Seng jeg skal rede,
hvis Dug jeg skal brede,
hvis Brud jeg skal være,
hvis Navn jeg skal bære o. s. v.

Og saa viste sig i Spejlet — ikke N. Nielsen, som jeg var forlovet med — men den Mand, jeg senere blev forlovet og gift med. Jeg var i lange Tider meget bange for, at jeg havde begaaet en Synd ved at bede saaledes.«

Sygdomme og deres Behandling. Hekse og kloge Koner.

Hvert Foraar kom »Aareladekvinden« fra Æblemaen ved Thorslund for at *aarelade* dem, der havde Lyst (de følte sig syge, og saa syntes de, at de trængte til at aarelades).

Moder og hendes Piger blev altid aareladt.

Moder var som Husmoder den første, der blev aareladt. Hendes Trøjeærme blev smøget op paa højre Arm og et hvidt Bind bundet meget stramt om Armen. Derefter fik hun en stor Stok i højre Haand, og den skulde hun klemme fast om og trykke haardt mod Gulvet — vel for at spænde Aaren. Ved Siden af hende stod Brændevinsflasken og Glasset, for at hun kunde faa en Opstrammer, hvis det gjordes nødigt.

Saa blødte Aareladekvinden sin Pegefinger i Munden og tørrede den af paa det Sted af Armen, hvor »Aaren skulde slaaes«. Derefter slog hun Hul paa Aaren med Aareladejernet og holdt en Skaal under Armen, som Blodet løb ned i. Somme Tider løb Skaalen helt fuld af Blod. Naar nu Moder blev bleg,

sagde Aareladekvinden: »Saa, nu kan hun ikke taale mere.« Og saa tog hun Bindet af Armen, derved standsede Blodet. Moder fik saa en Snaps.

Skaalen med Blodet blev sat ind i Kammeret et Par Timer. Somme Tider blev det helt sort, og da sagde Aareladekvinden, at nu kunde man rigtignok se, at Moder havde haft megen Syge i Kroppen, nu kom hun sig nok — og baade Moder og Pigerne følte sig altid bedre efter Aareladekvindens Besøg.

Naar Folk var for syge, saa de ikke kunde aarelades, blev der *sat Iglers paa*. Man hentede Iglerne paa Apotheket, hvorfra man fik dem udleveret i en Flaske. Iglen blev sat paa det syge Sted, og saa sugede den af den syges Blod, indtil den blev tyk, saa kunde den ikke mere og slap Taget. Naar den da blev lagt paa en Tallerken, og der blev drysset Salt paa den, spyttede den alt det røde Blod ud, og saa kunde den bruges igen. Dette kunde gentages flere Gange. Undertiden maatte der sættes flere Iglers paa. Efter endt Brug blev de gemt i Flasken til bedre Tider. Iglerne kunde somme Tider være sære, sidde og »kringle« og vilde ikke tage fat, men der var en Kone derhjemme, der kunde ordne dem for det, og saa bed de, saa det var en Fornøjelse.

Jens Jakob var en Gang hos de kloge Folk ved Æblemaen, han havde Feberen, han fortalte selv, at de havde *bundet Feberen til et Træ*. Feberen gik ihvertfald over, og den kloge Kone fik en Daler for sin Ulejlighed.

Mange Aar efter, c. 1880, raadede min Svoger mig til at søge denne kloge Kone til en af mine Døtre, der havde engelsk Syge. Han kørte for os derhen, og Konen maalte og læste over Barnet, saaledes som det sig hør og bør. Da vi skulde til at køre hjem, stak hun en lille flad Pose med Kirkegaardsjord i til

os, den skulde Barnet bære paa Brystet, saa kom det sig nok.

En anden Familie havde en lille Dreng, der var saa medtaget af engelsk Syge, at Lægerne havde opgivet ham. En klog Kone, som de søgte, raadede dem da til at lade Drengen spise af det Trug, Kattene fik Æde af.

De tog saa hjem med Drengen, og han fik derefter, i største Hemmelighed, sin Mad fra Kattetruget. Forældrene var meget bange for, at det skulde komme ud blandt Folk, men Drengen kom sig skam og er da levende endnu.

Naar nogen blev syge og de mente, at Troldtøj eller Hekseri var Skyld i det, smeltede de Bly og holdt det over det syge Sted, det dannede da nogle Figurer, hvoraf de kunde se, om det var onde Mennesker, der havde fortroldet dem. Der var saaledes een i Sandby, der pludselig blev syg, men det opklaredes snart, at det var, fordi Vedkommende havde taget et enligt Æg op.

Da min Søster Lisbeth var lille, blev hun en Dag syg. Moder kunde ikke finde nogen bestemt Aarsag, det var mistænkeligt, men da det saa ovenikøbet gik ned i Benet, var Moder klar over, at der var Hekseri med i Spillet. De gik nu Lisbeth haardt paa Klingen og spurgte hende ud, om hun ikke havde set noget (Halmstraa eller lignende) ligge overkors, eller om hun ikke havde taget et enligt Æg op. Jo, hun havde meget rigtigt taget et Æg op ude i Haven, saa var den jo tydelig nok. Moder lod straks spændé for og lod Karlen køre alt, hvad Remmer og Tøj kunde holde efter den kloge Kone fra Æblemaen. Da hun kom, beordrede hun, at der straks skulde »rendes Bly« over det daarlige Ben. De smeltede saa noget Bly og holdt det hen over Benet. Da det var størknet, havde

der dannet sig forskellige Figurer, Takker, Spidser og Rundinger:

»Der kan I selv se, det er da tydeligt nok«, sagde den kloge Kone til Moder, »men nu skal Benet nok komme sig.« Og Benet kom sig skam ogsaa, men jeg for min Part har efter dette aldrig taget et enkelt Æg op. Det skal jeg ikke have noget af.

Niels Pedersen (ikke Morfader) var saa slem til at gøre Nar af de kloge Mænd og Koner. Hans Kone sagde da til ham, at det skulde han ikke, da han gerne selv kunde faa Brug for dem, men han lo hende blot ud.

Imidlertid blev han syg, og Lægerne kunde ikke hjælpe ham, det blev ringere og ringere med ham og tilslut bad Konen, om hun ikke maatte hente den kloge Kone, og i sin Vaande gav han Lov. Hun kom saa og gav ham noget, og saa blev han rask.

Naar der var noget særlig alvorligt paa Færde, søgte vi altid den kloge Kone i Reerslev. Forfatteren Anton Nielsen, hvis Fader var Lærer i Reerslev, fortæller i sin Bog »Landsbyliv i Trediverne« følgende om hende: ¹

»En Gaardmandsdatter fra Nabosognet kom og lejede to smaa Stuer hos en Skrædderfamilie i vor By. Hun var den Gang 28 Aar, stor, fyldig og smuk efter Bondens Skønhedsregler, som imidlertid ikke ganske falder sammen med Kunsternes. At en ung Pige lejede sig Værelser og levede alene, var højst paa-faldende; vi havde ikke Sypiger for 50 Aar siden, men Gaaden blev løst, da vi fik at vide, at det var en klog Pige.

Hendes Moder, en Gaarmandsenke i Annexet, var død, Fæstet var ude, og Børnene maatte bort, da der ikke var Sønner og heller ingen Svigersønner, der kunde fæste Gaarden. Moderen havde forresten haft en sørgelig Skæbne. Hun havde fra sin Moder igen

¹ Se endvidere Karoline Graves »Fra Halleby Aa« S. 204.

»arvet Klogskaben«, muligt var den gaaet gennem flere Slægtled. Og hun havde været klog Kone i mange Aar til stor Forargelse for Læger og Herredsfogeder, der ikke kunde faa fat paa hende. Men en Løjtnant, som var i Besøg hos Præsten, forstod Tingen. Han forklædte sig i en Bondedragt af hvidt Vadmel, som brugtes paa den Tid, derpaa gik han ud og skar en Lok Haar af en Kohale, og saaledes gik han til den kloge Kone og spurgte om Raad for en syg Ko. Da samme Løjtnant kunde tale Bondesproget aldeles nøjagtigt, fik Konen ingen Mistanke, men gav ham Besked om nogle hemmelige Kunster. Derefter meldte han hende til Øvrigheden, hendes Folk maatte vidne mod hende, og hun kom i Tugthuset i 10 Aar. Da hun kom tilbage, var hendes Helbred ødelagt, hendes Sind nedbrudt, og Familien var kommen i Fattigdom. Det var en smuk Laurbærkrans, Løjtnanten flettede sig der.

Den stakkels Kone, som aldrig havde skadet noget Menneske, og som selv troede paa »Klogskaben«, hun praktiserede aldrig mere, men inden hun døde, havde hun overgivet »Klogskaben« til sin Datter Ane, der nu var kommet til vor By at bo.

Hendes Bopæl var i et kønt lille Hus midt i Byen. Det varede kun et Par Uger, efter at hun var kommen, at hendes Rygte var farede det halve Sjælland over, og fra den Tid af holdt der daglig Vogne med fraspændte Heste for hendes Dør. Det var mest Folk langt borte fra, der søgte hende.

Men »den kloge Pige« var bleven advaret ved sin Moders Skæbne, og derfor var hun meget forsigtig.

En Bonde, som boede i en Afstand af 2—3 Mil, kom kørende med sin syge Kone. Han spænder Hestene fra og binder dem bag ved Vognen, saa at de kan æde. Derefter gaar han og Konen ind til Pigen, og Manden begynder:

»Vi er taget her hen for at bede dig, om du ikke kunde sige »vor Mo'er« et godt Raad. Hun er saa forskrækkelig plaget med Riven og Sliden i Laar og Ben og alle Lemmer.«

»Ja, jeg har saamænd aldrig Ro hverken Nat eller Dag«, siger den syge.

»Det kan godt være, men hvad kan det hjælpe, I kommer til mig om det? Jeg er kun et sølle Tossehovede, der ingen Ting ved«, siger Pigen.

»Ja, men du ved dog mere end vi andre«, siger Manden, »for vi har hørt om saa mange, som du har hjulpet.«

»Aa, det er ikke andet end Løgn og Sludder! Er det ikke andet, I vil, saa kan I gerne rejse straks.«

»Men vi vil betale dig alt, hvad du forlanger.«

»Jeg forlanger ikke andet, end at I skal gaa jer Vej.«

Da Pigen bliver mere og mere vred, bliver Konen forskrækket og trækker sin Mand ud af Døren. Han gaar da hen til Vognen og sysler med Hestene, som han vil have spændt for. Men saa kommer Skrædderkonen:

»God Dag! Skal I kjøre straks igen? Det har vel ikke saadan en Jaghast. Lad Bæsterne æde lidt endnu og kom indenfor. Jeg synes »Kvinden« ser ud til, at hun kan trænge til en Kop Kaffe, for I har vel rejst en lang Vej.«

Naa, det var da et »borgerligt Ord«, synes Ægtefolkene. De kommer ind og bliver opvartede med gode Sager og behandles med stor Høflighed af Skrædderfolkene. Saa fortæller de jo den Medfart, de havde lidt af Pigen, og klager over, at de har kørt den lange Vej omsonst.

»Ja«, siger Skædderkonen, »hun er jo saadan lidt aparte til at »tage igjen« Folk. Men hun mener det saamænd ikke saa slemt. Nu skal jeg følge »Kvinden« derind, saa er hun kanske blevet bedre til Sinds.« Ja, den fremmede Kone tør næsten ikke vove det, men hun bekvemmer sig da omsider til at gaa ind til Pigen igjen, fulgt af Skædderkonen.

Denne tager saa Ordet og siger:

»Det er rent galt med denne stakkels Kone, hun er saa plaget af »Jægten«, og der er ingen Doktor, der kan hjælpe hende. Du skulde da ikke vide noget, Ane?«

Nu begynde Pigen igen og forsikrer om sin Uvidenhed, men dog i en mildere Stemning end før. Efter langvarige Underhandlinger siger hun endelig: »Ja, naar jeg fejler saadan noget, saa tager jeg en Theske-

fuld af disse Draaber 3 Gange om Dagen, og saa gnider jeg mig ind med Klokkefedt paa de Steder, hvor det gør mest ondt. Du kan jo gerne prøve det, men jeg kan ikke sige, enten det hjælper dig eller ej.«

Naa, nu var Sejren vunden. Den syge Kone fik Draaberne. Hun lagde 2 Rbd. paa Bordet, men Pigen saa ikke til den Side; derpaa takkede Konen og gik.

Da Solen var ved at gaa ned, kom Skrædderkonen hen til mine Forældre og fik mig til at gaa op i Klokketaarnet for at skaffe Klokkefedt. Jeg maatte da i samme Øjeblik, som Solen gik ned, skrabe en Del Klokkesmørelse af, og det skulde gøres stiltiende. Skrædderkonen turde ikke selv gaa op i Taarnet.

Om Kuren hjalp eller ikke, kan jeg ikke fortælle. Men Søgningen blev ved, og Ceremoniellet blev uforandret; kun med den Forskel, at tilsidst lærte Folk altid at faa Skrædderkonen med derind. — Omsider giftede Pigen sig med en Karl fra Byen, en temmelig indskrænket Person, men hun var jo klog nok for dem begge. For hendes Penge fæstede de en Gaard, og nu blev hun ophøjet til den »kloge Kone«. Hun praktiserede uhindret til sin Død, der indtraf for 9—10 Aar siden.« (ca. 1883—84.)

Jeg vil meddele nogle Eksempler paa hendes mærkelige Evner.

Min Fætter, Jens Jakob, blev gift med min Præstekammerat, Maren Kirstine, og de fik en Gaard i Syvendekøb ved Mørkøv. Maren Kirstine havde en Finger, der var Benedder i. Doktoren havde flækket den, men lige meget hjalp det. Han kom næsten hver Dag og saa til hende, tilslut vilde Maren Kirstine ikke vise ham Fingeren mere, men tog altid et af de smaa Børn paa Skødet, naar han kom, for at blive fri for at vise ham Fingeren.

Jens Jakob tog saa ned til den kloge Kone i Reerslev for at spørge hende til Raads, om denne Tur fortæller han selv:

»Da jeg kom derned, kunde jeg ikke køre ind i

Gaarden, det var der i det hele taget ingen fremmede, der kunde, jeg maatte køre om i en Smøge og holde, der var der nogle Hyldebuske, som jeg bandt Hestene ved.

Hun laa ude i Haven og tog Kartofler op. Jeg gik hen til hende og sagde: »God Dag.« Saa saa hun op paa mig med saadan nogle strenge Øjne og sagde: »Hvad vil I her, hvad vil I dog her?« Og stadigt saa hun paa mig med dette underlige stive og følelsesløse Blik.

Naa, vi gik saa ind, og da vi først var gaaet gennem Stuerne og kommet op i Øverstestuen, havde hun ikke mere det strenge Blik, men var god nok. Da jeg havde forklaret hende Sygdommen, skrev hun noget op, som skulde købes paa Apotheket. Jeg spurgte hende om Fingeren nogensinde kunde læges, da Benedderen jo stadigt holdt Saaret aabent: »Jeg siger, at naar Benet er kommet, er Saaret lægt,« svarede hun. Og meget rigtigt. To Dage efter kom Benet (yderste Led af venstre Tømmelfinger), og Fingeren var lægt med det samme.«

Men den kloge Kone kunde meget mere. Hun kunde sige, hvem og hvad man havde mødt paa Vejen. Uheld man havde haft undervejs, talte hun om, som om hun havde været med. Og hvis hun fik et Stykke Tøj, der havde tilhørt en syg, kunde hun, ved blot at føle paa det, sige, hvad den syge fejlede. Hun kunde ogsaa fortælle, hvad der foregik langt borte.

Vi mødte en hel Familie, der havde været nede for at spørge hende om Raad for deres Besætning, som de havde saadan Uheld med — de fleste af Kreaturerne døde. Af en eller anden Grund vilde hun ikke raade dem, og de sad nu og græd paa Vognen. Da vilde Skæbnen, at vi ogsaa fik Uheld med vores Besætning, alting døde, og der var ikke noget, der vilde lykkes. Jeg tog da derned og forklarede hende det, som det var. Hun raadede mig da til at grave en levende Kalv ned der, hvor Kvæget var, og

saa gav hun mig noget Frø, som jeg skulde give Kvæget. Jeg kunde ikke faa mig selv til at grave Kalven ned og nøjedes derfor med at give Kvæget det Frø, jeg havde faaet. Det kom sig skam ogsaa, og jeg havde ikke Uheld mere«

Niels Johansen fra Jyderup kørte en Gang ned til den kloge Kone. Paa Vejen derved kom de forbi et Træ, hvori der sad nogle Krager. Da sagde Niels Johansen: »Jeg kan saamænd lige saa godt spørge de Krager om min Sygdom som den kloge Kone«.

Aldrig saa snart var han kommet indenfor Døren hos den kloge Kone, førend hun sagde til ham: »Hvad vil Du her, Du kunde jo lige saa godt have spurgt de Krager, der sad i Træet«.

En Gang, min Niece blev meget syg, sendte hendes Moder Bud ned til den kloge Kone, og Budet havde et Stykke af den syges Tøj med. Idet Budet gik, sagde min Niece: »Det kan vist ikke nytte noget, for jeg tror ikke paa det«.

Det første, den kloge Kone sagde til Budet, da han overrakte hende Tøjet, var: »Hvad vil hun dog søge mig for, hun tror jo ikke paa mig«.

Den kloge Kones Moder var ogsaa i Besiddelse af denne mærkelige Evne, der satte dem istand til at vide, hvad der foregik langt borte. Hendes egen Svigersøn sagde, at hun vidste alt, hvad der blev sagt ude i fri Luft og som angik hende, men ikke, hvad der blev sagt inde. Han talte derfor aldrig om hende, uden naar han var under Tag.

En Dag var tre Mænd i Skoven efter Brænde. Talen faldt da paa den kloge Kones Moder og hendes tre Døtre. Den ene af Mændene foreslog da for Spøg, at de skulde tage hver sin af Døtrene til Kone: ». . . og Du«, sagde han til den ene af Mændene, »skal have den rødhaarede«.

Da de efter endt Brændelæsning kom forbi Stedet,

hvor den kloge Kones Moder boede, raabte hun til dem: »Naa Karle, hvem af Jer er det saa, der skal have den rødhaarede?«

Medens Din Fader var hjemme (inden han blev gift med mig), kom den kloge Kones Datter en Dag derind i et Ærinde. Da hun skulde til at gaa, var der nogen, der ironiserede over Moderens Klogskab; hun blev vred, saa sig om ude i Gaarden med saadan et underligt Blik og sagde: »Det skal I nok faa betalt.« Saa gik hun.

Nogen Tid efter kom der en Mængde uforklarlige Uheld over Gaarden, og paa et Aar døde der en Hest, to Køer, nogle Faar og Svin, ja der døde vistnok meget mere. Nogle skjulte Kræfter behøver der jo ikke at ligge i dette; hvis hun blot har drysset noget giftigt Frø i Kreaturerens Æde, har man jo Spillet gaaende, som han sagde, Bonden, han væltede med Musikanterne.

Boelsmand Jørgen Nielsens Fader i Sandby havde nogle Køer og Faar, der døde paa Marken. De kunde ikke begribe af hvilken Grund. Saa var der nogen, der raadede dem til at søge den kloge Kone i Reerslev. En skønne Dag tog de saa derned. Da de kom derned, skældte hun dem ud, hvad de vilde der efter o. s. v., men da de havde fremført deres Ærinde, fortalte hun endelig langt om længe, at de bare skulde lægge Mærke til, hvem det var, der om Morgenen kom listende langs med et Gærde og kastede noget i Græsset. Det var en Kvinde, og de kunde godt faa det hele at se i en Spand Vand, hvis de vilde.

De tog saa hjem, holdt Vagt om Morgenen, og meget rigtigt kom der før Dag en Kone listende langs med Gærdet og kastede noget Frø i Græsset. Det var en Kone (der boede der, hvor Sortejeus havde boet, oppe ved Landevejen mellem Svinningegaardens Mølle

og Drusebjerg), der havde kastet Frøet; det var vist Bulmeurt.

Maren Jens, der passede Moder og mig, da jeg blev født, stod en Dag og *kærned* Smør hos os, men hun kunde bære sig ad, hvordan hun end vilde, saa blev der ikke noget Smør. Efter Raadslagning med Moder og Mette Andes blev de enige om at hede en Hesteko og lægge den under Kærnen, dersom der saa efter det kom nogen og vilde laane noget, var det et Bevis for, at der var Hekseri med i Spillet, og man maatte da ikke laane noget ud, da Laaneren var Skyld i, at der ikke blev noget Smør.

Ligesom nu den gloende Hesteko laa allerbedst under Kærnen, hvad saa? Saa kom minsandten Heksens¹ Datter og bad, om hun maatte laane et Hypejern til at huppe Kartoffler med — noget, de fandt meget mærkeligt og mistænkeligt, da saadan et Jern jo fandtes i ethvert Hus.

Sagn om Varulve, Marer, Nisser, Trolde, Spøgelse og Tyve.

Der var saamænd nok til at gøre een utryg. Naar der var Barselkoner i Byen, hoppede *Varulven* omkring paa tre Ben, den var altid paa Jagt efter Barselkonerne, da den drak Blodet, men kunde man blot naa at faa vendt Forklædet, havde den ingen Magt.

Vores Karle klagede over, at »Maren« om Natten listede sig ind i Karlekammeret og red dem, saa de var helt svedte. Intet Under, at Moder under disse Forhold fik gennemført, at der blev sat Knive over alle Dørene (ogsaa Stalddørene), paa det at Hekseri, Troldtøj og andet Djævelskab ikke skulde drive deres Koglerier paa hendes Enemærker.

¹) Hende, der forheksede Morfaders Heste.

Sofie Andes havde en Plet paa det ene Øje; de sagde, det var et Søm, der var slaaet ind. Hun fortalte, at nede paa Lars Madsens Gaard havde de *forheksede Grise*. Grisene gik bag efter hinanden rundt i Cirkel. De søgte da den kloge Kone — ikke hende i Reerslev —, der gav dem det Raad, at de skulde binde røde Sløjfer paa Grisene. Om det hjalp, ved jeg ikke.

(For et halvt hundrede Aar siden havde vi ogsaa her paa Torpelund et Kuld Grise, der en skønne Dag pludselig begyndte at gaa saadan rundt i Heksering; de gik lige saa pænt og akkurat efter hverandre, og fra det Øjeblik af vilde de ikke trives, de blev ringere og ringere, tilsidst solgte vi dem for næsten ingen Ting, og saa skulde Du have set, saadan som de nu trivedes hos den ny Ejer. Jeg gad vidst, om ikke Maren Per Tuemose kendte noget til det; hun boede jo i et Hus her oppe paa Marken og kunde nok ligne en Heks, lille, krumbøjet og med Stok i Haanden, og aldrig saa hun Folk i Øjnene.)

Helgogaards Svigerfader, Niels Pedersen i Kundby, havde en *Nisse*, der hjalp dem. De havde ikke ret meget Mælk, men kunde ikke desto mindre paa en eller anden ubegribelig Maade fede 6–8 udmærkede Fedekalve, og de tjente mange Penge. Nissen boede oppe paa et Stænge, og der var aldrig nogen, der maatte gaa derop; gjorde de det alligevel, fik de enten smækket Loftslommen i Hovedet eller blev mørbanket af Nissen.

Jens Gregersen¹ i Kundby havde ogsaa et svimlende Held med sig i alt, hvad han foretog sig, men det var da heller ikke saa underligt, da han havde »*Cyprianus*«.

En Gang blev der *stjaalet* noget hjemme. Det var da Skik og Brug, at man satte et rundt *Sold* paa en

¹ Om ham se Holbæk Amts historiske Aarbøger 1913, S. 30.

Saks' Spidser og satte det i en hurtig omdrejende Bevægelse, samtidigt skulde man nævne en hel Del Navne og deriblandt ogsaa den mistænkte, saa vilde Soldet standse af sig selv, naar Tyvens Navn blev nævnt. Undertiden maatte Navnerækken gentages flere Gange. Vi prøvede det, og paa denne Maade blev Tyven virkelig fundet. Det blev anset for at være et sikkert Middel.

Dersom man ønskede at *slaa et Søm i Øjet paa Tyven* for at man lettere skulde kunne kende ham, eller ganske simpelt hen for at give ham Tyvsmærket, skulde man lade Smeden tre Torsdag Morgener bagvendt smedde et Søm (d. v. s. han skulde vende Ryggen til Ambolten og stikke Armene bagud og paa denne besværlige Maade smedde Sømmet). Naar man da havde Sømmet, skulde man tage en Hammer og af al Magt slaa paa Sømmet samtidigt med, at man bad Fanden om at »slaa til«.

Det er nu egentlig mærkeligt nok, for *Trolde* mærkede vi aldrig noget til — om det nu kan skyldes Moders Foranstaltninger med Knivene —; derimod hørte jeg som Barn, at der var en Bakke etsteds, hvori der paa den Tid, altsaa i min Barndom, boede Trolde.

En skønne Dag gik disse Trolde ned i en Gaard og lagde en lille *Troldepige*, som de vedblev at staa i den livligste Forbindelse med. Da Pigen, der iøvrigt lignede alle andre Smaapiger, voksede til og kom i Skole, kunde det undertiden hænde, at hun fik Besøg hjemme fra Bakken. Enten kom der en lille Fugl, der bankede paa Ruden, eller det var en Kat, der kælent strøg sig op ad hendes Ben. Naar hun saadan fik Bud, blev hun helt aandsfraværende, gav sig til at lytte med den mest spændte Opmærksomhed og sagde pludselig og med saadan en alvorlig Stemme: »Saa, nu maa jeg afsted, der er Bud efter

mig«. Og saa fo'r hun ud af Skolen og op til Trol-
dene i Bakken, hvor der var stort Kalas.

Naar det var Taage, løb hun altid op i Bakkerne;
hvad hun der foretog sig, ved ingen.

Pigen voksede jo til, men Trolde kom stadigt og
saa til hende; de havde da altid Kattes Skikkelse paa,
for dem var der jo ingen, der fattede Mistanke til.

En Dag var der en Mand, der ved et rent Tilfælde
uset overværede et Møde mellem to Trolde, der havde
omskabt sig til Katte for at kunne besøge Pigen. Den
ene kom fra Bakken og skulde ned paa Gaarden, den
anden kom fra Gaarden og skulde hjem i Bakken.
Hvad Manden hørte, Trolde sagde, husker jeg nu
ikke, men Hovedindholdet var: »Hun staar og bager
Pandekager, Majam er der allerede, saa Du maa skynde
Dig, hvis Du ogsaa vil have een«. Derefter skiltes
Kattene. Den fra Gaarden gik hjem i Bakken, og den
fra Bakken gik nedad mod Gaarden.

Manden, der havde overværet denne Samtale, skulde
tilfældigt ned paa Gaarden, og han blev meget for-
bavset, da Pigen virkelig stod og bagte Pandekager,
og ved, at der gik en stor, graa Kat, der strøg sig
kælent op ad hendes Ben. Lidt efter kom den Kat,
Manden havde set paa Vejen, ind i Køkkenet. »Hvad,
kommer Du ogsaa«, sagde den Kat (Majam), der alle-
rede var der. Den nyankomne Kat snurrede nok saa
venligt op ad Pigens Ben, og hun gav den saa en
Pandekage. Om denne Piges Samkvem med Trolde
talte man den Gang meget, og Historierne var kendt
over det meste af Amtet. Det sagdes iøvrigt, at hun
paa Grund af Samkvemmet med Trolde blev døbt
om. Hun var iøvrigt en meget god og rar Kone og
døde forgangen Aar.¹

Efter at jeg var blevet gift og kom ud paa Torpe-

¹) Se endvidere: Karoline Graves »Ved Halleby Aa«, Side 196.

lund, var der en af vore Nabokoner, der fortalte følgende:

»Da min Fader tjente nede paa Aagaard, var der en Røgter paa Gaarden, der var Kærest med Pigen. Det endte jo, som det plejer, en skønne Dag skulde hun have et Barn, og dermed var Kærligheden forbi fra hans Side. Han vilde hverken høre eller se hende eller i det hele taget vide noget af hende at sige.

Da Pigen mærkede, at det var saadan fat med ham, sendte hun ham den Hilsen, at hun nok skulde huske ham. Fra det Øjeblik havde han aldrig Ro om Natten. Der lød Støj i Stalden, som om alle Køerne var løse; men naar han kom derud, var der ikke noget i Vejen.

En Nat var det særligt slemt, og han fór da ud i Stalden. Der var da ogsaa meget rigtigt en Ko, der havde kælvet. Han slæbte og slæbte i Kalven for at faa den hen, hvor den skulde være; men han kunde næsten ikke slæbe den henad Gulvet. Endelig, langt om længe fik han den hen paa dens Plads. Da lød der en haanende Skoggerlatter, og Kalven forsvandt spurløst; og da han derefter saa hen til Koen, havde den slet ikke kælvet. Gud! Hvor var han dog træt og svedt af at slæbe.

Dér kunde han ikke blive længere — overfor Forgørelse og Troldom kan intet kristent Menneske staa sig —, og det endte da med, at han rejste op paa Kattrup — men det hjalp ikke; thi da min Fader senere traf ham og spurgte ham om, hvordan det nu gik, svarede han, at det var lige det samme, han havde aldrig Rist eller Ro om Natten. . . «

En Gang kørte Gaardejer Niels Larsen fra Thorslund tillige med sin Kone paa Hovedlandevejen mellem Svinninge og Kathrinedal. Pludselig saa de en hvid Skikkelse, der kom svævende hen ad Vejen; den

strøg sig helt op ad Hestene. Kort Tid efter døde Konens Broder.

Rasmus Mortensen, der boede i Tornved, var en Aften alene hjemme med sin Moder og Broder. Faderen var i Holbæk. Som de nu sidder allerbedst om Aftenen, hørte de alle tre, at Vognen rumlede ind i Gaarden. Sønnerne rejste sig for at gaa ud og hjælpe Faderen med at spænde fra; men idet de rejste sig, hørte de Faderen træde ind i Gangen. Døren gik op, og han stod der med Vanterne i Haanden. Saa forsvandt han. Da Sønnerne kom ud i Gaarden, var hverken Faderen eller Vognen der — først noget efter kom han kørende. Kort Tid efter døde han.

I Kundby Smedie var der ogsaa *Spøgeri* — men det er efter at jeg er kommet herud paa Torpelund.

Stines Broder, Jakob Christensen, gik en Aftenstund fra sin Farbroder, der boede nede i Byen. Da han kom hen i Nærheden af Smedien, hørte han, at det smeddede derinde. Ligestraks tænkte han ikke noget over det; men da det blev ved med at smedde, medens han gik hen ad Gaden — Kl. var 12 —, var han klar over, at der maatte være noget mere ved det. Han vendte om og gik flere Gange der forbi; men hver Gang, han kom til Smedien, holdt det op, og hver Gang, han fjernede sig, begyndte det igen.

Kapellanens Pige (Kapellan Saabye boede lige ved Siden af Smedien), hørte det ogsaa. Hun turde ikke ligge der alene om Natten og gik ind til Saabyes, saa fik hun Lov at sove inde hos dem.

Det smeddede flere Gange. Da min Svoger, Niels Frederik, hørte disse Historier, spurgte han Kapellanen, om der kunde være noget om det: »Ja, véd De hvad, N. Fr. Petersen, der er jo Ting i Naturen og foregaar Ting mellem Himmel og Jord, som man ikke kan blive klog af; og Biblen benægter jo ikke, at der er noget overnaturligt til.«

Afslutning paa Moders Fortællinger.

Den 8. August 1863 blev jeg ringforlovet med Sognefoged Anders Olsens ældste Søn, Jens Christian, og den 6. Juni 1865 stod vort Bryllup i Kundby Kirke.

Jens Jakob og hans Søster Sofie kom kørende helt nede fra Kværkeby for at være med. Jeg gik ind paa

Lisbeths Gaard og pyntede mig. Jeg havde en sort Silkekjole med et lille Slæb paa. Livet sad ned i en Spids foran og bag paa. Jeg havde Myrthekrans — men ikke Slør (det brugtes den Gang ikke blandt Bønder), hvid Kniplingskrave, der sammenholdtes af min store Guldbrosche, klare, hvide Underærmer med Kniplingsmanschetter som Kraven, fine, hvide Strømper, sorte Brunelsstøv-

Moder (ca. 1862).

ler, der den Gang var højeste Mode. Jeg havde ogsaa et hvidt Kniplingstørklæde.

Din Fader havde meget fin, sort Klædesfrakke og Benklæder samt udskaaren, sort Atlaskesvest. — Vi havde begge hvide Skindhandsker paa.

Jens Jakob var Kusk for Din Fader og mig, og vi var i Spidsen for en 16—17 Vogne. Det var et dejligt Solskin, men der kom enkelte Draaber Regn — det var heldigt, blev der sagt.

Hverken mine Forældre eller Lisbeth var med i

Kirken; de skulde blive hjemme og tage imod os, naar vi kom fra Kirke — saaledes som det hørte sig til.

Min Søstermand, Niels Frederik, og din Faders Søstermand, Hans Jensen fra Jyderup, var Brudemænd. Jens Jakobs Søster, Sofie, og din Faders Søster, Christiane, var Brudepiger (Christiane havde brun Damaskeskjole paa).

Provst Formann viede os. Han holdt saa meget af mig, og holdt en saa smuk og bevæget Brudetale, at alle de gamle Gaardmænd fra Sandby græd, og selv efter at vi var kommet ud paa Kirkegaarden, løb Taarerne ned af Kinderne paa dem, da de skulde ønske mig til Lykke, det var samtidigt en Slags Afsked, da jeg jo skulde rejse hjemmefra næste Dag.

Da vi kom hjem fra Kirke, var der dækket til os i Øverstestuen. Medens vi spiste, var der 4 Mand (af Din Faders Bekendtskab), der spillede for os, det var Christian fra Aagaard, vel en 15 Aar, Hans fra Næsby og, saavidt jeg husker, Herman fra Vinstrup og Hansen, Holløse. De spillede Sange og »Stykker«, og spillede fortrinligt

Vi fik Risengrød, Steg, Syltetøj og Kaffe.

Da Maaltidet var forbi, blev Stuen ryddet til Dans.

Der blev først danset tre Valse, som kun Bruden og Brudfolkene maatte danse.

Den første Vals dansede jeg med min Plejebroder Jens Jakob, Niels Frederik dansede med Christiane og Hans Jensen med Sofie fra Kværkeby. Saa først maatte jeg danse med Din Fader. Derefter dansede vi alle Slags Danse. Vore Folk, som vi jo havde i mange Aar, var selvfølgelig med at danse. Provsten, Provstinden og Sønnen Emil var med, og Sønnen dansede, saa det klingrede efter, der var heldigvis den Gang ingen sur Mission, der tog Forargelse af det,

ligesaa lidt som af det Kortenspil, der var i Gang i de to Stuer. Ud paa Natten fik vi skaaret Smørebrød, og hele Tiden gik det jo med Kaffe og Punsch.

Vi dansede omtrent til den lyse Dag.

Min Svoger Ole fra Jyderup kørte saa hjem, men kom igen tidlig paa Formiddagen og tog din Fader og mig med, og saa kørte vi ud paa »Torpelund«, som vi havde købt. Min Fader var kørt herud i Forvejen for at tage imod os. Jeg vilde saagerne være blevet lidt længere derhjemme i mit gamle Hjem, men Moder vilde absolut have os afsted.

RETTELSE. Fodnoten S. 42 skal ændres saaledes: »Dette Folkeæventyr, som her første Gang trykkes i en sjællandsk Gengivelse, hører til samme Type som Grundtvigs Gml. d. Minder II Nr. 312 og III Nr. 8, E. T. Kristensens Jyske Folkeminder V Nr. 37. (Medd. fra Arkivar Hans Ellekilde. Dansk Folkemindesamling).

Faders Slægt

Slægten paa mødrene Side

Gdr. *Hans Christensen* i Høed
f. 1747 † 1815
g. m. *Ellen*, f. 1749 † 1829

Gdr. *Christen Hansen*, Høed
f. 1785 † 1862
g. m. ¹⁾ *Karen Jensdatter*, f. 1788 † 1831
²⁾ *Juliane Bauer*, f. 1801 † 1857

Karen
f. 10. 3. 1809 † 14. 3. 1890
g. m. ¹⁾ Gdr. *Lars Andersen*, Jyderup
²⁾ Gdr. *Anders Olsen* →

Slægten paa fædrene Side

Gdr. *Anders Andersen*
g. m. *Ane Johansdatter*

Ole Andersen
f. 1778 eller 79 † 1814
g. m. *Christiane Marie Jørgensdatter* ←
f. 1787 †

Anders Olsen
f. 9. 1. 1808 † 15. 12. 1890
Gaardejer og Sognefoged i Jyderup
Ejer af »den gamle Kro« (Skovgaard)
g. m. *Karen Christensdatter*

Jørgen Rasmussen, † ca. 1790
Hjul- & Karethmager ved Torbenfeldt
g. m. *Bodil*

Christiane Marie Jørgensdatter ← f. 1787 †
Hans Herman f. 1786

Jens Christian f. 22. 9. 1835 † 29. 5. 1901 g. m. <i>Johanne Marie Hansen</i> fra Sandby	Karen Marie f. 18. 3. 1837 g. m. Hestehandler <i>Hans Jensen</i> , Ellebjerg	Ole f. 4. 11. 1838 † 5. 5. 1841	Lars Peter f. 6. 4. 1841 † 13. 1. 1855	Christiane f. 9. 4. 1843 g. m. Gdr. <i>Dedenroth</i> , Jyderup	Ole f. 27. 6. 1847, † 7. 4. 1909 g. m. <i>Marie Petersen</i> fra Allehave	Johanne f. 27. 9. 1851, † 7. 7. 1880 g. m. Gdr. <i>Salomon</i> <i>Olsen</i> i Tornved	
<i>Kathrine</i> g. m. kgl. Kapelmusikus <i>Fr. Marke</i>	<i>Marie</i>	<i>Christiane</i> g. m. Kunstmaler <i>Ove Rützou</i>	<i>Hans</i> †	<i>Ingeborg</i> †	<i>Hans</i> †	<i>Christian</i>	<i>Johannes</i>

Moders Slægt

Slægten paa fædrene Side

Lyder Jørgensen, f. ca. 1700 † 10. 6. 1784

Gaardfæster i Bøgede

g. m. ¹⁾ Birgitte Larsdatter

²⁾ Johanne Mortensdatter

Lars Lydersen, f. 1745 † 1825

Gaardfæster i Bøgede

g. m. Kirsten

Birthe Larsdatter, f. 1781 † 1854

g. m. ¹⁾ Selvejer Hans Thomassen i Kværkeby, f. 1779 † 1809

²⁾ Hans Hansen fra Gjørsløv, f. 1761 † 1834

Hans Thomassen
f. 1810 † 1880

Lars
f. 1816

Jakob
f. 1813 † 1853
g. m. Caroline Larsen
(de boede i Slangerup
ved Ringsted)

Johanne
f. 1821 † 1843

Hans
f. 24. 10. 1811
† 30. 7. 1883
Gaardejer i Sandby
g. m.

Cathrine Nielsdatter

Christen
f. 1843 † 1911

Thrine
f. 1848

Johanne
f. 1840 † 1887
g. m.
Niels Larsen

Hans
† i Krigen
1864

Søren
Jens-Jakob
f. 1842
Gdr. i Syvendekøb
opdr. hos
Farbroderen Hans
Hansen i Sandby
g. m. Maren Kirstine
Nielsen fra Marke

Sofie
f. 1848 † 1902
g. m. Grd.
Hans Jensen
i Gjørsløv

Lisbeth
f. 1838 † 1839

Lisbeth
f. 20. 6. 1841
† 2. 7. 1920
g. m. Gdr.
N. Fr. Petersen
Sandby

Johanne-Marie
f. 10. 2. 1844
g. m. Gaardejer
Jens Olsen
Torpelund

Slægten paa mødrene Side

Anders Pedersen

f. 1759 i Nyrup ved Uggerløse, † 1836

Gaardejer i Sandby

g. m. Gaardejer Chr. Hansens Enke
Marie Jørgensdatter, † 1833

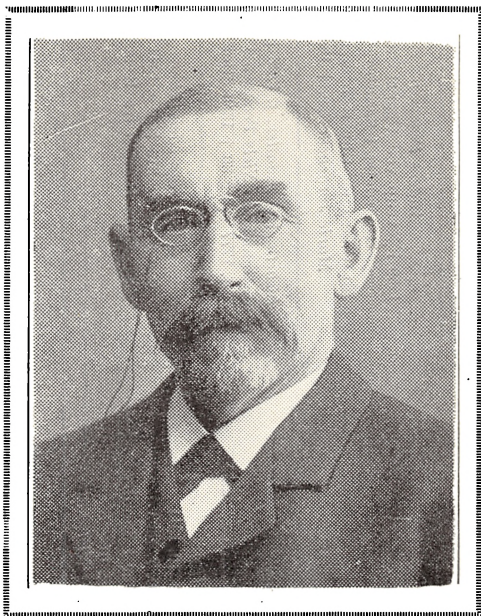
Lisbeth Andersdatter, f. 1796 † 1835

g. m. Gaardejer Niels Petersen i Sandby
f. 1777 eller 80 † 1846 eller 47

Cathrine Nielsdatter

f. 11. 6. 1816 † 8. 4. 1844

g. m. Hans Hansen fra Kværkeby

H. J. HANSEN

I.

FRA Vesterhavet og langt mod Øst strækker sig den store Lavsllette, hvorigennem Ribe Aa løber. Men langt inde, hvor Kæret hører op, ligger paa en lav Bakkeskraaning mod Nord Obbekær. Det er en By med daarlig Agerjord, men med fede Enge. Naar Vesterhavet, inden de store Diger blev bygget, brød ind over Landet, blev ogsaa disse Enge forvandlede til Hav, og da kunde Vandet til Tider gaa næsten ind til Byen. Da fejede Vestenstormene ind over de flade Sletter og ry-stede de gamle Bindingsværkshuse i Landsbyen. Men i stille Vejr, naar Frostens kolde Haand lagde sin Haand over Egnen og forvandlede Engene til glitrende Isflader, da var det smukt, og da var der den dejligste Skøjtebane,

nogen kunde ønske sig. Og dog var Sommeren smukkest. Naar „Mosekonen bryggede“ og lagde sine fine Taager over Engene, og naar man ovre paa den anden Side af Draget saa Husene hæve sig, som stod de paa Pæle, da kunde man drømme sig langt ind i Eventyret. Men stærkest paa Sindet virkede alligevel Sommerdagene, naar Hundreder af Kreaturer græssede derude, eller naar Høstletten kom, og Leerne blinkede og hvæssedes, mens Høstakkene rejste sig i Tusindvis. Hvor var dog denne Egn festlig. Her i Obbekær fødtes Hans Jørgen Hansen den 10. December 1847, og blandt de Indtryk, der gennem hele hans Liv kom til at præge ham, var ikke mindst Minderne om hans Hjemegns storladne Natur. Dog blev det langt fra det stærkeste. Da han var 17 Aar gammel, oplevede han 1864, og oplevede den paa en mere afgørende Maade, end de fleste Danske. Som Vinterstormene kunde feje hen over Obbekærs Sletter og bringe den Kulde med sig, der fik Jorden til at stivne, saadan kom 1864 og for en Tid lammede alt Liv paa denne Egn. For H. J. Hansen fik det paa flere Maader afgørende Betydning. Krigen og hvad dermed fulgte, gav vel hans Tanker en alvorlig Vending; men denne Alvor kom først rigtig nær, da det saa ud til, at hans By skulde blive Tysk. Det store slesvigske Hygum Sogn strækker sig langt mod Vest, og dertil hørte Obbekær. Da det laa langt Syd for Kongeaaen, syntes der ingen Redning at være; men da kom Forslaget om, at Danmark skulde beholde Ribe By, og det frelste Obbekær for Danmark. Grænsen kom til at gaa gennem Byen. Men den Spænding, som Byens Beboere levede i, indtil denne Afgørelse var truffet, og inden man vidste, til hvilken Side, Loddet vilde falde, øvede den stærkeste Indflydelse ikke mindst paa Hans Jørgen Hansen, der levede i Angst for, at hans Hjem skulde komme under Tyskland.

II.

De alvorlige Begivenheder havde udviklet H. J. Hansen, og snart tog han den Beslutning, at han vilde være Lærer. 19 Aar gammel rejste han til Gedved Seminarium. Det var et godt Sted at komme for en ung Mand med et modtageligt Sind. Seminariet lededes af P. Bojsen, og baade denne og de andre Lærere, især Martin Kristensen, fik stor Indflydelse paa ham. Ogsaa Kammeratskabet fik noget at betyde. Det var interesserede unge Mænd, der samledes paa Gedved, og en af hans endnu levende Kammerater siger om ham, at han „kom dertil som en lysvaagen og godt begavet ung Mand, der nød Samlivet med den Ungdom, der samledes, samtidig som han dygtiggjorde sig til sin Lærergerning.“

Paa Gedved mødte han ogsaa de grundtvigske Friskoletanker, særlig som de havde faaet Form ved Kold. Og hans Kærlighed til og Forstaaelse af disse Tanker blev hos ham dyb og varig. Her fik han ogsaa sin første Stilling som Redaktør. Paa Seminariet udgav man en Avis, der blev oplæst en Gang om Ugen. Der var Artikler baade af folkelig og pædagogisk Art, og af disse leverede Hansen nogle af de bedste. Paa Gedved mødte han i det hele noget af det betydningsfuldeste, der var fremme paa Kirkens, Skolens og det folkelige Livs Omraade, og da han i 1869 tog sin Eksamen, var han godt rustet til at gaa ud og gøre en Gerning i den Aand, han havde mødt paa Seminariet.

III.

I de følgende 4 Aar prøver Hansen sig frem. Han er en kort Tid Lærer hjemme i Obbekær; men bliver siden Huslærer paa Tanderup i Sønderjylland. Han har ogsaa enkelte andre Pladser; indtil han i 1874 faar Opfordring til at blive Friskolelærer i Høve i Odsherred. Denne Opfordring kom vistnok lidt bag paa ham; men

efter en kort Betænkningstid slog han til og sagde Ja. Høve Friskole var nylig oprettet, og dens Tilblivelse var ret ejendommelig. Medens de fleste Friskoler, særlig i tidligere Tider, blev oprettet som en Protest mod og i Opposition til Folkeskolen, var det anderledes i Høve. Her var det netop Læreren i den offentlige Skole, den i Odsherred velbekendte Rosendal, som ønskede Friskolen og virkede for at faa den i Gang. Det var da ogsaa ham, der skrev til Hansen. Om sit første Besøg i Høve har han selv fortalt følgende:

„Det var en Dag i Forsommeren 1874, jeg første Gang vandrede ud forbi Høve Mølle til Høve Skole for efter Indbydelse af Lærer Rosendal at gæste ind hos ham under et foreløbigt Ophold i Høve. Jeg husker endnu snart 20 Aar efter, at Rosendal kom ind fra Haven og modtog mig, som han ikke før havde set, med sit aabne og hjertelige Velkommen. Jeg var snart hjemme i hans Hus, hvor jeg siden kom til at tilbringe mange Timer.

Rosendal og jeg havde i Vinteren og Foraaret 1874 vekslet nogle Breve i Anledning af min mulige Ansættelse som Lærer ved en Friskole, der paatænkte oprettet i Høve. Gennem Lorens Birkedal var jeg bleven Kredsen anbefalet, og Rosendal havde da paa dens Vegne anmodet mig om at gøre en Rejse derover.“

Hansen flyttede altsaa til Høve og begyndte den Lærergerning, der varede i 10 Aar. Han kunde selvfølgelig let være gledet ind i Folkeskolen med de langt mere trygge Kaar, men det vilde han ikke, han vilde netop prøve de Tanker, han i sin Seminarietid var bleven begejstret for. Det er derfor mærkeligt at se, at han i Odsherred netop blandt den offentlige Skoles Mænd træffer nogle af sine bedste Venner og de, der forstaar ham bedst. I Odsherred rørte paa dette Tidspunkt det aandelige Liv sig stærkere end de fleste andre Steder.

Virksomheden i Vallekilde og grundtvigske Præsters og Læreres Arbejde var ikke gaaet sporløst over Egnen. Der var da ogsaa paa den Maade banet Vej for den Skolevirksomhed, Hansen skulde begynde paa. I den Aarrække, han blev i Høve, kom han da ogsaa til at øve en god og frugtbar Gerning. Han var ikke alene Børnelærer, men han samlede ogsaa de unge til Møder, hvor han i Reglen selv talte, men ogsaa undertiden fik andre til at føre Ordet. Man var glad ved at høre ham, og han blev snart søgt ogsaa andre Steder i Odsherred. Nogen stor Taler var Hansen ikke, men hans stilfærdige Maade gav hans Ord en dybere Klang end maaske den mest veltalende kan give dem. Tilhørerne følte, at der altid stod en Mand bag ved Ordene. Ogsaa Pennen brugte han jævnlig. Han skrev Referater og Artikler til de stedlige Blade; og den Side af hans Virksomhed drog ham stadig mere, indtil den tog ham helt.

I Høve blev Hansen i 1877 gift. Hans Hustru var fra Nykøbing, født Wiggers. Hun døde 1901.

IV.

I 1884 blev Hansen Redaktør af Kalundborg Dagblad. Naar han forlod Høve, havde det vel forskellige Aarsager, men den væsentligste var nok den, at han følte sig stadig mere draget mod Bladvirksomheden. Hans Tid i Kalundborg blev kun kort; efter halvandet Aars Virksomhed flyttede han til Holbæk og blev Redaktør af „Holbæk Amts Dagblad“. Der blev han dog kun til 1888. Paa den Tid blev der stærkt Tale om at forene Dagbladet og Holbæk-Posten. Det skete dog ikke; men ved en Generalforsamling d. 17. Septb. blev Hansen valgt til Holbæk-Postens Redaktør. Det blev en Virksomhed, der kom til at strække sig over næsten 30 Aar.

Det var ikke nogen let Tid, Hansen blev Redaktør.

De politiske Bølger gik endnu højt, og der skulde baade Mod og Klogskab til at føre en lille uanselig Avis gennem Brændingen; men Hansen var nu en moden Mand, og med den Livserfaring, han sad inde med, var han godt rustet til sin Gerning.

Ogsaa som Redaktør blev Hansen Folkeopdrageren, og der blev intet Brud i hans Liv, da han valgte denne Gerning. Arbejdet i Holbæk blev en Fortsættelse af Arbejdet i Høve, kun under en anden Form. Og han blev en dygtig Redaktør. Hvad han vilde, har han selv givet Udtryk i en Artikel, han skrev ved 25-Aars Festen 1913. Han skrev:

„Jeg har ønsket, at Bladet skulde være mere vidt-spændende end adskillige andre, hvor Lederen udelukkende er politisk interesseret, derfor har vi flere Streng paa vor Bue, og det glæder mig, at alle de Breve, jeg i denne Tid har modtaget, stemmer sammen i Takken for, hvad Bladet har virket for Sønderjylland, for Frihed og Danskhed. Det første er nu ikke saa underligt. Jeg var som Dreng i 1864 Vidne til, at man slog Grænsepælene ned derovre, det glemmer jeg ikke, og senere levede jeg en Tid lang blandt den sønderjyske Befolkning, og lærte den at kende som de bedste Danske, vi har. Politik er kun en enkelt Side af Menneskelivet, og naar Bladet i mange Hjem er den eneste Læsning, saa skulde det gerne spænde saa vidt muligt over alle Livets Linier, give noget for Skole, Kirke og Menneskelivet i det hele. Det er sagt, at en Redaktør, naar han skrev, maatte tænke paa det Selskab, han arbejdede for. Det maa jeg dog sige, at jeg ikke særlig ved mit Arbejde har tænkt paa Bestyrelsen eller Aktionærerne som saadanne. Men jeg har tænkt paa de mange Hjem derude, og om der var noget i Bladet for de unge, for Børnene, for Kvinderne. Efter hvad en af mine Venner oplyser, skal jeg en Gang have sagt, at det var mit

Ønske, at der hver Dag skulde være en god Artikel i Bladet. Det kan vel ikke gennemføres. Jeg vil hellere udtalte som mit Ønske, at der ingen Avis udgaar, uden at den indeholder nogle gode Tanker. Man kan ogsaa forskrive sig. Det gælder derfor om ikke alene selv at skrive, men at have sit vagtsomme Øje, som ser ud af de mange Vinduer og finder noget, der kan give gode Billeder af Livet. Det stadige Dryp udhuler tilsidst Stenen, og naar en Avis har gaaet ud i 25 Aar, betyder det noget, hvilket Bud den har bragt.“

Hvad Hansen selv her har udtalt, var ikke alene et smukt Program, der kan pyntes med ved en festlig Lejlighed, men det var et Program, han udførte under hele sin lange Virksomhed. Han blev en Type paa en af de Redaktører, der i sidste Halvdel af det nittende Aarhundrede skabte en Provinspresse her i Danmark, som næppe noget Land har haft Mage til, og som ogsaa i Fremtiden vil komme til at staa som Idealet af en god Presse. Hverken Højskole eller Friskole eller i det hele det folkelige Oplysningsarbejde, der er gjort, kunde have slaaet Rod i Befolkningen, som det er sket, hvis ikke der havde været en Række udmærkede Dagblade, der lededes af Mænd, der kunde omsætte de nye Tanker i gangbar Mønt. Til disse Mænd hørte Redaktør Hansen. Med hans store Forstaaelse af et godt Dagblads Betydning og med en lykkelig Evne til at vælge det bedste, blev Holbæk-Posten i hans Tid et Blad, der satte sit Præg paa Læsekredsen i Holbæk Amt.

Af Naturen var Hansen konservativ, og stærke og voldsomme Forandringer var ham imod. Den politiske Side var ikke hans mest fremtrædende. Ved afgørende politiske Vendepunkter overvejede han alvorligt, til hvilken Side han skulde gaa; men havde han valgt sit Stade, stod han fast derpaa og var rede til at forsvare det. Det Stade var nemlig hans eget, og her spillede

Hensynet til Læsekredsen kun en ringe Rolle. Var han i Tvivl om, til hvilken Side han skulde gaa, var det hans store Frisind, der viste ham Pladsen, og det var for ham altid den rigtige Side.

I Kirke- og Skolespørgsmaal var han altid Frihedens uforfærdede Talsmand, og disse Spørgsmaal havde i hans Blad altid en fremskudt Plads.

Han var altid villig til at aabne Bladets Spalter for enhver, der havde noget paa Sinde, og mange unge har i hans Blad faaet Lov at tale med; men det maatte ske i en sømmelig Tone og ikke udfordrende. „Stærk i Sagen, mild i Formen“ var det Raad, han gav Ungdommen, og det var et Raad, der var godt at følge. Selv var han som Skribent altid saglig. Traadte Modstanderen ham for nær, kunde han ogsaa være skarp; men han var aldrig giftig. Som Referent var der ikke mange, der kunde maale sig med ham; men hans Maade at referere paa var mærkelig. Under et Foredrag gjorde han kun ganske faa Optegnelser, men ud fra disse kunde han gengive Talen næsten ordret.

Holbæk-Posten blev under Hansens Ledelse til et af de mest ansete sjællandske Dagblade, hvad der ved hans Død blev bevidnet, ikke mindst af hans Kolleger i Pressen.

I 1916 blev Holbæk-Posten forenet med Holbæk Amts Dagblad, og Hansen fratraadte som Redaktør. „Det er i sin Orden“, sagde han, „at jeg forlader Skuepladsen sammen med mit gamle Blad“. I mange Hjem savnede man alligevel, særlig i den første Tid, det gamle kendte Blad, og til Hansen lød der fra mange Sider Tak for, hvad han i mange Aar havde bragt Læsekredsen af Lys og Glæde.

Hans Kærlighed til det folkelige og kristelige Arbejde viste sig paa mange Maader udenfor hans egentlige Gerning som Redaktør. I en lang Aarrække var han For-

mand for Højskoleforeningen i Holbæk, og han var Sjælen i de store Møder, som denne holdt i „Løvenborg Skov“. Ligeledes var han i en Aarrække Medlem af Menighedsraadet. Men det, som dog efterhaanden optog ham mest, var Arbejdet for „Historisk Samfund“ for Holbæk Amt. Naar denne Forening fik saa godt begyndt og fra første Færd kom ind i et Spor, der siden har vist sig at være det rigtige, skyldes det i første Række Redaktør Hansens Arbejde. Ham tilkommer ogsaa Hovedparten af Æren for, at der blev begyndt. Allerede i 1905 fremsatte han paa et Møde i Asnæs Ønsket om, at et lille Samfund, der var begyndt i Ods herred, maatte brede sig ud over hele Amtet. For at faa Sagen i Gang sammenkaldte han samme Aar en snævrere Kreds til et Møde i Holbæk, og tre Maaneder senere, den 15. November 1906, blev Foreningen dannet. Samme Dag blev Hansen valgt til Foreningens Sekretær, en Stilling, han beholdt til sin Død.

Naar Holbæk Amts historiske Samfund i Aarenes Løb ikke alene har faaet mange Medlemmer, men ogsaa har vundet sig en smuk Plads blandt de historiske Samfund her i Landet, saa skyldes det ikke mindst Redaktør Hansen.

Han blev Hovedredaktøren for Aarbogen, og til dette Arbejde havde han de bedste Forudsætninger. Han forstod, at det ikke først og fremmest gjaldt om at skaffe en Bog med lærde Afhandlinger, men en saadan, som kunde læses af alle. Den maatte skrives saa letfattelig og saa folkelig som muligt. Dette Synspunkt gennemførte han uden Vanskeligheder. At han derfor ikke var bange for at byde Læserne sværere Ting, har Aarbogen jo tilfulde vist. For dette Arbejde skylder „Historisk Samfund“ ham Tak, og vi vil haabe, at der i de kommende Dage maa blive fortsat i det samme gode Spor.

Hansen døde den 2. Januar 1921. Flere Aar i Forvejen var han bleven ramt af et apoplektisk Tilfælde, som til Dels lammede ham, og som ogsaa blev Aarsagen til hans Død; men vi vil bevare Mindet om ham som en god Mand, der kom til at yde den Befolkning, hvoriblandt han virkede, et Arbejde, der blev til Glæde og Velsignelse.

Jens Nylev.

P. K. THORSEN

28.—10.—1851 — 23.—8.—1920.

SPROGMANDEN Peder Kristian Thorsen er født på Sejerø. Familien, som med oldeforældrene var indflyttet fra Roskildeegnen, men for øvrigt stammede fra Bornholm, var kyttet til mølleriet. Oldemoderen, som var fra Skuldelev i Horns herred, levede endnu, da han blev født, men døde så kort efter, at han ikke mindedes at have set hende. I slægten gik der fortællinger om, at hun havde været en skrap husmoder, der stod op om natten og følte på viserne, hvor mange klokken var, for at få folkene sat i arbejde i god tid, og at hun derved stadig bragte klokken i uorden til stor ærgrelse for manden. Mærkeligere er det, at man blandt de ældre i familien vrængede ad hendes sprog, og bl. a.

huskede Thorsen, at hun sagde *hønne* for *høne*; på Sejerø siger man jo *hyøne*. Jeg mindes også en anden historie, der vidner om, at man i den familie lagde mærke til sproget. Det var engang i Thorsens barneår, han og hans fader traf sammen med nogle folk fra Agersø eller Omø, og da sagde faderen: Kan du høre, de taler ligesom os? Jeg spurgte Thorsen, hvad faderen havde ment dermed, og Thorsen sagde da, at han vist dermed tænkte på det, at de sagde *han* og *hun* om ting, medens folk i Kalundborg (og nok allerede dengang også i Odsherred) var ved at komme bort fra det og sagde *den*. Det ser da ud til, at det ikke er efter fremmede, Thorsen har sin lyst til at mærke sig forskellene i talen.

Som barn var han meget læselysten, men der var ikke megen læsning at vælge imellem. Bibelen har han pløjet fra først til sidst, og Grundtvigs oversættelse af Sakse og Snorre, som jo i sin tid blev uddelt til skolebogsamlingerne, har han også grundigt gennemgået. Ellers var der jo dengang ikke så mange bøger i bønder og husmænds stuer, men lidt kunde han da samle sig hist og her. Han huskede endnu som ældre, at i den ABC, han brugte, var *Hæring* (Herren, d. v. s. et billede af Vorherre) anbragt øverst i det ene hjørne på det andet blad, hvor Fadervor stod trykt, og at man fortalte børnene, at *Hæring* lagde skillinger i bogen, når der var god fremgang i læsningen. Senere blev han naturligvis klogere, og han blev ikke gammel, inden han måtte hjælpe til i møllen.

Kort efter sin konfirmation kom han ud at sejle som skibskok. Han fortæller i et brev til seminariefors­tander Byskov følgende:

Jeg har som barn sagt både Du, I og De til folk. De sagde jeg kun til præsten, degnen, doktoren, fyrmesteren, fyrassistenten og deres madammer samt til fremmede

tilrejsende udenfor bondestanden. Da jeg kom ud at sejle, straks efter min konfirmation, vidste jeg ikke, hvad man sagde, når man talte til to standspersoner på en gang. Jeg husker så tydeligt, som det var i går, at jeg i Malmø havn en dag sagde I til kaptajnen og styrmanden, da jeg opvartede dem i kahytten, hvor de sad og skaffede. „Er du gal, kok! Hvornår har vi drukket dus?“ — Det var ikke langt fra, at jeg havde fået en lussing. Det er vist både første og sidste gang, jeg har gjort mig skyldig i den fejltagelse.

Efter en række år ved møllen og i kabyssen kom Thorsen ind på Gedved Seminarium, og her førte særlig Martin Kristensen ham videre ind i sprogiagttagelser. Især lærte han ved at udspørge sine jyske Kammerater en mængde jysk, som blev grundlaget for hans første bog. Han var et opvakt ungt menneske, som godt kunde være med til en spøg. Sammen med ham var på seminariet S. K. Sørensen, der senere har skrevet om de gamle østerlandske folk og om Israels historie, og som for længst er død som lærer ved Silkeborg. Han var en flittig, ærgærrig ung mand, „men jeg var jo mere begavet, men doven“, sagde Thorsen. En dag havde Thorsen og nogle andre været ude at botanisere, og så havde de stukket en blomst på en helt anden plantes stængel. På hjemvejen mødte de S. K. Sørensen og fik lyst til at have løjer med ham. „Se, hvad jeg har fundet! Kender du den?“ „Nej, må jeg få den?“ „Vist må du ej, så vil du naturligvis vigte dig overfor Martin; vi vil rigtignok selv have æren!“ Sørensen lovede at give dem æren for fundet, og så fik han „planten“, skyndte sig ind til Martin Kristensen, der underviste en anden klasse i tegning, og rakte ham planten med de ord: „Her er en mærkelig plante, jeg har fundet! Hvad er det for en?“ Martin Kristensen tog sindigt om blomsten med den ene hånd og om stængelen med den anden,

trak dem fra hinanden og sagde tørt: „Den hører til humbugsfamilien!“ At Sørensen ikke døde i synden, er en selvfølge.

Om Thorsen nu var så doven, er ikke sikkert. Han fik ialfald sin eksamen, og samtidig havde han lært ikke så lidt af det, der ikke kom eksamen ved. Så blev han først privatlærer i Skiveegnen og derefter i 1877 andenlærer i Pedersker på Bornholm, oldefaderens fødeø. Her mødte han en sprogform, som var vidt forskellig fra de to, den sejerøske og den jyske, han i forvejen var kendt med. Ikke mindst var det ham påfaldende, at forskellen mellem hankøn og hunkøn i tillægsordene her havde langt videre omfang end i sejerøsk. Han har fortalt en historie om en lille dreng, der kom løbende ind i stuen og sagde: „*ja er oder*“ (jeg er våd), „og da tænkte jeg ved mig selv: du er mere stiv i din bøjningslære end i din lydlære!“ Drengen kunde jo ikke udtale *v*, men han sørgede godt nok på at få hankønsendelsen — *er* med .

Alle disse småtræk har jeg taget med for at vise, hvor tidlig Thorsen viste sin iagttagelsesævnne, særlig overfor sproglige forskelle. Mere og mere trak det egentlige sprogstudium i ham, han begyndte på egen hånd at forberede sig til studentereksamen, og da dette ikke gik længer, brød han resolut med lærergæringen, rejste 1881 til København og tog 1883 studentereksamen. Nogen eksamenshelt blev han aldrig, og det er betegnende, at en kammerat, han havde forberedt i oldnordisk, fik betydelig højere karakter end han. Det var vist ved denne kammerats embedseksamen nogle år senere, at han gjorde en iagttagelse om gammeldags dannet københavnsk talesprog. Kandidaten havde oversat noget galt, og professoren gjorde indvendinger; Kandidaten mente, at han ikke havde sagt sådan, men da sagde censor, rektor Petersen, med vægt: „*Jo, Di gore*“.

Så blev han da student, og det blev han egentlig ved at være til sin død, selv om han i 1890 bestod en magisterkonferens i nordiske sprog (rigtignok i høj grad overstrålet af sin eksamenskammerat Ida Falbe-Hansen). Han levede som student, enten han boede til leje i et københavnsk værelse, eller han boede paa Valkendorfs kollegium (1887—92), eller han sad i sit eget hus ude i Ballerup. Han omgikkes de unge studenter som kammerat, og blev for en stor del ved at søge sin omgang blandt dem, ligesom han stadig havde sin gang på det gamle kollegium. Det var da også en langt yngre Valkendorfianer, han indsatte til executor af sit testamente, og han blev båret til graven af ældre og yngre Valkendorfianere.

Ligesom Thorsen holdt fast på forbindelsen med sit gamle kollegium, holdt han også fast ved sit gamle seminarium. I mange år var det en fast regel, at han holdt sin fødselsdag i Gedved, og i forstander Byskov fandt han en forstående studiefælle, som han stod i livlig brevveksling med, især om sproglige spørgsmål. Det var under et besøg i Gedved, han faldt i sin sidste sygdom, og han døde på et hospital i Horsens.

Også med sin fødeø bevarede han stadig forbindelsen. Han tog gærne i sine senere år en tur derover om sommeren og studerede så sprog sammen med lægen, men søgte også stadig oplysninger om sproget og gamle forhold. Han var stærkt optaget af spørgsmålet om befolkningens fasthed og har efterladt sig en mængde uddrag af kirkebøgerne o. lign., men han fik aldrig noget udarbejdet om den ting. Gennem disse studier fandt han dog et par stednavne, han aldrig havde hørt, *Østerballe* og *Vesterballe*, og i sommeren 1907 fik han degnen til at spørge en meget gammel mand om disse navne. Han svarede: „Ja men det var i min barndom, da gik folk ad kirkestien over *Vesterballen* og ind ad en

nu tilmuret låge.“ Måske kender ikke et menneske på Sejerø nu disse navne.

Fra hans seneste tid nævner jeg endnu et par iagttagelser, der viser, at han stadig var lige årvågen i den henseende. Han havde fået et par naboer fra Kalundborgegnen ude i Ballerup, og dem hørte han sige: jeg har *law*, jeg har *saw* (for alm. sjællandsk *lawt*, *sawt*). Jeg husker, at han i den anledning sagde: der er nok alligevel noget om det med Kalundborg-jysk. Formerne minder jo nemlig mere om de jyske (uden *t*) end om de sjællandske. Han var meget optaget af sagen, men om han nogensinde kom ud til Kalundborg-egnen og fik sagen undersøgt på åstedet, véd jeg ikke. Herom må sikkert nogen af årbogens læsere kunne give pålidelig besked, og en sådan besked vil flere end Thorsen sætte pris på.

En anden angår ordet *mjød*, hvis sjællandske form (*mød*) han ikke troede var rent folkelig. Her lykkedes det hans ven professor Blinkenberg under sine undersøgelser angående Helenekilden i Tisvilde at finde formen *myø*, som Thorsen var meget optaget af. Her var der al grund til at tro på formens ægthed, da det drejede sig om navnet på en drik, der udelukkende blev brygget til kildemarkedet.

Thorsens videnskabelige forfatterskab, der strækker sig fra danske dialekter til undersøgelser om sprogforandringer i almindelighed, skal jeg ikke her komme ind på. Sin fødeøssprog har han behandlet udførligt, og mange andre danske folkemål har han belyst, ikke mindst de sønderjyske, som han har givet en stor fremstilling af i en efterladt, endnu ikke udgivet afhandling. Mere end ved sine trykte værker har han dog — ligesom delvis den anden sprogmand fra Holbæk amt, dr. F. Dyrlund — virket ved personlig samtale. Hans indflydelse har i det hele været betydelig.

Marius Kristensen.

LIDT FRA VALLEKILDE

Af Povl Hansen.

SOGNERIRKEN i Vallekilde har en såre skøn beliggenhed på den søndre rand af bakkerne; fra ringmuren om kirkegården falder jordsmonnet stærkt ned mod den inddæmmede Svinninge vejle. Den stejle opgang vestfra mod kirkeporten er forskønnet med en lille træplantning. Kirken selv er ret smuk og tager sig godt ud med sit anselige tårn, sit sakristi (mod nord) og sine to våbenhuse, et mod syd og et mod nord (det sidste bruges nu som ligkapel). I tårnet hænger to klokker fra 1508 og 1748, bægge med usædvanlig ren og skøn klang. Altertavlen er fra slutningen af det 16de århundred, men senere ommalet. Prædikestolen er temmelig tarveligt arbejde, omtrent fra samme tid som altertavlen. I våbenhuset er der en jærnbeklædt dør med dyrefigurer, udmærket arbejde. Den er nu naglet fast til væggen. I tårnrummets væg findes indmuret en ligsten af sort marmor over præsten, hr. Schytte, død 1759. Desuden findes i kirken flere andre ligsten og — lige for indgangsdøren — et velbevaret krucifiks.

Blandt præsterne i Vallekilde kan nævnes N. F. S. Grundtvigs bedstefar Otto Grundtvig, født den 16. april 1704, kaldet af Fr. Rostgård til præst på Sejro 1732, hvorfra han 1760 flyttedes til Vallekilde.

Af kirkebogen fra Vallekilde ses, at denne by ikke var helt ukendt i slægten, idet en af Ottos sønner tid-

ligere har været kapellan hos den forrige sognepræst i Vallekilde, Schytte, efter hvis død Otto blev kaldet til Vallekilde, mens sønnen (Jørgen) blev hans efterfølger på Sejro.

Kort tid efter faderens ankomst til sit ny embede var Kristian — en anden af sønnerne — bleven knyttet til samme sted, idet godsejeren til Dragsholm, Zytphen-Adeler år 1762 havde kaldet ham til degn i Vallekilde, hvad der fremgår af „Sjællandske tegnelser“ (rigsarkivet). Den 18. febr. 1763 findes nemlig udfærdiget en „ordre“ til biskop Harbo, „at studiosus Kristian Grundtvig må til degn for Vallekilde og Hørve menigheder antages, endskønt han ej har været skoleholder.“

Men at Kristian Gr., skønt „studiosus“ må anholde om et degnekald, aner vi grunden til gennem en tilladelse, der 1758 af de kirkelige myndigheder gives ham at „komme i gejstlig embede, uagtet hans kone Anne Rasmusdatter havde kommen i barselsæng umiddelbart efter brylluppet.“

Det bemærkes udtrykkelig, at denne tilladelse gives, „så som hans levned siden har været upåklageligt.“

Jeg ser mig ikke i stand til at kunne afgøre, om denne „studiosus“ er den samme, som Frederik Kristian Grundtvig, der en tid var ansat som feltpræst ved hæren „i Holsten“, men senere blev præst i „Lund for Lund“.

Lige så lidt her som på Sejro var Otto Grundtvigs sognebørn lette at komme til rette med; selv med Dragsholm kom det til rivninger. År 1766 blev Otto Gr. saaledes stævnet til Dragsholm birketing. Stævningen var udtaget af ridefoged Eggerts på Rødegård i Vindekilde; men dette skete på kammerjunker Zytphen-Adelers vegne.

Anklagen lød på, at den ny sognepræst skulde have drevet ulovlig skovhugst i en skov, som tilhørte Dragsholm gods.

Grundtvig søgte da og fik fri proces (beneficio paupertatis), som det fremgår af følgende kongelige skrivelse: (se Sjællandske tegnelse nr. 422, år 1766).

„Til stiftsbefalingsmand Barner!

Vor synderlige gunst tilforn! Da vi . . . allernaadigst haver forundt sognepræsten for Vallekilde Hørve menigheder — udi det dig allernådigst anbetroede amt — hr. Otto Grundtvig vores allernådigste bevilling til på ustemplet papir at måtte føre en sag imod os elskelige kammerjunker Adeler på Dragsholm anlangendes et lidet tjørnekrat, som skal ligge udi hans præstegårds sædejord på Hørve bys mark, hvilket kammerjunkerens vil have anset for Dragsholms skov, så er hermed vores allernådigste villie og befaling, at du anordner bemældte Otto Grundtvig en prokurator, der samme sag for hannem haver at udføre.

Dermed o. s. v.

Christiansborg slot d. 18. Juli 1766.“

Under tingdelingens videre forløb beviste Grundtvig med vidner fra omegnens befolkning, at den skov, hvori han har hugget — „Præstesnaven“ er dens navn — den hører til præstekaldets anneksgård i Hørve, og at denne igen hører med til præstekaldet ses af gamle „tingvidner“.

Eggerts søgsmål bliver derfor af retten afvist; og de udtryk, han i den anledning havde tilladt sig at bruge om den ny præst, blev kendt for døde og magtesløse at være. Grundtvig derimod kendtes for en retmæssig bruger af „Præstesnaven“, dog — efter udvisning fra Dragsholm.

— Endvidere fortælles, at da han **engang** i året 1777 stod i kirken og skulde døbe et barn, trængte samme barns fader — der var fuld — sig hen til den kone, der skulde holde barnet over dåben, og vilde rive

det fra hende, idet han råbte, at han vilde bære sit eget barn. Hvad enden på striden blev, nævnes ikke.

Samme år, som denne begivenhed fandt sted, brændte hele præstegården. Den blev dog atter opført i god stand: 66 fag hus i alt; deraf 17 fag stuehus. Den blev, hedder det, opbygget efter den tids lejlighed med bindingsværk og stråtag.

Den ny bygning blev i de første år indviet ved en hel række bryllupsfester i præstens familie. Den første fejredes d. 9. jan. 1770, det var, da præstens datter Christiane, blev gift med en købmand fra Holbæk. Så fulgte den store dobbelte højtid d. 8. oktober 1771. Den dag viede Otto Grundtvig selv i hjemmet to af sine døtre, nemlig Frederikke Severine til Nic. Ed. Balle, sognepræst til Kellerup og Gøtrup — senere biskop over Sjælland — og Ane Cathrine til H. Chr. From, res. kap. i Viborg. Og den 21. juli 1772 havde han den glæde at døbe Balles og Frederikkens søn: Severin Vilhelm Arctander. Balle var den gang bleven professor theologiæ i København. Samme sommer stod endnu to brylluper i præstegården: Den 29. septbr. viede O. Gr. sin søn Jørgen og afsluttede derpå selv rækken ved at lade sig vie til mad. Anna Margrethe, f. Jensen, enke efter en provst Friis.

Ved alle disse lejligheder havde hans søn Kristian gået ham til hånde som degn.

Gamle Otto Grundtvig levede dog ikke længe efter sit ny giftermål. Han jordedes på Vallekilde kirkegård. For nogle år siden lod hans sønnesøns søn, præsten Frederik Lange Grundtvig, en mindsten sætte på det sted, overleveringen udpegede som den gamle præsts gravplads.

Honoratus Bonnevie, hvis slægt stammede fra Frankrig, blev 1824 præst i Vallekilde. Dette var da den nærmeste grund til, at hans søstersøn, den unge, be-

gavede kunstner Johan Thomas Lundbye også blev godt hjemme i Vallekilde. Kunsthistorikeren Karl Madsen skriver således: „Et af Lundbyes tidligste forsøg med oljefarve fremstiller Vallekilde præstegård, og et af hans første landskaber, udstillet 1837, er „Et sjællandsk landskab fra egnen ved Vallekilde“. „Den lille Hankehøj hæver sig op over en gul kornmark: i baggrunden til venstre ses Kattedag; til højre den kegleformede top af Vejrhøj. Som staffage er i forgrunden anbragt en lille strikkende pige med en mægtig kyse og lange drengebukser under korte skørter, — præstens niårige datter, den lille Regine; hun står i samtale med en vogterdreng, der hviler på jorden ved siden af sine får Billedet er den første åbenbaring af Lundbyes ejendommelighed som landskabsmaler der er her for første gang i dansk malerkunst fortalt om storhed i ægte dansk natur; synet i dette billede var nyt Han var Sjællands maler.“

År 1840 maler Lundbye et nyt billede, omtrent fra samme sted: „Sjællandsk landskab, i baggrunden Vejrhøj og det gamle Dragsholm slot.“

Motivet er fra Bjerresø mark ved stendyssen. Baggrund og belysning er omtrent det samme på de to billeder.

Fra en lidt senere tid er hans lille billede af Hankehøj på præstegårdens mark: den lille, grønne høj løfter sig skarpt op mod en ganske klar, kold luft med små skyer. Det er efterår, og kvæget går løst, vogtet af en dreng. På højen står et par store tjørn, som luder stærkt fremover, tvunget af nordvestvinden. Om dette lille billede skriver Karl Madsen, at vel har det enkelte mangler; „men al den glæde, som maleren har følt ved synet af den danske natur, fortæller det lille billede for os. Det er så ejendommelig stemningsrigt; i al sin lidenhed så storladent og karakterfuldt, at det, én gang

set, vil være uforglemmeligt for ethvert menneske med nogen sans for kunst.“

Dette billede findes nu på den Hirschsprung'ske malerisamling i København.

Som bekendt faldt Lundbye for et vådeskud 1848 i begyndelsen af krigen, hvori han var gået med som frivillig.

I den gamle Vallekilde præstegård blev senere bestemmelsen taget om oprettelsen af folkehøjskolen i Vallekilde (se Ernst Trier: „25 års skolevirksomhed i Vallekilde“). Den gang bode den unge V. J. Hoff som kapellan også i præstegården; og i hans lille lejlighed blev sagen forhandlet og afgjort, og en skolegerning næste år (1865) begyndt i lejede stuer i nabogården.

Denne gård er senere brændt; men på det sted, hvor gårdens storstue, Triers første skolestue var, blev på højskolens 50 års mindedag lagt en mindesten.

Lidt østen for sognekirken ligger folkehøjskolen og Korskirken, omringet af en helt ny by med præstebolig, friskole o. s. v. Yndigt breder den sig med sine huse og frugtbare haver ned over den sydlige skråning af de store bakker. Højskolens ældste bygning opførtes af theologisk kandidat Ernst Trier 1866.

Vest for denne bygning står nu Triers mindesmærke, modelleret af prof. Joakim Skovgård og hugget i bornholmsk granit. Underliggeren, en mægtig stenblok, er hidskaffet fra Palæstina.

Et tusinde alen øst for skolen findes den Trier'ske gravplads med Ernst Triers og fleres grave.

Korskirken opførtes 1882 af valgmenigheden og efter tegning af højskolelærer og bygmester Andreas Bentsen.

Den blev noget udvidet og til dels ombygget 1919 (arkitekt Ivar Bentsen). Ved den lejlighed indbyggedes hvælvinger, påsattes kobbertækt spir samt tilføjedes våbenhus mod vest og korrunding mod øst.

I den ny korrundings tre store vinduer findes glas-malerier af prof. Joakim Skovgård, fremstillende Kristi genkomst og de dødes opstandelse.

Det tidligere alterbillede (den tabte søns hjemkomst), malet af prof. Jørgen Roed efter et udkast af hans tidlig afdøde søn Holger Roed og skænket menigheden af grosserer Jens Lund, København, havde lidt meget af tidens tand. Det fik nu sin plads ved siden af kirkens hovedindgangsdør på kirkens vestlige væg.

Af den hovedgård, som fra Valdemar Atterdags tid og til op mod reformationstiden skal have ligget i Vallekilde, er der nu intet som helst spor, ikke en gang stedet, hvor den har ligget, véd nutiden at nævne. —

KVÆGBRUG PAA KNABSTRUP FOR 100 AAR SIDEN

Efter Proprietær Villars Lunn's efterladte Optegnelser
ved F. Lunn.

Blandt de Papirer, som forlængst afdøde Proprietær *Villars Lunn* til Frederikshøj efterlod sig, fandtes efterfølgende Beretning om Kvægbruget paa »en dansk Herregaard« i Begyndelsen af forrige Aarhundrede.

Herregaarden er hans Barndomshjem, Knabstrup, som hans Fader, Major Lunn, overtog efter sin Fader i 1814.

Forholdene, Proprietær Lunn som Indledning skildrer paa den »danske Herregaard«, er Forholdene i Kostald og Mejeri, da nuværende Ejer af Knabstrup, Godsejer Sigismund Lunn, var ung og drev Gaarden.

I Vinteren 1887—88 besøgte jeg en dansk Herregaard, hvor jeg er født for mange, mange Aar siden; men endnu tydelig mindes jeg, hvorledes alt saa ud i min Barndom, og jeg maatte udbryde: hvor forandret. Thi der var kun een heel Bygning, som endnu stod som for 70 Aar siden, skjøndt noget forandret i Henseende til Vinduer og Døre, og foruden samme fandtes der enkelte Dele af andre mindre Bygninger, som tildeels havde samme Udseende som i Aaret 1817. Ved mit Besøg i denne Vinter viste man mig Meieriet; det laa nu paa et andet Sted. Vi traadte ind i et fordums Brøggerse; dér stod, i en lille Afdeling for sig selv, en Dampmaskine, som bragte en Burmeister og Wains Centri-

fuge nede i Mælkekjelderens til at snurre hurtig om og afgive Fløden fra een Hane og den skummede Mælk fra en anden; noget herfra stod en stor galvaniseret Jernkjærne, som snart skulde sættes i Gang ved Dampmaskinen. I det forrige Brøggerse stode et Knuseværk og en Kværn; denne blev benyttet paa den Tid, da Mælkerivæsenet stod stille, for at formale Sæd til Køer og Sviin. En meget høj Skorsteen, og store Hobe af sammenkørt Iis tildeels dækket af Tørvejord bare Vidnesbyrd om det Standpunkt, som Mælkerivæsenet nu indtager, dog ikke at forglemme Æltemaskinen i Smørkjælderens.

Man viste mig Kostalden, en ny opført grundmuret Bygning med Tverstalde og en smal lang Gang til at transportere Foderet hen til Fodergangene; en stor Vandbeholder fandtes inde i Kostalden, hvori Vandet oppumpedes ved Hjælp af en Tyr, som gik rundt for en Hestegang uden for Huset. Besætningen, en 150 Stk. foruden Kvier og Kalve, bestod tildeels af lutter store røde Køer, nordslesvigske og fyenske til en Indkjøbspriis, der gik op indtil 270 Kroner, dog ogsaa en Deel selv tillagte. Alle Køerne vare glattede og pussede som Karetheste og havde hovedsageligen kælvet i October og November; over hver Ko hang en Trætavle med Koens Navn, Kælvnings Dato, og hvormegen Mælk den havde ydet ved sidste Prøvemalkning.

Ved Siden af Malkestalden fandtes en Fedestald med Plads til en 40 Stk., her stode en Deel unge Stude, nogle overløbne Qvier, nogle Kastere, et Par store Tyre og nogle Malkekøer, udsatte formedelst Alder, hvilke alle bleve fedede med Turnips, Kaalrabi og Oliekager m. m.

Det er ikke med et Spring, at Mælkerivæsenet er kommen saa vidt; der har været adskillige Mellemstadier med holstensk Bøttemeieri, Vand- og Iismeieri,

hvorom Sporene endnu kunne findes i den nubenyttede Bygning, der var lempet efter Nutidens Fordringer.

Dette Besøg bragte den Tanke frem hos mig at prøve paa at beskrive for mine ærede yngre Medborgere, hvorledes Meierivæsenet var beskaffen for c. 70 Aar siden.

Køerne vare bortforpagtede til en saakaldet „Hollænder“, som pr. Baas, det vil sige for hver 2 Køer, gav 10 Rigsbankdaler om Aaret; han havde den Forpligtelse at indskyde nye Køer, naar nogen døde, saa at Antallet altid skulde holdes paa 200 Stk., de nye Køer skulle antages af Eieren og fik saa 2de Forbogstaver af dennes Navn indbrændt paa det ene Horn og Koens Løbe No paa det andet. Jeg troer ikke, at Kassation ofte blev anvendt paa de præsenterede Individuer, thi jeg mindes dem kun som nogle smaa, ubetydelige, magre Stakeler af alle mulige Farver og indkjøbte hos Omegnens Bønder og Huusmænd til en Pris af c. 12 Rdlr. pr. Stk. Hollænderen var ikke en fra Udlandet indvandret, men en vorned Dreng fra Godset, som blev gjort til Tjener, og senere til Meieriforpagter, da han blev forlovet med den ældre Husholderske. De 5 Rdlr. pr. Ko, altsaa ialt 1000 Rdlr., var dog ikke Herskabets rene Indtægt, thi Hollænderen fik en Deel Fødesæd, fri Havre og Græs til 2 Heste, fri Ildebrændsel af Tørv og Brænde; det sidste var ikke ubetydeligt, thi Hollænderen bagte, ligesom alle andre paa Landet boende dengang, selv alt sit Rugbrød hver 3die Uge til de ikke faa Folk, bestaaende af en Karl, en Dreng og 8 a 9 Piger samt om Sommeren 1 Røgter og om Vinteren 3 Røgttere.

Til hver Bægt gik mindst $\frac{1}{3}$ Favn, thi Bagerovnen havde Facon som en Bikube, omtrent 2 Alen høj i Midten og saa stor i Arnen, at der kunde ligge Brød af 3 Tønder Rug-Meel. Røg og tildeels Varmen gik under Indfyringen ud i Skorstenen igjennem den 1 Alen høie

Aabning, som dog, naar Brødet blev sat ind, blev lukket med en Trælem, der tilklinedes med Leer.

Hollænderen havde ingen Deputater af Meieriprodukter, thi Herskabet holdt selv 20 Køer, som om Sommeren græssede mellem Hollænderens Køer og om Vinteren fodredes i en Stald for sig selv, og disse 20 Køer ansaaes tilstrækkelige til at yde, hvad som behøvedes i Herskabets Kjøkken. Hollænderen havde ogsaa Lov til at lade sine Sviin gaae frit paa Olden i Skovene om Efteraaret.

Hollænderen, som ingen Børn havde, samlede sig dog en lille Capital, saa at han omtrent Aar 1822 kunde kjøbe sig en Bondegaard og trække sig tilbage til et mindre besværligt Levesæt; men i hans og Kones Testamente erindrede de, hvor de havde samlet deres Midler.

Af Gaardens 10 Marker vare 3 til Græsning for Køerne i Forsommeren; og senere, naar Høet var reven og bortført fra Udlægsmarken, fik Køerne ogsaa Raadighed over denne. Køerne gik løse i Markerne, og Tyre imellem dem, da Markerne vare indhegnede til dels med Steengjerder, men paa sine Steder dog ogsaa med Jordvolde og et lille Tjørnegjerde ovenpaa samt Egetræer i Steengjerderne. Indtil henimod St. Hansdag var Græsningen temmelig rigelig, men fra den Tid kneb det mange Gange meget med at skaffe den store Flok nok til at mætte sig paa, især i tørre Sommere; saaledes var Sommeren 1826 ualmindelig tør, da den første Tordenbyge siden Saaningen først indtraf midt i August. Man maa dog ikke tro, at Køerne led egentlig Mangel paa Foder, thi man maa vel erindre, at der i Markerne, næsten allevegne fandtes spredte smaa Skove af Eg med Hessel og Tjørn forneden; desuden fandtes der den Gang betydelige Arealer med Enge eller Moser i alle Markerne. Da disse Huller ikke vare ud-

En Malkeplads ved Knabstrup.
(Efter Maleri af P. C. Skovgaard.)

gravede, saa vare de i Almindelighed i Foraaret og Forsommeren fyldte med Vand, som efterhaanden fordampede eller sank ned i Grunden, og saaledes afgave disse Huller ikke saa lidet Foder, men som oftest af en daarlig Beskaffenhed; Siv og Halvgræsser dannede Tuer, som var det rette Hjem for Viber, der dengang forekom saa almindelig. Hegnene mellem Markerne gik paa nogle Steder tværs igjennem hvad, der nu er Fredskov, saa at enkelte af Markerne havde ligesaa meget Skov som Agerjord, og hvor allerede Skovarealer vare frahegnede Markerne, oplukkedes dog Ledene, naar det kneb om Sommeren, men som Regel altid om Efteraaret, og Køerne vidste da godt at finde hen under Ege, som havde kastet en Masse Agern, eller hen under de vilde Skovavl, hvor de delikaterede sig med de sure Æbler. Stundom, naar ikke Sneen hindrede det, blev enkelte Køer allerede d. 1ste April sluppen ud i

Skovene for at skaffe friskt Græssmør, et Produkt, der efter Nutidens Fordringer næppe kom højere end i 5te Klasse.

Køerne gik som sagt løse i Markerne, idet de skiftede med samme, saa at de forbleve en 5 a 7 Dage i hver, men Marken fik alligevel ikke Fred de 10 a 14 Dage, hvor Køerne ikke vare der, thi saasnart Køerne forlode en Mark, blev 20 a 30 Heste slupne derind; de, som ikke bleve benyttede til Arbejde, græssede hele Dagen, og de andre kom saa med ud om Natten, thi man antog den Gang, at Hestene blot afbede de Dotter, som Køerne havde ladet staa, men Erfaringen viste noksom, at der var Steder, hvor begge Slags Kreaturer helst græssede, men Hestene med deres Fortænder baade i For- og Bagkjæven kunde bide Græsset af langt tættere nede ved Roden end Køerne. Køerne blev malkede hjemme i Ladegaarden og paa Møddingepladsen, og derfor maatte Røgteren hver Sommermorgen allerede ud imellem Kl. 3 og 4 og samle Køerne fra Skovene og andre Steder, hvor de havde haft Natteqvarter. De lystrede saa temmelig godt Røgterens Stemme, thi han var i Reglen forsynet med en temmelig lang Pisk af Beggarn i høire Haand og i venstre en Stav, i hvis Side var slaaet en længere Jernkrampe, paa hvilke nogle Jernringe kunde glide op og ned, og disse kunde, ved at man rystede Staven, gjøre en fæl, skingrende Lyd. Dette Instrument var især beregnet paa at give Tyrene Respekt. Vel c. Kl. 5 samledes Køerne i Gaarden og bleve malkede i Løbet af 2 Timer, idet hver Pige havde 25 Køer at besørg, Mælken blev af Pigerne henbragt til et Vognskuur, hvor Røgteren havde taget Plads med 2 store Spande, som det var hans Pligt, naar de vare fyldte, at bære hen i Mælkestuen, hvor Meiersken saa var tilstede og siede Mælken i de tomme Bøtter. Man antog det for særdeles formaalstjenlig, at Mælken brag-

tes saa varm som mulig i Mælkestuen. Nogen Control med Pigernes Malkning fandtes egentlig ikke, men naar Køerne bleve drevne af Plads, stillede Meiersken og 1 eller flere Malkepiger sig ved Porten for at skønne, om der mueligen vilde passere en eller anden Ko, hvis større Yver gav Sandsynlighed for, at den ikke var renmalket; paa forskjelligfarvede Trevler, der vare bundne om Halen, kunde Meiersken afgjøre, hvilken Pige, den ikke malkede Ko var tildelt.

En anden Person gav sig til at tælle de udgaaende, da det ikke var sjeldent, at en Ko ikke var kommen hjem med, og man turde just ej stole paa, at Malkepigerne oplyste om, at een manglede. Dette var ikke saa sjeldent Tilfælde hen ad Efteraaret, og jeg kan ikke udtale det som nogen sær behagelig Ekspedition, naar man en October Aften i Slud og Mørke skulde efterse Skove, Moser og Hegn for at finde en bortbleven Ko. Engang var en Ko borte i fulde 3 Døgn, og da al Søgen var omsonst, var man jo temmelig enig om, at Koen var stjaalen og bortført; men saa hørte en Veifarende en underlig klagende Drønen, da han passerede en Bro paa Hovedveien op til Gaarden, ved Eftersynet fandtes den stakkels Ko staaende under Brodækket, sammenklemmt mellem Siderne, saa hun hverken kunde komme frem eller tilbage ved egen Hjælp, men ved flere tilkomne Folks forenede Anstrengelser lykkedes det dog at slæbe hende tilbage, men Haarene vare ogsaa skurede af Koenes Sider.

Naar Køerne gik fra Malkepladsen, gik Røgteren foran og kaldte, og havde han da i Almindelighed de samme gamle Køer lige i Hælene, indtil han fik aabnet Leddet for den Mark, hvor de skulde græsse; men, naar Køerne ikke vare tilfredse med de dem tildelte Græsmarker, vilde de partout ikke den Vej, som førte til samme, men søgte at gøre Skrue, og vilde ud af Lade-

gaardens anden Port, idet de stimlede sammen ved samme og udstødte voldsomme Brøl.

Køerne maatte altsaa staa 4 Timer daglig i Lade-gaarden, hvilket jo rigtignok forøgede Gødningens Mængde, men vistnok ikke lidet paa Mælkens Bekostning, thi naar det faldt ind med fugtigt Vejrlig, blev det vanskeligt nok at finde mindre snavsede Steder, hvor Køerne kunde lægge sig, og Pigerne malke.

Dagen førend at Køerne i Mai Maaned blev satte paa Græs, bleve alle Tyrene, 7 a 8 Stk. paa engang slupne ud i Ladegaarden, for at de ved Styrkeprøve kunde selv indordne dem i den Rangforordning, som de saa havde at holde i Løbet af Sommeren. Dette Skuespil var ganske morsomt at overvære, thi det gik ikke saadan som paa Arenaen, at nogen kom til at hvile paa sine Gjæringer, thi deels vare Tyrene af forskjellig Alder, 2, 3, 4 Aar, og de yngre lærte snart at gaa afveien, naar en ældre eller større kom dem imøde, og deels var der Folk tilstede, som med Piske bortjagede Seirherren, naar denne vilde gaa forvidt og f. Ex. oprive Bugen paa en falden Modstander. Uden Rifter gik Kampen vel ikke af, men de vare ikke af større Betydenhed, og Disiplinen blev saa tilbørlig holdt hele Sommeren.

Køerne bleve tagne ind paa Stald i November Maa-ued, de fik Lov at gaa ude, saa længe det nogenlunde kunde gaa an, da man jo havde Erfarenhed for, at saa snart de kom ind og kun fodredes med tørt Foder, Mælkeydelsen da blev betydelig formindsket, og Skov-ene gave dem jo temmelig Læ imod koldt og raat Veir- lig. Fodringsen paa Stald var om Morgen en stor Gift Halm, om Formiddagen blev de vandede ved en stor Park udenfor Gaarden, og fik derefter en stor Gift Hø, eller af Avner en Kurvfuld; ved Eftermiddagsmalke- tiden fik de igjen en stor Portion Halm, som Dagens 3die og sidste Maaltid; dog naar Dagene bleve lidt

længere hen i Midten af Marts blev et Foder af Halm indskudt henad Kl. 2 a 3. Af Hø-Foder fandtes tilstrækkeligt, thi foruden de betydelige Enge, som hørte til Gaarden, og som høstedes ved Hjælp af Hoveribønderne, saa bleve ogsaa alle Moser og Engene i Skovene slaede og ligeledes alle Lavningerne i Sædmarkerne, men det meste Hø herfra bestod af Halvgræsser, Carexarter, der ikke er saa gode som Halm, især naar de høstes paa et senere Tidspunkt af deres Udvikling. Paa de rigtige Enge fandtes vel en Deel Sødgræsser saasom Fløielsgræs, men Høet blev meget svovlet og taaltes daarlig nok af Kvæget. Af den høstede Kløvermark fik sjeldent Køerne noget, da samme forbeholdtes de mange Heste. Med Halmfodringen havde det ogsaa sine Vanskeligheder, thi da Tærskningen ved Hoveriet var hævet, blev dette Arbeide besørget af 8 saakaldte Pundtærskere, og, da disse Personer altid i længere Tid, f. Ex. 14 Dage tærskede samme Slags Sæd, saa var en Variation af Halmen til det daglige Forbrug ikke mueligt; men i een Periode fik Køerne lutter Rughalm, en anden lutter Havrehalm, en Fodringsmaade, som ikke var heldig for Køernes Fordøjelsesorganer. Den aftærskede Køerne blev af den saakaldte Ladefoged kastet paa en Tverlo med en Skuffe, og da denne ikke paa samme Tid kunde have forskjellig Sæd paa Loen, maatte Pundtærskerne alle tærske samme Slags Sæd. Da man dengang endnu ikke havde Rensemaskiner, bleve et Antal Piger tilsagde fra Hoveriesbønderne, og disse maatte da gøre Sæden reen med de medbragte Haandsold, hvilket Arbejde gerne gik for sig under munter Sang.

Køerne bleve slupne ud til Vands i et Antal af 23 Køer og 1 Tyr. Veien var lang. Saa længe de vare i Ladegaarden, skjermede Bygningerne godt imod et ublidt Veir, men, naar de havde passeret den nordre

Port, faldt Terrainet meget stærkt ned imod Dammen, og paa hele det Stykke vare de udsatte for et ublidt Veirs hele Afskyelighed, hvorfor mangen en Ko vendte om paa Halvvejen og vilde hellere undvære at slukke Tørsten end drives mod Vind og Veir, og det var ingen let Sag at faa en saa stor Flok paa eengang ned til Vandet. Saa længe der ikke var Iis paa Vandet, gik det endda nogenlunde, da der var Plads nok ved Dammen for alle 24, men langt værre blev det, naar der skulde vækkes en lang smal Vaage i Isen, thi mangen en Ko var saa bange for det Glatte, at de ikke vare til at bevæge at komme hen til Vaagen. Dog blev det endnu meget værre, naar Vandet i Dammen var svundet saa meget, at Isen laa paa Mudderet, thi saa maatte den gamle Vaage nærmest Land jevnes til, og en ny Vaage hugges 15 a 20 Alen længere ude; og var det før vanskeligt at faa Køerne hen til den gamle Vaage, saa blev det endnu vanskeligere at faa dem ud til den nye, og for at skjule for dem, at de virkelig passerede et Stykke paa selve Isen, maatte man ved Hjælp af smaat Halm, Gødning, Sand, Tørveaske eller Jord tilsøle Isen, saaledes at Køerne kunde antage den for Landjord. Saa gik det en Tid ret godt, indtil Tøveiret indtraf, og Isen ikke mere kunde bære de mange Køer. Uagtet der saa igen var skaffet aabent Vand inde ved Kysten, saa gik dog mangen en sær Ko ud til den fordums ypperste Vaage og faldt igjennem Isen, hvor det var vanskeligt at komme den Uheldige til Hjælp, thi Isen, som nu var brudt i mindre Flagger, kunde mangen en Gang ikke bære et Menneske, og under neden var der saa meget Mudder, at en Hjælper heller ikke kunde soppe ud. Det vi saa maatte gribe til, det var at faa et langt Reb med Slynge kastet ud som en Lasso, og see at faa denne kastet over Hovedet eller i al Fald Hornene, og saa ved samme hive Koen i Land, selv kunde hun jo nok hjælpe

noget til, men Kræfterne vare just ikke store om Foraaret. En anden ubehagelig Omstændighed var dette glatte Føre, som saa tidt fremkom paa Terrainet, som skraanede ned til Dammen. Mangen en Ko er her faldet og har knækket et Ribbeen eller flere og faaet anden Skade, som først opdagedes, naar de engang bleve slagtede, andre maatte strax aflives. Arbeiderne købte saa Kjødet for 4 a 6 Skilling pr. Pund.

Afgang af Køer Aaret rundt ved Uheld i Tørvegrave, Moser, var altid nogle pro Cent, men en Deel gl. Udsættene, som havde kælvet tidlig, bleve malkede golde i August og derpaa slupne ud paa Engene, naar Høet var bjerget, og her gik de saa og fik noget Kjød paa Kroppen i Løbet af nogle Maaneder, saa Slagtere kunde bruge dem tildeels til Forsyning af Omegnen. Stundom gik ogsaa November hen, inden de sidste bleve afhentede, da det var Kjøberens udtrykkelige Forlangende, at de ikke maatte komme paa Stald eller faa tørt Foder, da de saa satte af paa Kjødet. Da Køerne fra Engene havde Adgang til stor og tæt Skov, og da man paa Haarlaget kunde see, hvor Naturen kom dem til Hjælp og gave dem et langt og tæt Haarlag, saa troer jeg egentlig ikke, at Selskabet til Dyrenes Beskyttelse, hvis det havde existeret dengang, havde behøvet at gribe ind.

Skjøndt det ikke vedkommer Mælkerivæsenet, saa vil jeg blot i Korthed meddele, at jeg i min Barndom havde en lille sortblisset Hoppe, „Blix“, at tumle mig paa, og denne og en lille rødbrøget Hoppe bleve om Efteraaret, naar de ikke mere bleve brugte til Arbeide, slupne ud i en 28 Td. Land stor og complet indhegnet Skov, hvor de uden videre Eftersyn gik hele Vinteren. Naar Sneen laa høi, levede de af Qviste og Knubber af Hessel, Hyld, Hæk, Egepurrer osv. ligesom Raavildtet, og jeg maa bekjende, at, naar de bleve hentede hjem til Gaarden om Foraaret, for igjen at tages i Arbeide, at de da havde

et godt Huld, men ikke et pyntelig Haarlag, derhos bleve de meget gamle, Sortblis mindst 27 Aar. En Nabo købte engang i de Tider en gl. hvid Vallak, som han, uden at tage den i Arbeide, lod gaa paa Engen lige til Juul; da man undrede sig over det uøconomiske ved denne Handel, svarede han, Hesten skal nu slagtes efter Juul, da Huden skal agere Iisbjørneskind til min Kane.

De Udsætterkøer, som havde kælvet silde, f. Ex. paa Græstid, og som tildeels havde mistet Fortænderne, bleve i Løbet af Vinteren fedede med Kartoffler, som rigtignok bevirkede noget Fidt sat paa de gamle Rever, men de saa stygge ud, thi de manglede tildeels Kjød, og det Snavs, som sad paa Huden, naar den var taget af, havde vel næsten samme Vægt som denne. Strigle og Kardæsk anvendtes dengang kun til Luxushestene, men aldrig til Arbejdshestene, end sige Køerne.

Det hændtes ikke saa sjældent, at de gamle tandløse Køer fik en Kartoffel siddende fast i Halsen, og da anvendte vi een af efterstaaende to Maader for at komme Koen til Hjælp: den ene bestod i at tage en lang Grønkaalsstok, som man jog ned i Halsen og stødte saa længe paa Kartofflen, til man fik den til at glide ned. Den anden Maade blev udført saaledes: en Mand holdt et Bræt tæt til Halsen, hvor Kartofflen sad, imedens en anden med et rask Slag af en Trækølle fra den modsatte Side søgte at knuse Kartofflen.

Naar det Spørgsmaal gøres i Nutiden med dens rationelle Fodring, hvorledes Køerne dengang kunde gennemleve en stræng Vinter, saa maa jeg tilstaa, at det gjorde heller ikke alle, thi nogle Procent rev Døden bort i Løbet af Vnteren. men det havde vistnok som oftest sin Grund i andre tilfældige Omstændigheder, f. E. Fald i glat Føre, Mangel paa Drikke eller lignende end egentlig Foderets Næringsværdi og Mængde. Man

maa huske paa, at i al Sæd, som høstedes dengang, da Hoveriet gjorde den stærke Bearbejdning af Jorden umuelig, var en stor Masse Hø af Græsser, saasom af Qvik og andre Urter blandet i Halmen, hvilket i Særdeleshed var Tilfældet med Havrehalmen fra Udlægsmarken og i Tienderne fra 2 Kirkesogne, som ligeledes opfodredes paa Hovedgaarden. De yngre og sunde Køer gjennemgik i Reglen Vinteren temmelig godt, og naar de sidst i April eller hen i Mai bleve slupne ud paa Græs og maatte tilbringe Nætterne ude, var det en god Hjælp for dem til at modstaae det stundom barske Veirlig, at de ikke havde haft det ret varmt om Vinteren i Stalden, og derfor gik endnu en Tid i Vinterdragt, men et godt Huld og som Følge heraf Haarfældning paafulgte snart i Forsommeren, da Køerne paa den Tid havde rigelig Græs og et stort Areal at gaa paa, saa de kunde udsøge sig det bedste og føndigste til Ernæringen.

Det var Skik dengang paa nogle Gaarde, at naar Køerne blev slupne ud paa Græs, at hver Ko blev aareladt og fik en Flaske Saltvand. Jeg har aldrig forstaaet, hvad denne Behandlingsmaade skulde gjøre godt for, thi man kunde virkelig ikke med Rimelighed antage, at de paa denne Tid vare for fuldblodige. Derimod var det meget vanskeligt at faa de ældre Køer til at staa stille, da de vidste, hvad der forestod, og frøgtede samme, saa at Operationen kunde lykkes ved første Slag. Selv Aaren var ved den igjentaagne aarlige Aareladning saa fuld af Knuder, at det blev vanskeligt nok at finde et frisk Sted til at anbringe Hullet og senere Knappenaalen for at lukke samme igjen.

Indskuddet af Køer skete hele Aaret rundt, naar nogle var afgaaede, enten tilfældig eller ved Salg, de øpkjøbtes omkring hos Bønderne, og vare derfor smaae. af alle Farver lige fra reen sorte til reen

hvide, dog som oftest brogede; sjelden udmærkede nogen Ko sig ved smukke Horn, disse vare ialmindelighed krumme, vinde og skjæve, naar der var nogle, thi af saakaldte „kulle“ Køer fandtes ikke saa faae. Den Omstændighed, at Bønderne, som lagde Køerne til, altid bandt Kalve og Qvier imod en Væg, var Grunden til de mange Misfostre. Der var ingen bestemt Tid for Køernes Kælvning, det skete almindeligvis hele Aaret rundt, dog var der en Bestræbelse til hovedsageligen at faae de fleste Køer til at kælte sidst i April eller først i Mai, saa ydede de mest paa den Tid.

Hermed ender den interessante Beretning. — Det ser jo nærmest ud, som om Proprietær Lunn havde haft end mer at sige om Emnet, men nogen særlig Slutning har ikke kunnet findes.

F. Lunn.

HØJBY KIRKES KALKMALERIER

Ved Dr. phil. Poul Nørlund.

DEN ældste del af Højby kirke, det nuværende kor og skib, er et usædvanlig rummeligt romansk anlæg, bygget engang i det 12. aarh. af raa og kløvet kamp med anvendelse af jærnhvl ved hjørner, vinduer og døre. Den oprindelig fladloftede kirke overhvelvedes i slutningen af 14. aarh., og meget hurtigt efter maa den være bleven udsmykket med kalkmalerier, der i 1901 paany fremdroges og istandsattes af Nationalmuseets konservator, figurmaler Eigil Rothe.

I 15.—16. aarh. tilbyggedes der kirken et taarn i vest, et vaabenhus i syd, et kapel og et sakristi i nord. Alle disse tilbygninger er af munkesten, for en meget stor del skalmurede med nye sten ved en større restauration, som kirken underkastedes i begyndelsen af 1870'erne.

I n v e n t a r : Sengotisk fløjaltertavle med korsfæstelsesbillede paa en predella fra 1572. Alterbordspanel ca. 1575, Døbefont af granit fra kirkens ældste tid. Prædikestol af Lorens Jørgensen fra 1656. Sengotisk krucifix paa skibets nordvæg. Stolegavle fra 1555. Klokkerne er fra 1518, 1603 og 1744.

Af **g r a v m i n d e r** findes et maleri af præsten Eske Bertelsen, † 1626, samt en ligsten og en mindetavle over præsten Hans Nyegaard, † 1748. Udenfor vaabenhuset ligger en romansk ligsten uden indskrift.

* * *

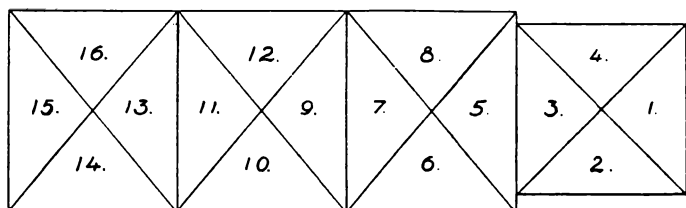
Kalkmalerierne

i Højby hører til de bedste og interessanteste i landet. De er fra en periode i kunstens historie, hvor man interesserede sig mindre for det ophøjede og alvorlige end for det yndefulde og elegante. Vi er lige langt fra den romanske kunsts strængthed og fra den sidste middelalders grelle realisme.

Vil man vide, hvad kunstneren har formaaet og ikke formaaet, skal man først se paa Kristusfiguren over alteret, en uanselig og ringe udført skikkelse, der unægtelig savner baade højhed og dybere følelse. Dette motiv maa vi indrømme, at kunstneren slet ikke har magtet. Men derfra skal man vende sig til den dejlige Sct. Mikael i samme hvælvings vestlige kappe, eller maaske endnu bedre til den stolte falkejæger helt nede i kappen nærmest taarnet. Han er egentlig symbolet paa en last, hovmodet, som staar for fald; men uden at skænke dette mange tanker har kunstneren givet sig hen i skildringen af hans verdslige pragt. I et saadant motiv er han helt og holdent med og har givet sit bedste.

Billederne maa stamme fra tiden lige omkring 1400, at dømme efter de ridderlige modedragter. Et samtidigt vaabenskjold, der findes paa korets nordvæg, giver desværre ingen hjælp til nøjere datering. Det er Finkenovernes vaaben, og den gejstlige stifter, der knæler nedenunder, maa have tilhørt denne slægt.*) Billedet af en løvinde med sine unger, nederst paa samme væg, er et af middelalderens mange symboler paa kærligheden.

¹ Han kunde være Roskildekanniken Nils Jacobsen Rusere eller Finkenov, som nævnes i 1370'erne og som kan have haft et præbende heroppe.

Korhvelvingen

er viet dommedag.

1. Østkappen: I en mandorla troner Kristus paa regnbuen med blødende vunder i de oprakte hænder. Udenom ham knæler Maria og Johannes Døberen som menneskehedens forbedere (egentlig et byzantinsk motiv, som først i den senere middelalder er blevet optaget i den vesterlandske kunst).

2. Sydkappen: En engel kalder med sin basun de døde frem af deres grave. Nogle af dem vandrer fortrøstningsfulde til dommen med kisten under armene. Andre er tydelig nok grebne af angst for, hvad der skal komme.

3. Vestkappen: Ærkeenglen Mikael som sjælevejer, en skøn og yndefuld skikkelse, helt i det 14. aarh.s idealiserende stil, med et par prægtige vinger, der giver figuren baade flugt og storhed. Den sjæl, han for øjeblikket har paa vægtskaalen, gaar det aabenbart mindre godt; den er for let, djævlene tynger den modsatte skaal ned, og den arme river sig fortvivlet i haaret.

4. Nordkappen: Helvede fremstillet som et gabende uhyrshoved, hvori de fordømte slæbes ind af barokt udseende djævl, mens straffens engel svæver over dem med sit sværd.

I skibets østhvelving

staar de to kapper (5 og 7) nu tomme fordi billederne engang i forrige aarhundrede er bleven ødelagt ved ny-

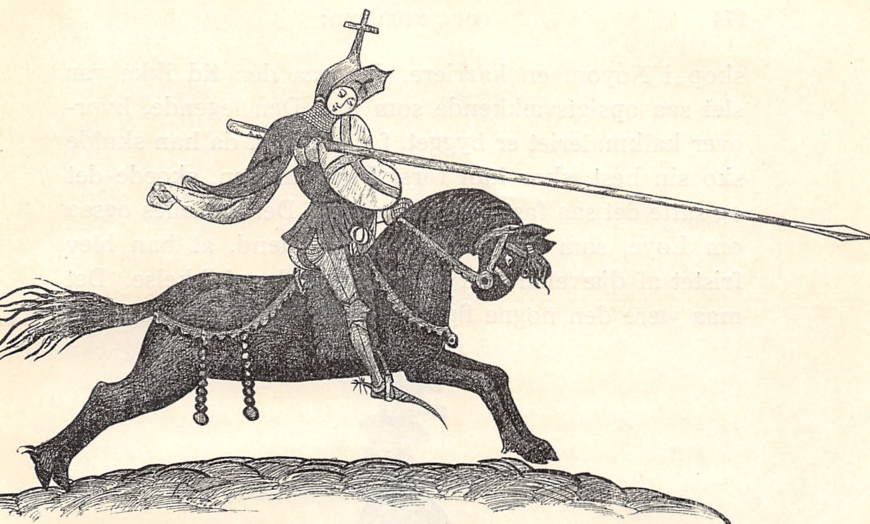

Hellig Olavs Sejlads.

pudsninger. I østkappen har den hellige Erasmus' martyrium været fremstillet.

6. Sydkappen: Her findes det ejendommeligste af alle kirkens billeder, forestillende Hellig Olavs kapsejlds med broderen Harald (Haarderaade) om Norges krone. Legenden herom, der er ganske uhistorisk, kendes fra en af vore gamle folkeviser (Danmarks gamle Folkeviser ved Sv. Grundtvig, II 134). Olaf havde overladt Harald sit hurtigsejlende skib „Ormen hin glade“, og sejlede selv i „Oxen hin lade“, men kom dog først. „Oxen“ sejlede saa hurtigt, at en pil, som Olaf skød ud af „fremmerstavn“, faldt i vandet bagved skibet. Det er dette, kalkmaleriet fremstiller. Det samme billede findes ogsaa i Skamstrup kirke. („Fra Holbæk Amt“, VIII, 120).

8. Nordkappen: Den hellige Laurentius, der levende steges paa en rist, i nærværelse af den romerske kejser Valerian. Laurentius er en af de store martyrer fra midten af det 3. aarh.; sit martyrium skal han have baaret med næsten overdreven standhaftighed. „Vend

Ridder i Stridsdragt.

mig om, nu maa denne side vist være tilstrækkelig stegt“, skal han have sagt.

Skibets mellemste hvælving.

9. Østkappen: Den drabelige ridder S. Jørgen („den første ridder efter vor herres fødselse“) sprænger frem mod en frygtelig drage og frelser derved i sidste øjeblik den unge prinsesse, som var bestemt til at ofres i dens gab.

10—12: Helgenfremstillingen afbrydes her af 3 billeder af Jesu barndomshistorie. I sydkappen Mariæ bebudelse. I vestkappen de tre hellige kongers tilbedelse, og i nordkappen Jesu fremstilling i templet.

Den vestlige hvælving.

13. Østkappen: Smedenens helgen S. Løye (eller paa latin Elegius). Han levede i Frankrig paa kong Dagoberts tid (7. aarh.) og var guldsmed, senere møntmester; paa grund af sin fromhed endte han som bi-

skop i Noyon, en karriere, der paa den tid ikke var slet saa opsigtsvækkende som nu. Den legende, hvorover kalkmaleriet er bygget, fortæller, at da han skulde sko sin hest, skar han først benet af den, skoede det og satte det saa fast igen paa dyret. Det fortælles ogsaa om Løye, som om andre hellige mænd, at han blev fristet af djævelen i en løsagtig kvindes skikkelse. Det maa være den nøgne figur, der ses bag hesten, og som

Ridder i Festdragt.

ved den haandten, den holder i haanden, er angivet som en kvinde. Legenden beretter videre, at Løye afværgede fristelsen ved at gribe sin smedetang og knibe hende i næsen (dette fremstilledes paa et nu forsvundet billede i Stubbekjøbing kirke, se Kr. Nyrop i Aarb. f. nord. Oldkyndighed 1899).

14. **Syd kappen**: S. Stefans stening. Han var den første af alle martyrer, og er vel kendt fra „Apostlenes gærninger“, i hvis 7. kapitel hans stening omtales.

15. **Vest kappen**: En ung stolt falkejæger i al tidens glimrende modedragt, flagrende ærmer og

vajende fjerbusk og ringlende bjælder. Han er personliggørelsen af den verdslige forfængelighed og hovmod. Men bag ham rider paa en oxen en nøgen mand, som retter sin pil mod ridderen. Det er den snigende død, som uden hensyn rammer høje og lave.

16. *Nordkappen*: Her findes to billeder, der ogsaa maa opfattes som moraliserende. En ung mand og kvinde i øm omfavelse, mens en djævel hvisker hende en ond indskydelse i øret. Det er en af middelalderens staaende fremstillinger af vellysten. Det andet billede maa snarest forklares i tilknytning hertil. Kvinden, som djævelen havde forført (havde hun monstro benyttet omfavnelsen til at stjæle sin elskers pung?), har til straf faaet sin haand afhugget, blodet vælder ud af armstumpen. En mand, der i sin dragt og type har en maaske kun tilfældig lighed med apostelen Jakob den ældre, peger med sin stok paa den afhuggede haand.

HØRVE KIRKES KALKMALERIER

Ved Dr. phil. Poul Nørlund.

HØRVE kirke maa oprindeligt være en romansk kampestenskirke, men den er nu ganske om-dannet. Det nuværende kor er fra 1575, som det frem-gaar af en indskrift paa den nordre side af dets tøndehvælving (1575 muret Oluf Persen af Alsthied dethe sanghus i hr Mieckel Hansens thiedt. Jep Sørensen oc Per Ollessen kirkevere). Skibet overhvælvedes i middelalderens slutning, og i det østlige hvælvingsfag findes kalkmalerier fra 1564, som i 1885 fremdroges og i det følgende aar istandsattes af professor Jacob Kørnerup. Et taarn i vest og et vaabenhus i syd af kampe-og munkesten er ligeledes sent middelalderlige tilbygninger.

I n v e n t a r : Alterbordspanel ca. 1575. Altertavle fra 1630, og prædikestol fra 1620. Af sit middelalderlige inventar har kirken bevaret en romansk granitdøbefont, et krucifix fra 13. aarh. og rester af en gotisk Laurentiustavle fra et sidealter. Den ene klokke er ogsaa middelalderlig, støbt af Oluf Kegge; den anden fra 1591.

Kalkmalerierne

er især mærkelige ved at være fra en tid, hvor man ellers her paa Sjælland var ophørt med slige deko-rationer. Omendskønt de er malet et kvart aarhundredre efter reformationen, er de dog helt i middelalder-

lig maner. Æmnevalget er nok noget præget af den nye tid, men en helgen (S. Jørgen) har dog faaet lov at slippe med.

I *Østkappen* troner Gud Fader med bøjlekroner, scepter og rigsæble og med Helligaandsduen svævende over sit hoved mellem to profetbilleder. I kappefligene er fremstillet Jesus i Gethsemane have samt korsdragningen, hvor Simon af Kyrene kommer til og hjælper den segnende Kristus med at bære korset.

Syd-kappen: Jesus og den samaritanske kvinde ved brønden. Hun bærer tidens modedragt af brokadestof med purpurærmer og flad fløjlsbaret. Til højre ses Samaria stad, og bag Kristus tre apostle. Baggrunden er et forsøg paa et naturalistisk landskab. I den ene af denne kappes flige finder man en malet tavle med aarsallet for maleriernes udførelse: 1564.

Nordkappen: Et dommedagsbillede. Kristus sidder paa regnbuen, med et sværd ved den venstre, og en liljekvist ved den højre haand. (De to forbedere, Maria og Johannes, er udeladt. Det er en virkning af reformationen). Under Kristi fødder stiger de døde op af deres grave, vækkede af basunblæsende engle. Ved siderne ses himmerig og helvede. Foran Himmerigsporten samles ingen salige, medens djævle myldrer omkring helvedsgabet, travlt beskæftigede med at genne de fordømte ind.

Nærmest ribbekrydset findes i de tre kapper smaa profetbilleder. Endelig fremstilles paa nordvæggen, ovenover en bort af akanthusbladværk i ungrenaisancestil, Sct. Jørgens kamp med dragen. Sct. Jørgen var en østerlandsk helgen, som først paa korstogstiden er bleven kendt i Vesteuropa. Det fortælles om ham, at han kom til en by, som var under formeligt tyranni af en frygtelig drage, der hver dag krævede sit bytte. Da man havde udleveret den alt kvæg og hele stadens

ungdom, faldt loddet tilsidst paa kongens datter, som Jørgen i sidste øjeblik befrier ved at fælde dragen. Paa billedet ser man den ridderlige helgen med en mægtig vajende fjerbusk, borende sin lanse ind i gabet paa dragen, som er væltet under hestens fødder. I baggrunden den knælende prinsesse og (øverst oppe) hendes forældre, kongen og dronningen, som inde fra byen med spænding følger kampens forløb.

SMAASTYKKER.

En Degnehistorie fra Vig.

Ved Niels Stenfeldt.

I 1701 havde man i Vig Sogn en Degn, *Frantz Strøe*, som vakte almindelig Utilfredshed baade hos Menigheden og hos Sognepræsten, Hr. *Albert Chrystalsiin* — i Odsherred var der samtidig en anden Præst af samme mærkelige Navn, hans Broder, *Andreas Chrystalsiin*, der var Præst i Egebjerg og Provst i Herredet. Hr. Albert indgav til Bispem en Klage over *Frantz Strøe* og fik ham suspenderet fra Degneembedet, som han kun havde haft inde i halvandet Aar, fra 1699.

Nu mødtes Parterne for Landemodet i Roskilde, den gejstlige Overret. Præsten fremstillede 24 Vidner, og disse Klagere forlangte af Dommerne at blive ham kvit, de maatte, sagde de, »skille dem ved den Degn, om de ellers skulde svare Kongen deres Skatter«. Mange graverende Beskyldninger havde de mod ham; han skulde een Gang ugentlig have Aftenlæsning med Ungdommen i hver Landsby, snart hos een Bonde, snart hos en anden, men den Læsning havde han skammelig forsømt, »i heel Aar og Dag hafde hand i somme Byer læst ickun een Gang, i somme to«. Med den anden Side af hans Virksomhed, den kirkelige, var det gaaet lige saa slet. Under Gudstjenesten var det hans Pligt at gaa frem og tilbage paa Kirkegulvet og synge for; »hand vilde icke siunge der, som hand dog burde«, men blev siddende oppe i sin Degnestol.

Værre var det dog, at, naar Menigheden var samlet, og Gudstjenesten skulde begynde, var der ingen Degn kommen; han sad henne »i Kroen og fyldte sig«; de maatte alle pænt bie, til han endelig kunde bekvemme sig til at komme, baade Præst og Menighed. Rent galt var det gaaet Langfredag Anno 1700, da havde Præsten ventet efter Degnen i to stive Timer, og da han ikke viste sig, maatte den velærværdige Hr. *Chrystalsiin* selv bede i Kordøren og synge Salmerne for uden nogen Hjælp i sit Embede. Naa, har *Frantz Strøe* været en forsømmelig Degn, saa har

Præsten været en stridbar Herre, som stædig har vægret sig ved at begynde sin Tjeneste, indtil hans Medhjælper kom til Stede.

Gik det saa galt med Degnen i Kirken, saa var man ogsaa utilfreds med ham uden for den. Skønt Menigheden betalte Manden hele 9 Rigsdaler om Aaret for Klokkeringning, var det ikke muligt at bevæge ham til at ringe ved Middag Kl. 12. Ingen Bønner eller Grovheder hjalp; Folk har nok skældt dygtig ud, og han svarede brøstigt, »at Bønderne kunde vel faae Mad om Middagen, alligevel der blev icke ringet tilbords for dem«. Onde Ord er der faldet mellem Parterne, og ofte er de gaaet over til Haandgribeligheder, thi »de beskylte hannem, at hand med Hug og Slag ofverfalt dennem, naar de kom til ham«. Ved dette Landemode har Klagerne ikke haft Sagerne i den rette juridiske Orden; de havde ikke sørget for i Forvejen at iværksætte Forhør ved en Provsteret og skaffe sig et beediget Tingsvidne. Frantz Strøe »beraabte sig ogsaa paa, at hand icke kunde dømmes, før end disse hans Sagsøgere beviste det, som de beskylte ham for; thi de kunde icke self være baade Vidne og Sagsøgere; begiærede derfor af Retten, at hand maatte videre forfølge sin Sag, hvilket blev hannem tilladt, men Suspensionen imidlertid at staae fast«.

I det Referat af Landemodedomme, hvoraf ovenstaaende er taget, ender Sagen blindt her. Men af Degnefortegnelsen ses det, at der allerede i samme Aar, 1701, er kommen en ny Degn i Vig, saa Frantz Strøe har altsaa, som man kunde vente, faaet sin Afsked.

HISTORISK SAMFUND I 1921.

Naar vore Læsere modtager Aarbogen for 1922, vil de lægge Mærke til, at den er en god Del større end sædvanlig, en af de største, vi endnu har udsendt. Og endvidere vil man snart bemærke, at mere end Halvdelen af Bogen optages af en enkelt Afhandling, der i flere Henseender adskiller sig fra vort sædvanlige Stof, og til hvilken jeg gerne vilde føje nogle Oplysninger.

Chr. Olsens Slægtsminder og Folkeminder.

Forfatteren til denne Bog, — for det er i Grunden en hel Bog, hvis første Halvpart vi bringer i Aar, er af gammel vestsjællandsk Bondeæt. Faderens Slægt boede i Jyderup, Moderens i Sandby. Som nygifte flyttede hans Forældre ud paa Gaarden »Torpelund« i Brejninge Sogn. Faderen døde 1901, Moderen driver endnu Gaarden med en anden Søn som Bestyrer. Hun er i flere Henseender en mærkelig og betydelig Personlighed, der støttet af en ualmindelig god Hukommelse har kunnet overgive Efterslægten en rig Skat af Fortællinger om tidligere Tider, Sagn, Eventyr og Viser, der ellers vilde være gaaet tabt. Det største Afsnit er derfor hendes; her gengiver Sønnen, hvad han i lange Vinteraftener noterede op, medens hun fortalte.

Det er en meget gammel, musikalsk Slægt. I det indledende Stykke om Faderens Slægt fortæller Chr. O. en Del om den Rolle, Musikken spillede i Hjemmet i Jyderup; men ogsaa paa den mødrene Side er der stærke musikalske Interesser; til Slægten hører kendte Musikere som Brødrene Herman og Kristian Sandby og kgl. Kapelmusikus Marke. Den 78-aarige Fru Olsen kan endnu synge lange, gamle Viser og Dansemelodier til Optegnelse — danse og forklare Dansenes Udførelse. Chr. Olsen har med en Søsters Hjælp optegnet ca. 1000 saadanne gamle Dansemelodier, en Bedrift af stor kulturhistorisk Værdi.

Vi har i Teksten medtaget Prøver paa Sange og Melodier; af økonomiske Aarsager har vi maattet indskrænke os til faa.

Efter Opfordring fra flere Sider og særlig fra Forfatteren Oberst Rist, ordnede Chr. Olsen sine Optegnelser, saa der kom en stor Bog ud deraf, og Rist havde planlagt dens Udgivelse i den Række »Memoirer og Breve«, som han og Julius Clausen udsender, men Planen blev opgivet, fordi Stoffet ikke passede naturligt i de givne Rammer.

Saa fik vi den til Gennemlæsning. Vi forberedte just paa den Tid Udsendelsen af Karoline Graves' Bog »Ved Halleby Aa«, og skønt vi kunde ønske, at Chr. Olsens Bog udsendtes paa samme Maade som et selvstændigt Skrift, kunde det dog ikke lade sig gøre paa det Tidspunkt, især fordi vi ikke to Aar i Træk magtede at levere saadanne større Skrifter; vi skulde have en almindelig Aarbog ud i Aar. Vi enedes derfor om at dele den, saaledes at 1. Del, der handler om Bedsteforældrenes og Forældrenes Tid, kommer iaar, medens 2. Del om »Torpelund« og Brejninge Sogn, Sagn, Varsler, Overtro m. m. kommer i næste Aarbog.

Christian Olsens Bog danner, som Læserne vil se, et interessant Modstykke til Karoline Graves »Ved Halleby Aa«; hun skildrede saa troværdigt og levende, som vel ingen anden før, Livet i de smaa Husmandshjem, han fortæller mest om Sæd og Skik hos de velhavende Bønder i de store Gaarde. Ogsaa som Forfatterpersonligheder er de bundforskellige ¹⁾.

Kalkmalerierne.

Ogsaa til Aarbogens sidste Bidrag, de to Stykker om Kalkmalerierne i Højby og Hørve Kirke, maa jeg føje et Par Oplysninger.

Der findes i en Mængde af Holbæk Amts Landsbykirker middelalderlige Kalkmalerier, ofte af betydelig kulturhistorisk og kunsthistorisk Værdi. Men i mange Tilfælde staar de Besøgende ganske uforstaaende overfor disse gamle Billeders Figurer og Optrin, og de Oplysninger, Stedets Folk kan give, er ikke altid fyldestgørende.

¹⁾ Chr. Olsens Manuskript har været indsendt til den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse, hvis Fond derefter i Aar tildelte Forfatteren et Stipendium til fortsatte Undersøgelser og Optegnelser angaaende ældre, folkelig Musik.

Derfor har vi bedt Inspektør ved Nationalmuseets 2. Afd., Dr. phil. *Poul Nørlund* skrive korte Vejledninger til de Kirker, der er særlig rigt udstyrede med Kalkmalerier, og Begyndelsen gøres da i Aar med de to Kirker i Odsherred. Der vil blive taget Særtryk af disse Beskrivelser, og vi kunde ønske, at de i Glas og Ramme vilde blive ophængt i de paa-gældende Kirker, saa de kunde give god og paalidelig Forklaring, ikke alene til den Fremmede, men først og fremmest til Sognets Folk om de Billeder, som deres Forfædre i 13—1400erne lod male i deres Kirke. Maaske det kunde bidrage til at skabe Forstaaelse og Interesse i Sogn og Menighed for disse Kalkmalerier, saa man, ved Nationalmuseets Bistand, værnede om dem og sikrede dem mod den Ødelæggelse, som f. Eks. Fugt og Kakkelovnsrøg mange Steder hidfører.

Virksomheden i 1921.

Dernæst lidt om det forløbne Aar.

I Fællesskab med »Danmarks Folkeminder« udsendte vi i Juli Maaned *Karoline Graves'*: »Ved Halleby Aa«; denne store, smukt udstyrede og interessante Bog udgjorde vor Levering for 1921. Den vakte megen Opsigt i Læseverdenen, blev udførligt anmeldt saavel i Hovedstadspressen som i de lokale Blade. Mange nye Medlemmer vandt vi gennem den. Det lille Restoplag, vi havde af den, blev derfor snart udleveret, saa vi maatte søge Hjælp hos vor Medudgiver; nu er kun en halv Snes Eksp. tilbage.

Med Bogen fulgte et lille Hæfte med Beretning om Aaret 1920 m. m. Læserne bør gemme det, saa det siden kan indbindes enten sammen med »Ved Halleby Aa« eller med nærværende Aarbog.

Deri var gjort Rede for Sommerudflugten 1920 til Holmstrup-Bromølle-Egnen og ligeledes for Generalforsamlingen den 30/1 1921. Nogle Uger forud var vor gamle Sekretær, Redaktør H. J. Hansen, afgaaet ved Døden. Ved Generalforsamlingen bragte Formanden ham en Tak for, hvad han havde betydet for »Historisk Samfund«. I denne Aarbog mindes han ved en kort Artikel af hans mangeaarige Medarbejder i Redaktionsudvalget, Forstander Nylev.

I det omtalte lille Hefte fandtes ogsaa et Forslag til nye Vedtægter. Det er ved den skriftlige Afstemning blandt Medlemmerne vedtaget og traadt i Kraft fra 1. Januar 1922. Vi aftrykker det paany i Aar.

Med sidste Aars Bog fulgte tillige Register til de 4 første Aargange; de kan da indbindes sammen. Desværre kom ved en Misforstaaelse det tilhørende Titelblad med Indholdsangivelse ikke med. Det følger derfor i Aar og kan nok limes ind foran i Bogen. Ligeledes følger Register og Indholdsfortegnelse til de næste 3 Aargange.

Sommerudflugten

fandt Sted Søndag den 26. Juni i det dejligste Sommervejr. Det var en særdeles velykket Tur. Et af de lokale Blade skriver om vore Sommerudflugter:

»Det hører nu til Sommerens stadig tilbagevendende og ventede Begivenheder, at »Historisk Samfund« arrangerer en Sommerudflugt, ikke som en Skovtur med lette Fornøjelser, men en Tur, hvor det gælder om at komme saa vidt omkring som muligt og se og høre saa meget nyt og gammelt, som det kan lade sig gøre paa een Dag. Hvis man Aar efter Aar har været med paa disse Udflugter, har man efterhaanden lært Amtet her og dets Historie saa nøje at kende, at man det aldrig glemmer.«

Efter at Formiddagstoget fra Holbæk var ankommen til Hørve St., spadserede Deltagerne ud til den lille *Hørve Kirke*, hvor Kommunalærer Thomsen kort gjorde Rede for Kirkens Historie, dens Inventar og de interessante Kalkmalerier, der stammer fra den første lutherske Tid (se Dr. Nørlunds Artikel i denne Aarbog.).

Imens var de andre Tog kommen ind, og et imponerende Vogntog af 25—30 Køretøjer satte sig nu ved 1-Tiden i Bevægelse med *Dragsholms* hvide Slot som Maal.

I Borggaarden bød Formanden, Grev Brockenhuus-Schack, Turens Deltagere Velkommen og rettede dernæst en Tak til Lensbaronen og Lensbaronessen, fordi de gæstfrit vilde give os Adgang, til Egnens Beboere, der beredvilligt havde stillet deres Køretøjer til vor Raadighed, og til Forpagterne Moth og Mourier, der havde paataget sig det store Arbejde at ordne Køreturen.

I Slotskapellet, som blev fyldt til Trængsel, talte Højskoleforstander *Povl Hansen* om *Dragsholms* Historie.

Efter Foredraget spadserede man lidt om i Gaarden, i Rosenhaven og Fruerlund, og ved 3 $\frac{1}{2}$ -Tiden rullede Vogntoget videre ad *Vejrhøj* til, en henrivende Køretur i den smukke, varme Sommerdag. Der blev spændt fra oppe i Skoven, og man gik Resten af Vejen til Fods op til *Kæmpehøjen*, hvor *Povl Hansen* fortalte lidt om Egnen, man ser ud over. Udsigten er jo baade storslaaet, vidtstrakt og skøn i sin rige Afveklung. »Som et mægtigt Kort laa Land og Hav udbredt for Folks Øjne; Næs og Odde nærved og i det fjærne Samsø og den jyske Kyst. Til den anden Side skimtes langt ude Roskilde Domkirke. Det meste af Odsherred overskuer man«.

Derfra spadserede man ned i Skoven, hentede Madkurvene og lejrede sig i Marken uden for Skoven ned mod Stranden. Et kørende Marketenderi sørgede for Kaffe og Øl.

Henad Kl. 7 kørtes der til *Faarevejle Kirke*, hvor de fleste af Deltagerne fik Lejlighed til at se Jarlen af Bothwells Mumie i Gravkælderen.

Turen sluttede ved Faarevejle St., hvorfra der Kl. 9 gik Ekstratog til Holbæk.

Valg til Styrelsen.

For 1921 var Formanden, Sekretæren og Forst. Povl Hansen paa Valg og genvalgte alle ved den skriftlige Afstemning. Ligeledes Revisorerne.

I Aar stemmes der om Dr. Møller, Forst. Nylev og Gdr. P. Hansen samt Forfatteren Thorkild Gravlund, der alle blev foreslaaede af Generalforsamlingen den 12. Februar.

Alt for faa gør Brug af Stemmesedlen! Udfyld den straks, naar De har faaet Bogen, læg den i aaben Konvolut og indsend den hertil som Tryksag!

Medlemstallet.

Desværre lod ca. 40 Medlemmer Aarbogen 1921 gaa retur uden yderligere Meddelelse, en mindre hensynsfuld Maade at melde sig ud paa. Til Gengæld meldte mange andre sig ind, saa Medlemstallet alligevel steg fra 872 til 905¹⁾ (Subskribenter o. a. iberegnet). Vi skulde gerne snart naa de 1000! Hjælp selv til! Agiter i Deres Kreds for »Historisk Samfund«; selv i disse knappe Tider er det en billig Forening at være i. Alene ved vor Aarbog giver vi jo fuld Værdi for de 3 Kr., det koster om Aaret at være Medlem.

»Fortid og Nutid«

hedder det lille Festskrift, som »Dansk historisk Fællesforening« udsender. Der kommer normalt 4 Hefter à 2 Ark aarlig, og vore Medlemmer kan ved Henvendelse til undertegnede blive Abonnenter for halv Pris, 2¹/₂ Kr. aarlig. (Af sidste Heftes Indhold kan nævnes: F. Marquard: Folketællingerne og deres Benyttelse. Otto Smith: Laugsvæsenet i de danske Provinsbyer. — Beretning om Nationalmuseets 2. Afdelings Virksomhed i 1917—20.

Om Sommermødet i Juni vil nærmere Meddelelse udgaa gennem Dagbladene.

Vore Medlemmer kan ved Henvendelse til undertegnede blive Subskribenter paa de andre historiske Samfunds Skrifter. Tidligere betaltes halv Medlemspris, nu beregnes Betalingen efter Aarbogens Fremstillingspris.

Holbæk, »Bjelkes Hus«, 20. 3. 22.

Albert Thomsen.

¹⁾ Deraf bor 168 i Holbæk, 101 i Kalundborg og 9 i Nykøbing.

»Fra Holbæk Amt.«

Indholdsfortegnelse til de tidligere Aarbøger.

Vi ligger med et betydeligt Antal af de ældre Aarbøger, som blev trykt i større Oplag end Tilfældet har været med de senere, hvoraf nogle desværre helt er udsolgt (1915, 16, 17) og andre kun findes i enkelte Eksemplarer (1918, 20, 21).

Nedenfor følger en Indholdsfortegnelse til alle vore Aarbøger. Her findes en Mængde værdifulde, interessante Artikler fra alle Tider og alle Egne i Amtet.

Er der her en Bog, De ønsker at eje, kan De ved Henv. til Sekretæren faa den tilsendt pr. Efterkrav.

1907 (Pris 1 Kr.). *J. Nylev*: Svenskerne paa Kalundborg-egnen 1658-60; *A. J. Eriksholm*: En Degn i Havrebjerg; *Eriksholm*: Kirkelige Tilstande i Trediverne (om Sognepræsten, Dr. J. H. Larsen, Holbæk Bys Historiker); *H. Nutzhorn*: Fæstebonden Peder Smed i Bukkerup; En Begravelsesanordning fra Nykøbing 1683.

1908 (Pris 1 Kr.). *H. Rosendal*: Kampen ved Sjællands Odde; *H. P. H. Gjevnøe*: En gammel Præstekone fra Grevinge; *Thorkild Gravlund*: Rids af Reersøs Historie; *A. J. Eriksholm*: En Embedsmand under Frederik 6. (Byfoged Bierfreund i Holbæk); *C. M. Smidt*: Fra det gamle Kalundborg; *Fr. Christensen*: En Udlægsforretning.

1909 (Pris 1 Kr.). *A. J. Eriksholm*: En gammel Herregaard (Knabstrup); *Thomas B. Bang*: St. Søren Holmstrup; *J. Nylev*: Minder fra Reersø; *J. P. Jensen*: Den gudelige Forsamlingsbevægelse paa Tissøegnen; *Chr. Ax. Jensen*: Holbæk gamle Kirke; *Th. Kornerup*: Postvæsenets Udvikling; *Johs. Høirup*: Det gamle Bomhus; *A. J. Eriksholm*: Jernløsegaard.

- 1910 (Pris 1 Kr.). *Chr. Ax. Jensen*: Lorents Jørgensen Billedsnider; *Soph. Müller*: Solbilledet fra Trundholm; *Ole Lund*: Livet i den gamle Købmandsgaard I (Kalundborg); *A. J. Eriksholm*: Holbæk Byes Grundtaxt 1682; *L. Andersen* og *H. P. Gjevnøe*: En kristelig Vækkelse i det sydlige Odsherred.
- 1911 (Pris 1 Kr.). *Hans Kjær*: De forhistoriske Mindesmærker og Fund i Uby Sogn; *A. J. Eriksholm*: Holbæk gamle Stadsret; *Ole Lund*: Livet i den gamle Købmandsgaard II; *J. P. Jensen*: Mere om den gudelige Forsamlingsbevægelse; *G. Knudsen*: Om Præstegaarden i Nykøbing.
- 1912 (Pris 1 Kr.). *Johs. Lindbæk*: En Bonde fra Fr. 6.s Tid (Søren Larsen, Svallerup); *Andr. Bentsen*: Minder og Oplevelser; *J. P. Jensen*: Fra Bøndernes første Kampaar i Holbæk Amt; *Lars Dinesen*: Fra Hoveritiden; *Chr. Ax. Jensen*: Fra Holbæk gamle Kirke og Kloster; *A. J. Eriksholm*: Den gamle Kaptajn (Fr. v. Buchwald, Annebjerggaard); *Karoline Graves*: Almuesliv i Hove-riets Tid.
- 1913 (Pris 1 Kr.). *Chr. Ax. Jensen*: Holbæk Sortebrødrekloster; *Lars Dinesen*: Erindringer om ældre Tider; *J. P. Jensen*: Kundby Bønder i Bondevæggelsens første Kampaar I (Jens Gregersen); *Hans Kjær*: Om Stenstrup Troldestuer og andre Mindesmærker i Højby Sogn; *Andr. Bentsen*: Om Idræt, Dans og Gæstebud i ældre Tider; *Povl Hansen*: Lidt om vore Skove i ældre Tid; *Povl Hansen*: Den gamle Landsby.
- 1914 (Pris 1 Kr.). *Hugo Mathiesen*: En middelalderlig Kirketomt i Holbæk; *Erindringer fra Krigen 1864*; *J. S. Møller*: Boligskik i Kalundborgeggen I; *Henry Larsen*: Skamstrup Kirke; *J. P. Jensen*: Kundby Bønder II (Hans Jensen).
- 1915 (udsolgt). *J. S. Møller*: Boligskik i Kalundborgeggen II; *F. Fenger*: Forvaltergaarden i Kvarmløse (Digteren Thor Langes Slægt); *J. P. Jensen*: Kundby Bønder III; *Hugo Mathiesen*: Gamle Gader og Gaarde i Holbæk; *Lars Dinesen*: Om en vestsjællandsk Bondegaards Drift for ca. 70 Aar siden.
- 1916 (udsolgt). *Henning Jensen*: Fra den gamle Soderup Præstegaard; *H. P. H. Gjevnøe*: En Grevinge Præst (Thomas Rasmussen); *Ferdin. P. Blidstrup*: Skolelærer

- N. B. Schow, Grevinge, og Landvæsensskolen paa Frenderupgaard.
- 1917 *H. V. Clausen*: Fra Holbæk Amt, topografisk-historiske Skildringer. I Halvbind. (Udsolgt.)
- 1918 *H. V. Clausen*: Fra Holbæk Amt, topografisk-historiske Skildringer. II Halvbind (Odsherred, Kalundborg og Omegn samt Løve Herred). — *H. V. Clausens Bog* er forlængst udsolgt, naar undtages en halv Snes Eksp. af II Halvbind (Pris 2,50 Kr.).
- 1919 (Pris 1 Kr.). *Henning Jensen*: Erindringer fra den storpolitiske Kamptid; *Hans Kjær*: Naar kom Mennesket til Danmark?; *J. S. Møller*: Dr. Folmer Dyrhund; *J. S. Møller*: Meddelelser fra Kalundborg og Omegns Museum; *Karoline Graves*: »Kongens Møller« og Omegn i gamle Dage.
- 1920 (Pris 1,50 Kr.). *Otto Smith*: Holbæk Skomagerlaugs Historie; *Henning Jensen*: Fra de gamle Kirkebøger (Raklev); *Albert Thomsen*: Tre Indberetninger fra Magistraten i Holbæk; *K. Olsen*: En gammel Lejekontrakt; *Hugo Mathiesen*: Vor Frue Kirke i Holbæk.
- 1921 (Pris 4 Kr.). »*Ved Halleby Aa*«, Optegnelser af *Karoline Graves*, udg. for »Historisk Samfund« og »Danmarks Folkeminder« ved Dr. Henrik Ussing. (Faas kun i »D. F.«s Udgave; vor egen er udsolgt.)

Bøgerne faas ved Henvendelse til Sekretæren, Kommune- lærer Albert Thomsen, Holbæk.

VEDTÆGTER

for

„Historisk Samfund for Holbæk Amt“.

(Vedtaget ved skriftlig Afstemning i 1921.)

§ 1.

Samfundets *Formaal* er at vække og nære den historiske Sans i Amtet

ved Udgivelse af en Aarbog,

ved at fremdrage og frede om stedlige Minder og

ved Afholdelse af Foredrag, navnlig paa historiske Steder.

§ 2.

Medlem af Samfundet er enhver, som indmelder sig til Styrelsen og betaler et aarligt Bidrag af 3 Kr. eller mindst 35 Kr. een Gang for alle.

Medlemmerne modtager *Aarbogen* gratis.

§ 3.

Samfundet ledes af en *Styrelse* paa 9 Medlemmer, bo-siddende i Amtet. Hvert Aar afgaar tre. De vælges, efter Forslag fra den aarlige Generalforsamling ved almindelig Stemmefflerhed, gennem skriftlig Afstemning blandt For-eningens Medlemmer i Amtet. Stemmesedlerne udsendes med Aarbogen og maa være tilbagesendt i underskreven Stand senest den Dato, som Styrelsen hver Gang bestemmer.

Styrelsen vælger selv *Formand*, *Næstformand* og *Sekretær*, som tillige er *Kasserer*, og som Styrelsen er bemyndiget til at tilstaa et aarligt Vederlag.

§ 4.

Aarbogen udsendes saa vidt muligt inden 15. Marts. Sam-tidig hermed opkræves Aarsbidraget og udsendes et Uddrag af Regnskabet og Beretning fra ~~sidste~~ Aar.

§ 5.

Regnskabsaaret er Kalenderaaret. Regnskabet revideres af to Revisorer, der afgaar og kan genvælges hvert Aar. Kassebeholdningen indsættes i en Sparekasse.

§ 6.

I Januar eller Februar afholdes den aarlige *Generalforsamling*. Paa Generalforsamlingen fremlægges det reviderede Regnskab til Godkendelse, og der aflægges Beretning for det foregaaende Aar og Plan for Virksomheden i det kommende Aar.

Generalforsamlingen vælger Revisorerne og vedtager Forslag til Medlemmer af Styrelsen og Forslag til Ændringer i Vedtægterne.

Forslag fra Medlemmer til Dagsordenen maa være Styrelsen i Hænde senest 8 Dage før Generalforsamlingen.

§ 7.

I Tilslutning til den aarlige Generalforsamling bør saa vidt muligt søges afholdt et offentligt Møde med Foredrag.

§ 8.

Styrelsen er bemyndiget til at udvælge Repræsentanter for Amtets forskellige Egne til at varetage Samfundets Tarv.

§ 9.

Samfundets Arkiv skal ordnes arkivmæssigt. Det skal opbevares paa den Maade som Styrelsen maatte vedtage. Til Arkivet hører ogsaa de Clicheer, som er anskaffet til Aarbøgerne.
